

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ**

**ГОЛОВНЕ СЛІДЧЕ
УПРАВЛІННЯ**

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕННЯ ВИМОГ РЕЖИМУ
РАДІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ**

Методичні рекомендації

Київ–2021

Авторський колектив:

Таран О.В., доктор юридичних наук, професор (НАВС); **Новачук С.А.**, кандидат юридичних наук (НАВС); **Грига М.А.**, кандидат юридичних наук (НАВС); **Мотиль В.І.**, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник (НАВС); **Дякін Я.О.**, кандидат юридичних наук (НАВС)

Рецензенти:

Шевчишен А. В., доктор юридичних наук, доцент, начальник відділу розслідування службових злочинів управління розслідування корупційних злочинів Головного слідчого управління Національної поліції України;

Стрельбицький М. П., доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ;

Швець М. Я., доктор економічних наук, професор, провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ від 16 грудня 2020 р. (протокол № 3)

Р - 654 **Розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки [Текст]:** метод. рек. / [О.В. Таран, С.А. Новачук, М.А. Грига та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2021. 88 с.

У методичних рекомендаціях розглянуто основні питання здійснення розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки. Розкрито криміналістичну характеристику цих злочинів, визначено типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування, обставини, що підлягають доказуванню, можливості використання спеціальних знань. Визначено особливості проведення огляду, допиту і слідчого експерименту під час розслідування.

Для слідчих, прокурорів, адвокатів, а також науковців, викладачів і курсантів.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1. Криміналістична характеристика порушення вимог режиму радіаційної безпеки.....	5
2. Слідчі ситуації початкового етапу розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки	22
3. Обставини, що підлягають доказуванню під час розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки.....	29
4. Використання спеціальних знань під час розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки.....	43
5. Огляд під час розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки.....	58
6. Допит під час розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки.....	70
7. Слідчий експеримент під час розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:	82

ВСТУП

Внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС на значній території України виникла небезпечна радіаційна обстановка, тому з метою запобігання поширенню впливу іонізуючого випромінювання на людей, оточуюче середовище, продовольчу сировину, продукти харчування, воду, на радіаційно забруднених територіях було запроваджено режим радіаційної безпеки, який визначає особливості та вимоги до використання цих територій, умови перебування людей у їх межах, господарську, науково-дослідну роботу на відповідних територіях, режим їх охорони тощо.

Однією з підстав запровадження кримінальної відповідальності за порушення вимог режиму радіаційної безпеки у 2007 році стало збільшення кількості випадків незаконного проникнення на територію режимної зони¹ з метою придбання та переміщення за її межі промислової продукції, продуктів харчування тощо. За даними офіційної статистики щорічно фіксується близько 350 кримінальних правопорушень за ст. 267-1 КК України, у Єдиному державному реєстрі судових рішень міститься 325 вироків.

З метою отримання прибутку або для власного користування, правопорушники, нехтуючи заходами безпеки та наражаючи на небезпеку інших осіб, придбавають радіаційно забруднену промислову продукцію та продукти харчування, які внаслідок недоліків охорони є вільно доступними, а проникнення на режимну територію подекуди безперешкодним.

Особливо небезпечними є порушення вимог режиму радіаційної безпеки, які вчиняються службовими особами із використанням службового становища, що дозволяє переміщувати за межі зони відчуження значні за обсягом партії металобрухту, будівельних матеріалів, деревини, риби та ін., що потрапляють на виробництво, надходять у продаж, наражаючи на небезпеку невизначене коло споживачів.

Вивчення матеріалів кримінальних та адміністративних проваджень, діяльності органів, які здійснюють контроль за додержанням правового режиму в зонах, що зазнали радіоактивного забруднення, свідчить, що поширеними є випадки притягнення правопорушників до відповідальності у порядку адміністративного судочинства у той час, як у їх діях є склад кримінального правопорушення. Недоліки досудового розслідування призводять до втрати доказової бази та ухилення правопорушників від відповідальності, існує латентна складова цих злочинів. Вирішенню зазначених та інших проблем сприятиме розроблення криміналістичних рекомендацій щодо особливостей розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки з урахуванням проблем за запитів правозастосовної практики.

¹ Тут і далі поняття «зона відчуження і безумовного (обов'язкового) відселення», «зона відчуження», «режимна територія», «режимна зона» вживаються як синоніми.

1. Криміналістична характеристика порушення вимог режиму радіаційної безпеки

Для розроблення методики розслідування злочинів особливе значення має їх криміналістична характеристика, яка є основною складовою більшості методик.

Криміналістична характеристика досліджуваних злочинів – це система відомостей про криміналістично значущі ознаки порушення вимог режиму радіаційної безпеки, до її елементів належать: обстановка, спосіб учинення злочину, предмет злочинного посягання, особа злочинця, оскільки саме у цих елементах відображається специфіка учинення таких злочинів, що дає підстави виявити їх типові характеристики та розробити рекомендації щодо особливостей розслідування.

Обстановка учинення злочину, як сукупність об'єктивних умов (місце, час, об'єктове середовище), у яких відбувається порушення вимог режиму радіаційної безпеки, має певні особливості. Для території, яка була забруднена внаслідок аварії на ЧАЕС у 1986 році встановлено спеціальний правовий режим, який забезпечує контроль за перебуванням осіб у межах визначених зон. Метою обмежень є запобігання перенесенню радіоактивно забруднених предметів за межі зон, недопущення впливу іонізуючого випромінення на населення за межами таких зон. Отже, обстановка учинення злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України, характеризується особливими фізико-географічними, організаційними (управлінськими) та соціальними умовами певної території, що впливає на формування механізму злочинної діяльності, та слідової картини.

Можливість використання інформації про обстановку учинення злочину для вирішення методичних задач криміналістики та практичних питань організації досудового розслідування зумовлена наявністю наступних закономірних зв'язків як між її елементами, що утворюють внутрішню структуру, так і з іншими елементами криміналістичної характеристики злочину: а) обстановки учинення злочину з об'єктом (предметом) злочинного посягання (у тому числі властивостями предмета живої чи неживої природи); б) з суб'єктом вчинення злочинного діяння (окремими особливостями його особи); в) зі способом вчинення злочину як з позицій знарядь і засобів досягнення злочинного результату, так і кількості суб'єктів – одноосібно або групою осіб; г) елементів внутрішньої структури між собою: місце–час, місце–складові (об'єкти) його структури, місце – інші зовнішні умови (метеорологічні, виробничі, соціальні) тощо¹.

Зона відчуження і зона безумовного (обов'язкового) відселення (далі – зона відчуження або ЗВ і ЗБ(О)В) є частиною території, що зазнала

¹ Бессонов А.А. Обстановка преступления как элемент его криминалистической характеристики. *Вестник Саратовской государственной юридической академии*. № 6(101). 2014. С. 162.

найбільшого радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, з особливою формою управління, землі якої виведені з господарського обігу і відмежовуються від суміжної території.

На території зони відчуження розміщені радіаційно-ядерні об'єкти, система радіаційно-екологічного контролю та моніторингу, об'єкти інфраструктури, які потребують зняття з експлуатації, переведення в екологічно безпечний стан та забезпечення розвитку з урахуванням інтересів держави, зокрема ядерно-енергетичного комплексу.

Земельні, водні та лісові ресурси зони відчуження, які виконують функцію природного бар'єра на шляху розповсюдження радіоактивного забруднення за її межі, потребують постійного контролю, обслуговування і використання з дотриманням вимог радіаційної безпеки.

Екологічна небезпека в зоні відчуження зумовлена не лише наявністю ядерно- та радіаційно-небезпечних об'єктів і загрозою поширення радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи на значну територію¹.

Отже, обстановка учинення злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України – складне, різнобічне і, водночас, комплексне поняття, що включає низку специфічних ознак і характеристик. Виокремлення та вивчення тих з них, що можуть мати вплив злочинну діяльність – обов'язкова складова дослідження обстановки як елемента криміналістичної характеристики. За результатами вивчення нормативних джерел та правозастосовної практики, до найбільш значущих даних та відомостей, що визначають специфіку обстановки віднесено наступні.

Географічне положення зони відчуження і безумовного (обов'язкового) відселення – дасть змогу з'ясувати належність того чи іншого населеного пункту або території до спеціальних зон, та чи мало місце порушення вимог режиму радіаційної безпеки, що полягало у перетині периметру зони відчуження. Як свідчить практика, правопорушники зазвичай потрапляють до зони відчуження і відбувають з неї (переміщуючи на межі зони радіаційно забруднені предмети) одним і тим самим шляхом. (Перелік населених пунктів, віднесених до зон радіоактивного забруднення затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 липня 1991 р. № 106 «Про організацію виконання постанов Верховної Ради Української РСР про порядок введення в дію Законів Української РСР «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» та «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи»).

Маршрути, які офіційно функціонують в зоні відчуження з метою встановлення правомірності перетину кордону зони відчуження та з'ясування

¹ Про схвалення концепції реалізації державної політики у сфері розвитку діяльності в окремих зонах радіоактивного забруднення: розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 липня 2012 року. № 535-р URL: <http://dazv.gov.ua/ofitsijni-dokumenti/diyalnist-v-zonakh-vidchuzhennya.html>.

можливих шляхів переміщення радіаційно забруднених предметів за межі зон через офіційні маршрути¹. Криміналістичне значення мають також відомості про: стан доріг, маршрутів пересування та ступінь їх прохідності, можливість засобів пересування, рельєф місцевості, наявність прихованих місць перетину (підходів.)

Контроль радіаційного забруднення персоналу, транспортних засобів, вантажів при виїзді за межі ЗВ і ЗБ(О)В здійснюється контрольно-дозиметричними постами на контрольно-перепускних пунктах «Діброва», «Дитятки», «Паришів», «Поліське», «Овруч», «Семиходи». Радіаційний контроль на межі I і II зон здійснюється на КДП «Лелів», «Дитятки»².

Відомості про об'єкти, які знаходяться на території зон, їх призначення та діяльність – підприємства, установи, організації та інші об'єкти що розміщені на території зон виконують різні завдання та мають різне призначення для забезпечення функціонування як самої зони відчуження, так і об'єктів загальнодержавного значення. Інформація про їх призначення і діяльність потрібна для з'ясування належності предмета злочинного посягання до певного об'єкта, такий зв'язок дозволить зробити припущення про можливу причетність різних осіб до учинення злочину.

Підприємства ЗВ і ЗБ(О)В поділяються на дві категорії: основного та допоміжного циклу.

До підприємств та організацій основного циклу належать підприємства, які займаються поводженням з РАВ, зняттям ЧАЕС з експлуатації, виконують водоохоронні та лісничі заходи, проводять радіаційно-екологічний моніторинг та радіаційно-дозиметричний контроль.

Усі інші підприємства та організації належать до обслуговуючих³.

На території зони відчуження розміщено наступні об'єкти.

Основні об'єкти промайданчику Чорнобильської АЕС: енергоблоки №1, №2 та №3 Чорнобильської атомної станції; об'єкт «Укриття» та новий безпечний конфайнмент (НБК) «Арка»; завод із переробки рідких радіоактивних відходів (РАВ); промисловий комплекс для поводження з твердими радіоактивними відходами; сховище для відпрацьованого ядерного

¹ Схема та порядок організації заходів щодо підготовки відвідування зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення. URL: <http://dazv.gov.ua/poryadok-vidviduvannya-zoni-vidchuzhennya/skhema-ta-poryadok-organizatsiji-zakhodiv-shchodo-pidgotovki-vidviduvannya-zoni-vidchuzhennya-i-zoni-bezumovnogo-obov-yazkovogo-vidselennya.html>.

² Про затвердження Правил радіаційної безпеки при проведенні робіт у зоні відчуження і зоні безумовного (обов'язкового) відселення: наказ Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від 4 квітня 2008 року № 179/276. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0754-08/conv>.

³ Про затвердження Правил радіаційної безпеки при проведенні робіт у зоні відчуження і зоні безумовного (обов'язкового) відселення: наказ Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від 4 квітня 2008 року № 179/276. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0754-08/conv>.

палива «мокрого» типу (СВЯП-1); сховище для відпрацьованого ядерного палива «сухого» типу (СВЯП-2). Основні об'єкти, призначені для поводження з РАВ, на території зони відчуження: комплекс «Вектор» (перша та друга черга); пункти захоронення радіоактивних відходів (ПЗРВ «Буряківка», ПЗРВ «Підлісний», ПЗРВ «III черга ЧАЕС»); пункти тимчасової локалізації РАВ (ПТЛРВ). На території зони відчуження розміщено підприємства, діяльність яких пов'язані з функціонуванням зони відчуження та іншими специфічними завданнями, серед таких підприємств: Спеціалізоване науково-виробниче підприємство «Чорнобильський радіоекологічний центр» (ДСНВП «Екоцентр») – здійснення моніторингу навколишнього середовища на території зони відчуження; організація і проведення радіаційного та дозиметричного контролю; Державне спеціалізоване підприємство «Регіональне управління забезпечення організаційно-технічної та розпорядчої діяльності» (ДСП «РУЗОД») – серед видів діяльності якого відомча охорона об'єктів зони відчуження та ДСП «ЧАЕС»; Державне спеціалізоване комплексне підприємство «Чорнобильська Пуща» – здійснення догляду за лісами зони відчуження, лісовідновлення, профілактика та гасіння лісових пожеж; Державне підприємство «Чорнобильсервіс» – перевезення радіоактивних відходів; надання транспортних послуг підприємствам; надання телекомунікаційних послуг; теплопостачання, водопостачання і водовідведення, надання житлово-комунальних послуг; забезпечення лікувально-профілактичним харчуванням; Державне підприємство «Спеціалізована будівельна компанія» – здійснення функцій підрядника з капітального та поточного ремонту об'єктів, утримання та обслуговування автошляхів зони відчуження; Державне спеціалізоване виробниче комплексне водоохоронне підприємство «Чорнобиль водоексплуатація» (ДСВКВП «ЧВЕ») – експлуатація водоохоронних споруд і систем на території зони відчуження, здійснення спеціальних водоохоронних заходів технічного обслуговування мереж свердловин на гідротехнічних спорудах та системах; Державне спеціалізоване підприємство «Чорнобильський спецкомбінат» (ДСП «Чорнобильський спецкомбінат») – здійснення моніторингу навколишнього середовища; організація і проведення радіаційного та дозиметричного контролю; здійснення функцій підрядника з капітального та поточного ремонту об'єктів, утримання та обслуговування автошляхів зони відчуження; здійснення догляду за лісами, лісовідновлення, профілактика та гасіння лісових пожеж; перевезення РАВ; надання транспортних послуг; теплопостачання, водопостачання і водовідведення, надання житлово-комунальних послуг; забезпечення лікувально-профілактичним харчуванням; надання телекомунікаційних послуг; експлуатація водоохоронних споруд і систем на території зони відчуження; здійснення спеціальних водоохоронних заходів; Державне спеціалізоване підприємство «Центр переробки та захоронення техногенних відходів» (ДСП «Техноцентр») – зберігання, переробка та захоронення радіоактивних відходів; організація проектування, будівництва та експлуатації комплексу поводження з радіоактивними відходами «Вектор»;

науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи у сфері розробки перспективних технологій поводження з РАВ; Державне спеціалізоване підприємство по поводженню з радіоактивними відходами та дезактивації «Комплекс» – експлуатація пунктів захоронення радіоактивних відходів (далі-ПЗРВ); діяльність з переробки РАВ: дезактивація металобрухту, машин та механізмів; захоронення РАВ; санітарна обробка транспорту на санпропускниках; Державне спеціалізоване підприємство «Центральне підприємство з поводження з радіоактивними відходами» (ДСП «ЦППРВ») – експлуатація ПЗРВ; діяльність з переробки та дезактивації РАВ: захоронення РАВ; санітарна обробка транспорту на санпропускниках; організація проектування, будівництва та експлуатації комплексу поводження з радіоактивними відходами «Вектор»; науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи у сфері розробки технологій поводження з РАВ; Державне спеціалізоване підприємство «Чорнобильська АЕС» – Безпечна експлуатація енергоблоків; перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему; здійснення міжнародного співробітництва у цій сфері^{1,2}.

На території зони відчуження також розміщені об'єкти, які наразі не функціонують, проте на них залишились предмети, речі, обладнання, що використовувалось у їх діяльності (військові містечка, транспортні засоби, будівельні та інші конструкції, обладнання, техніка тощо).

Крім того, до уваги потрібно брати домогосподарства, з яких було відселено людей, об'єкти будівництва та інфраструктури, транспортні засоби, техніку, що залишились після відселення.

Можна запропонувати наступну класифікацію об'єктів зони відчуження що є складовими обстановки: діючі державні та приватні підприємства, об'єкти, які припинили свою діяльність (військові об'єкти, об'єкти народного господарства, промислові об'єкти, обслуговуючі об'єкти та ін.); майданчики відстою радіоактивно забрудненої техніки; домогосподарства; житлові будинки; споруди; об'єкти інфраструктури.

Відомості про земельні, водні та лісові ресурси потрібні для визначення можливих предметів злочинного посягання та способів доступу до них. У зоні відчуження поширені випадки збиральництва (ягоди, гриби), полювання та риболовлі.

Дані про кількість людей, що перебувають (можуть перебувати) в зоні на законних підставах (працівники, правоохоронці, відвідувачі), дані про стихійних поселенців (самоселів) – ця інформація потрібна для з'ясування кола можливих правопорушників, їх спільників, способів учинення злочину.

Вивчення матеріалів правозастосовної практики показало, що придбання

¹ Зона відчуження: об'єкти, діяльність. URL: <https://chnpp.gov.ua/ua/uk/shelter-object-transformation/project-implementation-phase-2/100-news/3871-zona-vidchuzhennya-ob-ekti-diyalnist>.

² Про затвердження Переліку підприємств, установ і організацій зони відчуження, працівники яких зайняті повний робочий день, мають право на пенсію за віком на пільгових умовах за Списком № 1. Перелік від 13.03.2012 №576. URL: <https://docs.dtkr.ua/ru/doc/z0771-12>.

предметів злочинного посягання (шляхом знахідки, викрадення, збиральництва тощо) з метою переміщення за межі зони відчуження відбувається на території не працюючих об'єктів, де залишилися техніка, автомобільний транспорт та ін. – 54 %; в лісових насадженнях – 17%; у водоймах – 12 %; у приватних домогосподарствах, житлових будинках – 9 %; інші місця – 8 %.

Більшість порушень вчиняється на територіях зон, суміжних з населеними пунктами, у яких дозволено проживання. Перебування у зоні відчуження на законних підставах – 14 %, незаконне перебування – 84 % (потрапляння шляхом перетину периметру зони відчуження у місцях де порушена (відсутня) огорожа та охорона, використання підроблених (недійсних) документів та ін.).

Що стосується часу учинення злочину, як важливої ознаки криміналістичної ознаки обстановки, то для цих злочинів характерних особливостей виявлено не було. Злочини вчиняються у будь-яку пору доби, переваг щодо, наприклад, нічного часу не спостерігається, систематизація даних про дні тижня, пори р. так само не підтвердила типових або особливих ознак.

Вважаємо за доцільне визначити в якості окремого елемента обстановки порядок охорони зони відчуження та об'єктів на її території. Тут також має значення інформація про особливості та недоліки організації охорони правопорядку (патрулювання, камери відеоспостереження) та фізичного стану (щільність) кордону радіаційно забрудненої території (огорожа, можливість проникнення), наявність вразливих місць, що дозволяють безконтрольне проникнення в зону відчуження, стан контрольно-пропускної роботи; стан контролю за діяльністю (виробничою, науково-дослідною, господарською та ін.) на території і на суміжних територіях, інтенсивність такої діяльності, роботи, що проводяться в районі межі зони відчуження за участю інших країн (наприклад, Республіка Білорусь).

Відповідно до ст. 267-1 КК України, кримінальну відповідальність передбачено за: 1) переміщення будь-яким способом за межі зони відчуження чи зони безумовного (обов'язкового) відселення без надання передбаченого законом дозволу або проведення дозиметричного контролю продуктів харчування рослинного і тваринного походження, промислової або іншої продукції, тварин, риби, рослин або будь-яких інших об'єктів; 2) придбання з метою використання або збуту продуктів харчування рослинного і тваринного походження, промислової або іншої продукції, тварин, риби, рослин або будь-яких інших об'єктів; 3) переміщення будь-яким способом за межі зони відчуження чи зони безумовного (обов'язкового) відселення без надання передбаченого законом дозволу або проведення дозиметричного контролю продуктів харчування рослинного і тваринного походження, промислової або іншої продукції, тварин, риби, рослин або будь-яких інших об'єктів з метою їх збуту, або збут; 4) зазначені дії вчинені службовою особою або повторно.

Отже, кримінально-правове значення способу учинення злочину полягає у тому, що законодавець зазначає його у диспозиції, тим самим визначаючи кримінальну караність саме цих дій.

Вивчення матеріалів правозастосовної практики показало, що у більшості випадків кримінально-правова кваліфікація у таких провадженнях відбувається за ст. 15 КК України та 267-1 КК України. Залежно від обставин події, переважно має місце закінчений замах. Типовим є наступний приклад.

14.11.2015 р., приблизно о 10 год. 30 хв., ОСОБА_1 з корисливих мотивів, з метою збору металевих виробів, оминаючи контрольно-пропускні пункти поліції, які встановлено по периметру зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення, конем з гужовою повозкою, незаконно проник зі сторони с. Луговики Поліського району Київської області на територію відселеного с. Ковшилівка, яке відповідно до постанови Кабінету Міністрів України №106 від 23.07.1991 р., відноситься до зони безумовного (обов'язкового) відселення, де у період з 10 год.30 хв. до 13 год., на території відселеного села назбирав металеві вироби та завантажив їх до гужової повозки, з метою подальшого їх переміщення за межі зони безумовного (обов'язкового) відселення, без передбаченого законом дозволу та без проведення дозиметричного контролю, у с. Луговики Поліського району Київської області, з метою збуту на пункт прийому металобрухту, чим порушили вимоги ст. 12 п.3,п.4 Закону України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи».

Таким чином, ОСОБА_1 вчинив з прямим умислом діяння безпосередньо спрямоване на вчинення злочину, виконавши всі дії, які вважав необхідними для доведення злочину до кінця, але злочин не було закінчено з причин, які не залежали від його волі, так як під час переміщення металевих виробів, близько 13 год. 45 хв. 14.11.2015 р. ОСОБА_1 був виявлений працівниками поліції та затриманий в районі відселеного с. Ковшилівка, у якого було виявлено та вилучено до відділу поліції зони ЧАЕС ГУ НП в Київській області 116 кг металевих виробів¹.

Отже, у більшості випадків фактичного переміщення предмета злочинного посягання за територію зон не відбувається, оскільки зазвичай, особа, яка виконала всі дії, які були спрямовані на доведення злочину до кінця, затримується уповноваженими органами ще до перетину кордону зони відчуження або безпосередньо під час перетину. Тому і має місце відповідна кваліфікація. Проте для криміналістичного дослідження це не має першорядного значення.

Вивчення та узагальнення емпіричного матеріалу дозволило виокремити типові дії правопорушників, що складають *спосіб учинення злочину*.

Виникнення злочинного задуму (очікування реальності його втілення ґрунтуються на обізнаності особи про знаходження предмета злочинного посягання в зоні відчуження і його доступності (раніше працював, перебував, жив, живуть родичі, інформували інші особи, здогадки).

¹ Вирок Іванківського районного суду Київської області від 25 квітня 2017 р. Справа № 66/1002/17. Провадження №1-кп-/366/69/17. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66182105>.

Підготовка до учинення злочину: підшукування знарядь, спільників, визначення способу перетину кордону зони відчуження та переміщення предмета злочинного посягання за межі зони (підготовка підроблених документів, правомірне отримання дозволу, домовленість з особами, що здійснюють контрольно-пропускний режим, оцінка недоліків охорони та фізичного захисту).

Приклад. ОСОБА_1 показав, що 06.10.2009 р. близько 15 години до нього додому прийшли ОСОБА_2 та ОСОБА_3. Під час розмови ОСОБА_2 запропонував їм поїхати у зону відчуження та назбирати там кольорового металу, який потім здати на приймальний пункт металобрухту в с. Луговики Поліського р-ну. На пропозицію ОСОБА_2 він та ОСОБА_4 погодилися. 06.10.2009 р., близько 21 години, взявши кожен з собою по два мішки, він разом з ОСОБА_3 та ОСОБА_2 на двох мотоциклах поїхали у зону відчуження. На територію зони вони заїхали зі сторони с. Зелена Поляна Поліського р-ну поблизу відселеного села Мартиновичі. Об'їхавши міст, вони поїхали через виселене село Мартиновичі. таким чином об'їхавши КПП «Діброва», де чергують працівники міліції, і по дорозі через виселені села Луб'янка та Стара Красніца поїхали у виселене місто Прип'ять. Не доїжджаючи м. Прип'ять десь 1.5 км вони сховали у лісі свої мотоцикли, і взявши свої мішки пішли у м. Прип'ять. На околиці м. Прип'ять у квартирах п'ятиповерхових будинків за допомогою ключів, які вони взяли з собою, стали демонтувати сантехнічне обладнання у вигляді латунних кранів та збирати інші вироби з кольорового металу у вигляді кутиків з алюмінію та мідних реєстрів водяного опалення. Всього у м. Прип'ять вони знаходилися та збирати вироби з кольорового металу на протязі трьох діб тобто до 09.10.2009 р. ночували у покинутих квартирах. Назбиравши шість мішків виробів з кольорового металу вони пішли взявши свої мотоцикли, заїхали у м. Прип'ять, завантажили у коляски мотоциклів зібрані вироби з кольорового металу, і тим самим шляхом повертатися назад в с. Млачівку. Близько 17 години, переїжджаючи «Мартенівський» міст, їх було затримано прикордонниками, які в подальшому викликали працівників міліції¹.

Знаряддям вчинення злочину зазвичай є власний транспорт: автомобільний, гужовий, велосипед або інші засоби: санчата, візки. Злочинці використовують металошукачі, лопати, пристосування для розрізання металу, дерева тощо.

Перетин кордону зони відчуження (через КПП, неохоронювані, неконтрольовані ділянки).

Приклад. Прибувши на маршрутному автобусі «Чорнобиль-Київ» на КПП «Дитятки», ОСОБА_1 пройшовши дозиметричний контроль, повернувся до маршрутного автобуса, забрав свої сумки, в яких знаходилися продукти харчування рослинного походження та, в порушення вимог п.3 та п. 4 ст. 12 ЗУ «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення

¹ Вирок Славутицького міського суду Київської області від 2 лютого 2010 р. Справа № 1-9/2010 (№1-94/2009). Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/55058629>.

внаслідок Чорнобильської катастрофи», без передбаченого законом дозволу і без проведення дозиметричного контролю перемістив їх за межі зони відчуження на автобусну зупинку с. Дитятки Іванківського району Київської області, де близько 12 год. 30 хв. вищевказані сумки з 0,5 кг свіжих рослин укропу та рослин щавлю; 05 літра варених грибів у пластиковій ємкості; пакет висушених грибів вагою 2 кг; пакет плодів шипшини вагою 3 кг та пакет свіжих грибів вагою 5 кг, були виявлені та вилучені працівниками міліції Відділу зони Чорнобильської АЕС та БМзОЗРЗ¹.

Придбання предмета злочинного посягання (збирання, знахідка, викрадення, купівля, обмін, отримання у подарунок).

Переміщення предмета злочинного посягання за межі зони відчуження (тим самим шляхом, яким порушник потрапив до зони, іншим шляхом, переміщення предмета в інше місце з метою здійснити переміщення іншим разом, передавання на зберігання іншим особам).

Розпорядження предметом злочинного посягання за межами зони відчуження (продаж, дарування, використання для власних потреб, передавання іншим особам предмета злочинного посягання), приховування слідів злочинної діяльності.

Відтак, *спосіб учинення даних злочинів* включає дії з підготовки (підготовку до перетину кордону режимної території, безпосередній перетин, приховування факту перетину, підготовка знарядь та засобів учинення злочину, підшукування співучасників, пошук осіб, які можуть сприяти незаконному проникненню в зону відчуження і вчиненню злочину).

На спосіб вчинення злочину впливають чинники, які притаманні спеціальному режиму зони відчуження: ступінь захищеності периметру території, стан засобів охорони на території (камери спостереження, сигналізація). Спосіб учинення злочину пов'язаний з особою правопорушника, оскільки він часто залежить від таких характеристик: зв'язок особи (у минулому чи на теперішній час) із зоною відчуження: робота, проживання на суміжних територіях, родичі в зоні відчуження (стихійні поселенці), обізнаність про територію (дороги, ландшафт, розміщення об'єктів), недоліки охорони периметру, робота, пов'язана із забезпеченням режиму радіаційної безпеки (поліція, прокуратура, СБУ, прикордонна служба) тощо.

Предмет злочинного посягання як елемент криміналістичної характеристики злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України має значення для розслідування, оскільки детермінує спосіб учинення злочину та пов'язаний з особою злочинця.

Для досліджуваних злочинів предмети злочинного посягання не можливо однозначно визначити або перерахувати, адже ними є будь-які речі та об'єкти, які знаходяться в зоні відчуження. У правовій нормі вони визначаються як продукти харчування рослинного і тваринного походження, промислова або

¹ Вирок Іванківського районного суду Київської області від 28 березня 2011 р. Справа № 1-15/2011. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/49387935>.

інша продукція, тварини, риба, рослини або будь-які інші об'єкти.

Як свідчать результати вивчення правозастосовної практики, найбільш поширеними предметами злочинного посягання є: кольорові метали (мідні дроти, трубки, фрагменти сантехнічних кранів, мідних дротів електричної проводки), деревина, ягоди, гриби, лікарські рослини, риба, тварини.

Заборона переміщення за межі зони відчуження будь-яких об'єктів зумовлена ризиками неконтрольованого обігу радіоактивно забруднених об'єктів, що може створювати небезпеку для життя і здоров'я людей, забруднення навколишнього середовища.

Особливо небезпечним є потрапляння радіоактивно забруднених продуктів харчування у організм людини.

Внутрішнє опромінення в багато разів більш небезпечним, ніж зовнішнє, при тих самих кількостях радіонуклідів. По-перше, різко збільшується час опромінення тканин організму, тому що при внутрішньому опроміненні тривалість його у часі збігається з часом перебування радіоактивної речовини в організмі. Для найбільш небезпечних речовин, таких, як Ra226 чи Pu239, виведення з організму практично відсутнє, і опромінення триває все життя. По-друге, доза внутрішнього опромінення різко зростає через надмалу відстань тканини до джерела іонізації (інкорпорованих радіонуклідів). По-третє, як відомо, проникна здатність альфа-частинок мала, вони затримуються роговим шаром шкіри при зовнішньому опроміненні, але, при попаданні всередину тканин організму, маючи високу іонізуючу здатність, переводить їх в розряд найбільш небезпечних. По-четверте, за дуже невеликим виключенням, радіоактивні речовини розподіляються по тканинах організму нерівномірно, а вибірково концентруються в окремих органах, ще більш підсилюючи їхнє локальне опромінення. По-п'яте, у випадку внутрішнього опромінення ми позбавлені можливості використовувати ті методи захисту, що розроблені для зовнішнього опромінення. Патологічна дія опромінення на організм значною мірою залежить від місця локалізації радіоактивної речовини. Наприклад, головна небезпека радію полягає в тому, що він відкладається в кістках і випромінює α -частки. Викликаючи дуже сильну іонізацію, α -частки ушкоджують як кістки, так і особливо чутливі до випромінювання клітини кровотворних тканин, викликаючи важкі захворювання крові й утворення злякисних пухлин. Пил, що містять радіоактивні частки, призводив до утворення радіоактивних відкладень у легенях і сприяє розвитку раку¹.

Для переміщення за межі зони відчуження заборонені будь-які предмети та об'єкти без спеціального дозволу. Проте для розслідування має значення, які саме це предмети. Зокрема, якщо йдеться про радіоактивні матеріали, то дії особи, крім порушення вимог режиму радіаційної безпеки також кваліфікуватимуться за іншим статтями КК України.

Приклад. 30.05.2010 р. ОСОБА_10, маючи умисел на таємне викрадення радіоактивних матеріалів, за попередньою домовленістю разом з ОСОБА_2,

¹ Радіаційна небезпека: навчальний посібник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 18.

приготувавши засоби вчинення злочину, а саме, автомобіль ЗАЗ без державних номерних знаків, під керуванням ОСОБА_10 та велосипеда для пересування групи і перевезення викраденого, мобільні телефони з двома сім-картками для забезпечення зв'язку на території ПЗРВ «Буряківка» ДСП «Комплекс», близько 19.00 год. прибули до с. Нівецьке Поліського району, де залишили автомобіль та пересівши на велосипеда, незаконно, в обхід контрольно-пропускних пунктів міліції встановлених по периметру зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення, вбхід через річку Уж, в районі с. Нівецьке Поліського району Київської області, проникли на територію зони відчуження, чим порушили п. 2.1 вимог інструкції про контрольно-пропускний режим зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення № 46 від 22.06.2004 р. та близько 22 години прибули до охоронюваної працівниками міліції Чорнобильського ВДСО УДСО ГУМВС України в Київській області території ПЗРВ «Буряківка» ДСП «Комплекс».

Знаходячись біля пункту захоронення радіоактивних матеріалів «Буряківка» ДСП «Комплекс», близько 22 год.16 хв. 30.05.10. ОСОБА_2, діючи згідно раніше узгодженого плану, через незачинену вхідну хвіртку, першим проник на територію ПЗРВ «Буряківка», де впевнився у відсутності охорони та сторонніх осіб, повідомив по телефону про це ОСОБА_10, який також проник на територію даного пункту, звідки до 02 год. 30 хв. 31.05.2010 р. таємно викрали радіоактивні матеріали у вигляді труб з мідно-нікелево-залізного сплаву(МНЗ) діаметром 28 мм кожна та довжиною 4,5 та 9 м. Після цього, викрадені труби, винесли з території ПЗРВ «Буряківка» ДСП «Комплекс» у ліс, що розташований поруч, де поламали їх на менші частини та з метою зниження рівня радіоактивного забруднення обпалили на вогнищі.

Усього в період часу з 30 по 31.05.10 ОСОБА_2 та ОСОБА_10, викрали близько 140 кг труб з мідно-нікелево-залізного сплаву, які згідно висновку комісійної радіологічної експертизи №159 від 16.09.09 Науково-дослідного інституту радіаційного захисту АТН України, є радіоактивними матеріалами (РМ) на підставі закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку (39/95-вр, остання редакція від 23.07.2009 р.), рівень радіоактивного забруднення яких за щільністю потоку становить від 20 до 2000 бета частин /см.кв.за хв, за ПЕД альфа, мкЗв/год від 1,2 до 11,7 за ПЕД альфа, нЗв/год від 500 до 1300.

Крім цього, продовжуючи свою злочинну діяльність, та маючи умисел на незаконне поводження з радіоактивними матеріалами ОСОБА_2 та ОСОБА_10 у період часу з 30 по 31.05.10, викравши радіоактивні матеріали, у вигляді труб з мідно-нікелево-залізного сплаву з території ПЗРВ «Буряківка» ДСП «Комплекс», рівень радіоактивного забруднення, яких за щільністю потоку становить від 20 до 2000 бета частин /см.кв.за хв, за ПЕД альфа, мкЗв/год від 1,2 до 11,7 за ПЕД альфа, нЗв/год від 500 до 1300, які згідно ст.1 Закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» від 08.05.1995 р. є джерелом іонізуючого випромінення, небезпечним для здоров'я людини, не маючи передбачену ст. 11 Закону України «Про поводження з

радіоактивними відходами» від 30.06.1995 р. ліцензію, отриману в установленому Державним Комітетом Ядерного Регулювання порядку, на здійснення відповідного виду діяльності, без попереднього дозиметричного контролю винесли за межі ПЗРВ «Буряківка» ДСП «Комплекс» в ліс, де використовуючи фізичну силу рук, поламали їх на частини та з метою зниження рівня радіаційного випромінення обпалили на вогнищі, тим самим видозмінили їх.

Після цього ОСОБА_2 та ОСОБА_10, використовуючи велосипеди та автомобіль ЗАЗ 968 М перенесли, зберігаючи при собі, викрадені ними з ПЗРВ «Буряківка» ДСП «Комплекс» зазначені радіоактивні матеріали до с. Володарка Поліського району Київської області та передали їх на приймальний пункт металобрухту, який розташований в с. Володарка Поліського району Київської області по вул. Першотравневій, 86 за грошову винагороду.

ОСОБА_2 вчинив: викрадення радіоактивних матеріалів, вчинене за попередньою змовою групою осіб (ч. 2 ст. 262 КК України); носіння, зберігання, передача та видозмінення радіоактивних матеріалів (джерел іонізуючого випромінення) без передбаченого законом дозволу, за попередньою змовою групою осіб (ч. 3 ст. 265 КК України); переміщення будь-яким способом за межі зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення, без надання передбаченого законом дозволу і проведення дозиметричного контролю промислової продукції (фрагментів труб з мідно-нікелево-залізного сплаву), вчинене з метою збуту (ч. 3 ст. 267-1 КК України); викрадення радіоактивних матеріалів, вчинене повторно, організованою групою осіб (ч. 3 ст. 262 КК України); закінчений замах на викрадення радіоактивних матеріалів, повторно, організованою групою осіб (ч. 2 ст. 15, ч. 3 ст. 262 КК України); носіння, зберігання, передача та видозмінення радіоактивних матеріалів (джерел іонізуючого випромінення) без передбаченого законом дозволу, повторно, організованою групою (ч. 3 ст. 28, ч. 3 ст. 265 КК України); переміщення будь-яким способом за межі зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення, без надання передбаченого законом дозволу і проведення дозиметричного контролю промислової продукції (фрагментів труб з мідно-нікелево-залізного сплаву), метою збуту, повторно, організованою групою (ч. 3 ст. 28, ч. 4 ст. 267-1 КК України).

ОСОБА_10 вчинив: таємне викрадення чужого майна (крадіжка), за попередньою змовою групою осіб, поєднане з проникненням у приміщення (ч. 3 ст. 185 КК України); викрадення радіоактивних матеріалів, за попередньою змовою групою осіб (ч. 2 ст. 262 КК України); носіння, зберігання, передача та видозмінення радіоактивних матеріалів (джерел іонізуючого випромінення) без передбаченого законом дозволу, за попередньою змовою групою осіб (ч. 3 ст. 265 КК України); переміщення будь-яким способом за межі зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення, без надання передбаченого законом дозволу і проведення дозиметричного контролю промислової продукції (фрагментів труб з мідно-нікелево-залізного сплаву), з метою збуту (ч. 3 ст. 267-1 КК України); викрадення радіоактивних матеріалів, вчинене

повторно, організованою групою осіб (ч. 3 ст. 262 КК України); закінчений замах на викрадення радіоактивних матеріалів, повторно, організованою групою осіб передбачений (ч. 2 ст. 15, ч. 3 ст. 262 КК України); носіння, зберігання, передача та видозмінення радіоактивних матеріалів (джерел іонізуючого випромінення) без передбаченого законом дозволу, повторно, організованою групою (ч. 3 ст. 28, ч. 3 ст. 265 КК України); переміщення будь-яким способом за межі зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення, без надання передбаченого законом дозволу і проведення дозиметричного контролю промислової продукції (фрагментів труб з мідно-нікелево-залізного сплаву), з метою збуту, повторно, організованою групою (ч. 3 ст. 28, ч. 4 ст. 267-1 КК України)¹.

Правопорушник не обов'язково має корисливу мету щодо реалізації предмета злочинного посягання.

Приклад. 19.09.2010 р., ОСОБА_2, перебуваючи на території зони відчуження у своєї бабусі ОСОБА_3, яка проживає у виселеному селі Куповате в якості самопоселенки, взяв у її господарстві три мішка картоплі, загальною вагою 120 кг, три лотки куриних яєць, загальною кількістю 90 штук, десять банок місткістю 1 літр кожна консервованих огірків, тридцять банок місткістю 700 грам кожна консервованих грибів, дві скляні пляшки місткістю 1 л кожна з фруктовим соком, пакет цибулі вагою 5 кг, пакет моркви та буряків (столових) вагою 5 кг та пакет сушених грибів вагою 1 кг, які помістив до багажного відділення свого автомобіля марки «Шкода Октавія», д/н НОМЕР_1, маючи на меті перемістити вказані продукти харчування без передбаченого законом дозволу, і без проведення дозиметричного контролю за межі зони відчуження до місця свого проживання в ІНФОРМАЦІЯ_5, для власних потреб².

Особа злочинця, як елемент криміналістичної характеристики злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України має специфіку, він пов'язаний з її іншими елементами: обстановкою, способом учинення злочину, предметом злочинного посягання. Особливістю є те, що вчинити злочин може обмежена кількість осіб, зважаючи на складність потрапляння на територію зони відчуження. Для вчинення злочину правопорушник повинен перебувати у зоні відчуження, безумовного відселення. Його перебування може бути законним (туристи, супроводжуючі особи, особи, які працюють у зоні відчуження, правоохоронці) і незаконним (сталкери, особи, які мають злочинний намір).

Слід зважати також на те, що на згаданих територіях продовжують роботу певні об'єкти та організації, що передбачає необхідність перебування там людей. Так, наприклад, на об'єкті «Укриття» люди працюють вахтовим методом, крім того, виконуються роботи, пов'язані із життєзабезпеченням

¹ Вирок Славутицького міського суду Київської області від 30 серпня 2011 р. Справа №1-40/11. Провадження №1/3552/11. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/54024658>.

² Вирок Іванківського районного суду Київської області від 8 грудня 2010 р. Справа № 1-271/2010 р. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/69214968>.

працівників. Загалом, у зоні відчуження постійно перебуває близько 3500 осіб. Наразі у зоні відчуження проживають 119 стихійних поселенців.

Встановлено, що злочин вчиняється як особами, які мають відношення до зони відчуження (доступ) – працівники підприємств, службові особи, які мають стосунок до забезпечення дотримання режиму радіаційної безпеки, так і особами, які не проживають, не працюють і не мають стосунку до режимної зони. Вони є мешканцями інших населених пунктів (часто суміжних з зоною відчуження (обов'язкового) відселення, проникають на територію незаконним шляхом.

Як свідчать матеріали правозастосовної практики, у матеріалах кримінальних проваджень не завжди зазначена інформація про підстави перебування особи в зоні відчуження. На нашу думку, це є суттєвим недоліком розслідування, адже таким чином можуть залишитись поза увагою слідства і суду важливі обставини щодо злочинних зв'язків порушника вимог режиму радіаційної безпеки, можливих інших фактів його протиправної діяльності та інших порушень як самого злочинця, так і інших осіб. Тому, вважаємо, що ці обставини підлягають встановленню у кожному кримінальному провадженні.

Важливе значення має інформація про місце роботи, оскільки, по-перше, це пояснює перебування особи у зоні відчуження, по-друге, дає підстави для перевірки фактів змови, можливих співучасників, способів вчинення і приховування злочину.

Наприклад, у судовому рішенні зазначено, що ОСОБА_2, обіймаючи посаду монтажника ТОВ «БК Укрбудмонтаж», знаходячись на території зазначеного товариства, яке розміщено по вул. Радянська, 82-А у м. Чорнобиль Київської області та відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України №106 від 23 липня 1991 р., відноситься до зони відчуження, завантажив до багажного відділення та задньої частини салону власного автомобіля «Mitsubishi Pajero Sport» будівельну арматуру вагою 440 кг, з метою переміщення її за межі зони відчуження, до м. Києва¹, у іншому рішенні зазначено, що особа вчинила злочин працюючи на посаді охоронника загону охорони № 3 у ДСП «Чорнобильський спецкомбінат»². Або інший приклад. Перебуваючи на посаді помічника лісничого Косовського лісництва ДСКП «Чорнобильська Пуща», являючись службовою особою, з корисливих мотивів, використовуючи своє службове становище всупереч інтересам служби, маючи на меті перемістити без передбаченого законом дозволу та проведення дозиметричного контролю за межі відчуження деревину на пилораму, що розташована в с. Луговики Поліського району Київської області, з метою розпилу на дошки, які в подальшому мав намір передати ОСОБА_3, перебуваючи у 112 кварталі

¹ Постанова Верховного Суду від 4 жовтня 2018 р. Справа № 366/3338/17. Провадження № 51-2701км18. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77037427>.

² Постанова Верховного Суду від 14 червня 2018 р. Справа № 366/1872/17. Провадження № 51-1916км18. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74842644>.

Котовського лісництва на території зони відчуження, дав вказівку своєму підлеглому, трактористу Косовського лісництва ДСКП (Чорнобильська Пуща» ОСОБА_4, завантажити раніше спилану деревину в ході вибіркової санітарної порубки, та на службовому тракторі перемістити її на територію Котовського лісництва та подальшого перевезення в с. Луговики Поліського району Київської області¹.

Вивчення матеріалів правозастосовної практики дозволило зробити узагальнення про криміналістично значущі ознаки особи злочинця. Так, встановлено, що злочин вчиняють переважно чоловіки 96 %, вік: більше 60 – 16 %, 40–60 років – 47 %, 20–39 років – 32 %, 16–19 років – 4 %, неповнолітні – 1 %; освіта: середня – 48 %, середня спеціальна – 38 %, неповна вища – 4 %, отримують вищу освіту – 3 %, вища – 7 %. Предметом злочинного посягання є: металеві вироби (кольоровий, чорний метал) – 63 %, продукти збиральництва – 12 %, харчові продукти – 5 %, риба – 13 %, тварини (полювання) – 4 %, інші – 3 %; місце роботи: має відношення до спеціальних зон – 8 %, не має відношення до спеціальних зон – 46 %, раніше працював у зоні відчуження – 14 %, не працює (і не мав відношення до спеціальних зон) – 32 %; місце проживання: суміжні із зоною відчуження території – 53 %, інші місця – 47 %, територія зони відчуження (стихійні поселенці) – не виявлено; раніше судимі за такий злочин – 19 %, судимі за інший злочин – 13 %, раніше не судимі – 68 %; притягувались до адміністративної відповідальності за ст. 46-1 КУпАП (Порушення вимог режиму радіаційної безпеки у спеціально визначеній зоні радіаційного забруднення, що виражається у проникненні в цю зону без дозволу відповідних органів або самовільному поселенні у ній, або знищенні, пошкодженні чи перенесенні знаків радіаційного забруднення або огорожі зазначеної зони) – 42 %.

Жінки – 4 %, вік: більше 60 – 2 %, 40–60 років – 78 %, 20–39 років – 20 %; освіта: середня – 94 %, середня спеціальна – 3 %, неповна вища – 2 %, вища – 1 %. Предметом злочинного посягання є: металеві вироби (кольоровий, чорний метал) – 25 %, продукти збиральництва – 68 %, харчові продукти – 5 %, інші – 2 %; місце роботи: не має відношення до спеціальних зон – 8 %, не працює (і не мав відношення до спеціальних зон) – 92 %; місце проживання: суміжні із зоною відчуження території – 93 %, інші місця – 7 %, територія зони відчуження (стихійні поселенці) – не виявлено; раніше не судимі; притягувались до адміністративної відповідальності за ст. 46-1 КУпАП – 15 %.

Одноосібно злочин було вчинено у 87 % випадках (вивчені матеріали), групою осіб – 13 %.

Одноосібно переважно вчиняють злочини жителі суміжних територій, які переміщують за межі зони відчуження промислову продукцію (дрібні партії або кремні предмети з кольорового, чорного металу), продукти харчування, продукти збиральництва. Групою осіб вчиняються вивезення значних за вагою

¹ Вирок Іванківського районного суду Київської області від 10 лютого 2011 р. Справа № 1-31/2011 р. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/59609347>.

та об'ємом предметів (переважно кольорові метали), зважаючи на особливості пропускового режиму, до злочинної діяльності залучаються службові особи. Злочинні дії за сприяння службових осіб можуть вчинятися тривалий період та мати регулярний характер.

Приклад створення стійкого злочинного угруповання для вчинення злочину.

ОСОБА_2 в червні 2010 року організував за взаємною згодою спільно з ОСОБА_10 і ОСОБА_4 та очолив стійке злочинне об'єднання, визначивши необхідну для досягнення загальної злочинної мети кількість учасників групи, а також злочинну спеціалізацію даної групи, при цьому керуючись бажанням спільного здійснення тяжких злочинів на території Київської області, корисливою метою яких було протиправне особисте збагачення, шляхом вчинення викрадень радіоактивних матеріалів на території зони відчуження Чорнобильської АЕС, а саме з пункту захоронення радіоактивно забруднених відходів «Буряківка» Державного спеціалізованого підприємства «Комплекс», що відбувалися систематично, сплановано, і під керівництвом ОСОБА_2.

ОСОБА_2, не маючи постійного офіційного місця роботи з метою особистого збагачення вирішив організувати злочинну групу з числа своїх знайомих осіб, які вже вчиняли умисні злочини та не були офіційно працевлаштовані оскільки визначив для себе одним із засобів для існування та отримання матеріальних благ, вчинення тяжких умисних злочинів. Про такий намір він повідомив своїх знайомих, ОСОБА_10 та ОСОБА_4, які схвалили його пропозицію та надали згоду на участь у створюваній ОСОБА_2 організованій групі.

Будучи організатором групи в період з 30.05.10 р. по 10.09.10 р, ОСОБА_2 підшукав інших її учасників з числа осіб, які раніше притягувалися до кримінальної відповідальності, а також втягнув у злочинну діяльність громадян, що мали намір збагатитись злочинним шляхом, котрі визнаючи його авторитет підкорялись його наказам та приймали участь у злочинах, які вчиняла організована ОСОБА_2 група.

В червні 2010 р. ОСОБА_2 запропонував ОСОБА_10 та ОСОБА_4 вступити в злочинне об'єднання, яке він створював, оскільки був з ними особисто знайомий та впевнений в тому, що останні погодяться вступити в організовану ним групу, так як були схильні до вчинення злочинів.

Знаючи про мету створення цієї злочинної групи здійснення викрадання радіоактивних матеріалів, а саме труб виготовлених з мідно-нікелево-залізного сплаву з пункту зберігання радіоактивних відходів «Буряківка» ДСП «Комплекс», та подальшого їх переміщення за межі зони відчуження з метою подальшого збуту на приймальний пункт за грошову винагороду, ОСОБА_11 та ОСОБА_4 увійшли до створеної ОСОБА_2 групи і активно приймали участь в її діяльності і злочинах, які вона вчиняла.

Об'єднання, яке з метою вчинення злочинів по здійсненню викрадень радіоактивних матеріалів, а саме труб з мідно-нікелево-залізного сплаву створив ОСОБА_2, було стійким, що знайшло своє вираження у згуртованості

та стабільності. Так, між учасниками організованої групи були постійні внутрішні зв'язки, що виражались у зустрічах та відвідуваннях один одного, спільних діях по вчиненню крадіжок та подальшого збуту викраденого. Для очолюваного ОСОБА_2 об'єднання було характерним обговорення спільних проблем, визначення способів конспірації та прикриття, розподілення сум грошових коштів. За час існування об'єднання між керівником організованої групи ОСОБА_2 та її учасниками ОСОБА_10 та ОСОБА_4 існував високий рівень узгодженості дій та єдині правила поведінки. Усі учасники групи в різних якостях згідно відведених їм ОСОБА_2 ролей брали участь в її діяльності, а саме: надавали автотранспорт та доставляли її учасників до місць вчинення злочинів, безпосередньо приймали участь у вчиненні крадіжок, вели спостереження за навколишньою місцевістю і обстановкою в момент злочинного посягання, з метою попередження співучасників про можливу небезпеку, збували викрадене майно. В період часу між вчиненням злочинів ОСОБА_2 та інші учасники групи разом проводили дозвілля, вели спільний побут тощо¹.

Практично в усіх матеріалах кримінальних проваджень, які вивчались в межах дослідження, містились відомості, які збирає слідчий на вимогу п.4. ч. 1 ст. 91 КПК України, зазвичай це – довідки медичних установ про облік у лікаря нарколога і психіатра, характеристики за місцем проживання, роботи, довідки про склад сім'ї, посвідчення учасника ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС, посвідчення постраждалого внаслідок аварії на ЧАЕС та ін. Проте не в усіх випадках цього достатньо для формування повного уявлення про особу злочинця, та визначення її зв'язку з іншими елементами криміналістичної характеристики.

Отже, криміналістичне вивчення особи злочинця під час розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки, крім з'ясування обов'язкових характеристик, має включати встановлення низки специфічних даних, що стосуються такої особи. До основних з них належать: підстави перебування особи в зоні відчуження, потенційні можливості доступу до предметів злочинного посягання та їх переміщення за межі зони відчуження, зв'язки правопорушника з особами, які працюють (працювали раніше) в зоні відчуження та іншими особами, які можуть бути зацікавлені у здійсненні злочинних дій, факти вчинення аналогічних правопорушень у минулому, мотивація злочинної діяльності.

¹ Вирок Славутицького міського суду Київської області від 30 серпня 2011 р. Справа № 1-40/11. Провадження №1/3552/11. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/54024658>.

2. Слідчі ситуації початкового етапу розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки

Оснoву ситуаційного підходу становить слідча ситуація, яку формують різні чинники та обставини, що виникли на певний момент розслідування, до кожної такої ситуації застосовується інструментарій, що передбачає визначення доцільності проведення процесуальних дій, їх черговість та зміст.

Типовим слідчими ситуаціями початкового етапу розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки визначено наступні.

1. Особу затримано при здійсненні спроби переміщення предмета злочинного посягання за межі зони відчуження (в обхід КПП, через КПП).

Завданнями розслідування у цій ситуації є встановлення місця та способу учинення злочину, підстав перебування у зоні відчуження, обізнаності про заборону перебування та переміщення предметів за межі зони без дозволу, способу і часу перетину кордону, виявлення причетних до злочинної діяльності осіб, з'ясування можливих планів щодо інших епізодів злочинної діяльності та таких фактів у минулому, з'ясування характеристик предмета злочинного посягання (зокрема, щодо ймовірної належності до радіоактивних матеріалів).

У цій ситуації доцільно проводити такі процесуальні дії:

- 1) огляд (місця події, документів, предмета злочинного посягання, транспортного засобу);
- 2) дозиметричне вимірювання;
- 3) винесення постанови про визнання речовими доказами предмета злочинного посягання, знарядь злочину та транспортного засобу (за потребою);
- 4) арешт майна (за потреби);

Приклад. У клопотанні про накладення арешту на майно а саме: тимчасово вилученого мотоциклу марки «МТ-9», без номерних знаків, який ОСОБА_3, використовував для вчинення кримінального правопорушення та який, згідно показань останнього належить ОСОБА_4, слідчий посилається на те, що 22.11.2017 р. працівниками ВП зони Чорнобильської АЕС ГУ НП в Київській області під час відпрацювання території зони відчуження, на лісовій дорозі 221 лісового кварталу Опачицького лісництва ДСП «Північна Пуща», було виявлено ОСОБА_3, який на мотоциклі марки «МТ-9» без номерних знаків намагався перемістити за межі вказаної зони без надання передбаченого законом дозволу і проведення дозиметричного контролю об'єкти промислової продукції у вигляді металевих виробів сільськогосподарського призначення, загальною вагою 178 кг, з метою збуту. Під час огляду місця події, вказаний мотоцикл було вилучено до Відділу поліції зони Чорнобильської АЕС ГУ НП в Київській області, який згідно письмових пояснень ОСОБА_3 вищевказаний мотоцикл належить його брату ОСОБА_4.

У зв'язку з вищевикладеним, та тим, що вилучений мотоцикл є засобом вчинення злочину, має значення у даному кримінальному провадженні, оскільки зберіг на собі сліди злочину, незастосування такого заходу як арешт

майна може призвести до його зникнення, втрати або пошкодження чи видозмінення технічних характеристик, просив застосувати арешт до вилученого мотоцикла¹.

5) допит;

б) тимчасовий доступ до речей і документів (журнали обліку в'їзду і виїзду через КПП, документи Сектору режиму, фізичного захисту та мобілізаційної роботи (щодо видачі дозволів на право переміщення об'єктів за межі зони), провайдерів стільникового зв'язку);

Приклад. Ухвалою суду було задоволено клопотання прокурора про тимчасовий доступ до документів, які містять охоронювану законом таємницю: щодо абонентського номеру НОМЕР_1, а саме: про абонента, зв'язок абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, маршрутів передавання, із зазначенням дати та часу з'єднання, тривалості та вартості розмови, місця знаходження абонента на час проведення телефонних розмов, адресу розташування базової станції; IMEI телефону, тип з'єднання (вхідні та вихідні дзвінки, SMS, MMS, GPRS, переадресація); дату, час та тривалість з'єднання; ідентифікаційні ознаки кінцевого обладнання (абонента А) (абонентський, серійний, ICCID, IMSI номери сім-картки, IMEI); ідентифікаційні ознаки терміналу, з яким відбувається сеанс зв'язку (абонент Б) з'єднання нульової тривалості, відомості щодо абонентських номерів, які обслуговуються на умовах контрактних сервісів, що містять інформацію за 26.07.2018 р.

Органом досудового розслідування ОСОБА_3, ОСОБА_1 та ОСОБА_2 обвинувачуються у тому, що 26.07.2018 р., близько 6-ї години ранку, вони в обхід контрольно-перепускних пунктів поліції, встановлених по периметру зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення, в районі с. Нові Соколи, Іванківського р-ну, Київської області через прорив у дротяній огорожі, пішки незаконно проникли на територію лісового кварталу №150 Дитятківського лісництва ДСП «Північна Пуща», який відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України №106 від 23.07.1991 р., відноситься до зони відчуження, де у період часу з 06 год. 30 хв. до 11 год. 30 хв. спільно зібрали три корзини лісових ягід чорниці, загальною вагою 35 кг, та у порушення ч.4 ст.12 Закону України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи», вчинили замах на їх переміщення за межі зони відчуження без надання передбаченого законом дозволу і без проведення дозиметричного контролю у с. Старі Соколи, Іванківського району, Київської області, для особистих потреб, тобто для споживання в їжу.

Проте, 26.07.2018 р., о 12 год. 00 хв. на території зони відчуження біля дротяної огорожі периметру зони відчуження в районі с. Старі Соколи, їх було виявлено поліцейськими, а три корзини з лісовими ягодами чорниці, загальною

¹ Ухвала слідчого судді Іванківського районного суду Київської області від 27 листопада 2017 р. Провадження №1-кс-366/3745/17. Справа №366/410/17 Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/70699016>.

вагою 35 кг, вилучено до Відділу поліції зони Чорнобильської АЕС ГУ НП в Київській області. В судовому засіданні обвинувачені ОСОБА_1 та ОСОБА_2 повідомили, що обвинувачений ОСОБА_3 26.07.2018 р. не збирав з ними лісові ягоди чорниці на території зони відчуження, не намагався їх винести та не переміщував за межі зони відчуження без надання передбаченого законом дозволу і без проведення дозиметричного контролю. Після збирання ягід вони зателефонували ОСОБА_3 зі свого мобільного телефону (оператор мобільного зв'язку ПрАТ «ВФ Україна», точний номер не пам'ятають), для того щоб останній допоміг їм нести їх особисті речі.

Вивченням матеріалів кримінального провадження встановлено, що в поясненнях ОСОБА_1 зазначений номер мобільного зв'язку НОМЕР_1 оператора мобільного зв'язку ПрАТ «ВФ Україна»¹.

Приклад. Слідчий у клопотанні про тимчасовий доступ до речей і документів: до серверу ДСП «Екоцентр», посилається на те, що на робочій телефон прокурора Чорнобильського відділу прокуратури Київської області від невідомої особи надійшло повідомлення про те, що 21.12.2017 р. близько 08 години 30 хвилин через КПП «Дитятки» за межі зони відчуження в автомобілі марки ГАЗ 2131 «Волга» д.н.з. НОМЕР_1 невістановленими особами вивезено радіоактивні матеріали.

В ході досудового розслідування при проведенні огляду місця події встановлено, що пункт дозиметричного контролю «Дитятки» ДСП «Екоцентр» обладнаний камерами спостереження, відеоматеріали з яких зберігаються на сервері, що знаходиться у володінні ДСП «Екоцентр», тому постає необхідність тимчасового доступу до цього серверу з можливістю виготовлення копій відеозапису, що є можливим лише на підставі ухвали слідчого судді. Інформація, яка є на цих відеозаписах, має суттєве значення у кримінальному провадженні, може містити інформацію про осіб, яким відомі обставини вчинення правопорушення, чи відомості про осіб, які його вчинили, і можуть бути використані як докази у кримінальному провадженні².

На підставі ч.7 ст. 163 КПК України дати розпорядження посадовим особам ДСП «Екоцентр» про надання можливості виготовлення копії відеозапису на оптичний цифровий носій.

7) проведення експертиз (залежно від обставин провадження);

8) слідчий експеримент.

2. Особу затримано на місці події під час здійснення протиправної діяльності. Зазвичай, це придбання предмета злочинного посягання та його підготовка до переміщення за межі зони (розрізання металу, демонтаж конструкцій, викопування труб, збиральництво тощо).

¹ Ухвала Іванківського районного суду Київської області від 22 лютого 2019 р. Провадження №1-кп/366/29/19. Справа № 366/1776/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80033909>.

² Ухвала слідчого судді Іванківського районного суду Київської області від 29 грудня 2017 р. Справа № 366/453/17. Провадження № 1-кп/366/4012/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71360195>.

Завданнями розслідування є з'ясування підстав перебування особи в зоні відчуження, способу, місця і часу перетину кордону, обізнаності про місце знаходження предмета злочинного посягання, обізнаності про заборону перебування в зоні відчуження та переміщення за її межі будь-яких предметів без спеціального дозволу, мети дій щодо придбання предмета злочинного посягання та його подальшого використання (продаж, власні потреби, дарування, обмін тощо), встановлення часу, місця, способу перетину кордону режимної території, з'ясування можливих попередніх фактів протиправної діяльності.

Доцільно проводити такі процесуальні дії:

- 1) огляд місця події;
- 2) допит (правопорушник, особи, які його затримали);
- 3) арешт майна (за потреби);

Приклад. Слідчий в судовому засіданні мотивував своє клопотання тим, що 04.12.2017 р., близько 14 год. 00 хв. працівниками поліції під час патрулювання території зони безумовного (обов'язкового) відселення на автодорозі Поліське-Рагівка було виявлено автомобіль НОМЕР_1 із саморобним причепом, навантаженим металевими виробами побутового призначення загальною вагою 274 кг, які ОСОБА_3, ІНФОРМАЦІЯ_1, ОСОБА_4, ІНФОРМАЦІЯ_2, ОСОБА_5, ІНФОРМАЦІЯ_3 та ОСОБА_6, ІНФОРМАЦІЯ_4 намагалися перемістити за межі вказаної зони без надання передбаченого законом дозволу та без проведення дозиметричного контролю у с. Рагівка, Поліського р-ну, Київської області для збуту.

Виїздом слідчо-оперативної групи на місце події було оглянуто вказаний автомобіль НОМЕР_1 із саморобним причепом навантаженим металевими виробами побутового призначення, які було вилучено до Відділу поліції зони Чорнобильської АЕС ГУ НП в Київській області, що було відображено у протоколі огляду місця події та ілюстративній таблиці до нього. Документів про державну реєстрацію автомобіля НОМЕР_1 із саморобним причепом без номерних знаків жоден із учасників події не надав, проте при дачі первинних показань було встановлено, що автомобіль та причіп належать жителю ІНФОРМАЦІЯ_5 ОСОБА_7.

Відповідно до ч. 7 ст. 237 КПК України, вилучений під час огляду автомобіль НОМЕР_2 із саморобним причепом, без номерних знаків, відносяться до тимчасово вилученого майна.

Відповідно до ст. 98 КПК України, вилучений під час огляду автомобіль НОМЕР_2 із саморобним причепом є речовими доказами у кримінальному провадженні, оскільки були засобом для вчинення злочину.

Автомобіль марки «АЗ», д.н.з. НОМЕР_3 із саморобним причепом без номерних знаків мають значення для кримінального провадження, оскільки зберегли на собі сліди злочину. Незастосування такого заходу забезпечення даного кримінального провадження, як арешт автомобіля НОМЕР_2 із саморобним причепом без номерного знаку, може призвести до його зникнення, втрати або пошкодження чи видозмінення технічних характеристик або

настання інших наслідків, які можуть перешкодити кримінальному провадженню¹.

4) тимчасовий доступ до речей і документів;

Приклад. Слідчий мотивує клопотання тим, що 18 лютого 2017 р. близько 15 год. 45 хв., під час патрулювання території зони безумовного (обов'язкового) відселення, в лісовому масиві в районі відселеного села ОСОБА_4 зони безумовного (обов'язкового) відселення, були виявлені громадяни ОСОБА_5, ОСОБА_6, ОСОБА_7, ОСОБА_8, ОСОБА_9, ОСОБА_10, ОСОБА_11, ОСОБА_12 та ОСОБА_13 з мисливською зброєю різних калібрів, які намагалися перемістити за межі зони безумовного (обов'язкового) відселення чотири пакети з розділеним м'ясом дикої тварини.

За даним фактом 19 лютого 2017 р. розпочато досудове розслідування за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 15, ч.1 ст. 267-1 КК України.

В ході досудового розслідування було встановлено, що затримані громадяни ОСОБА_5, ОСОБА_6, ОСОБА_7, ОСОБА_8, ОСОБА_9, ОСОБА_10, ОСОБА_11, ОСОБА_12 та ОСОБА_13 вважали, що перебували за межами зони безумовного (обов'язкового) відселення, а тому не вчиняли будь-якого правопорушення. Водночас слідством встановлено, що частина затриманих громадян на той момент користувалася мобільними телефонами.

Враховуючи зазначене, слідчий вважає, що інформація про вхідні та вихідні дзвінки на номери абонентів, з прив'язкою до базових станцій дасть змогу слідству встановити точне місце перебування вище вказаних громадян на момент їх перебування та затримання в зоні безумовного (обов'язкового) відселення. Оскільки існує реальна загроза зміни або знищення даної інформації, то розгляд даного клопотання просить провести без виклику особи, у володінні якої вони знаходиться².

5) проведення експертизи (за потреби);

б) слідчий експеримент.

3. Особу затримано у іншому місці поза межами зони відчуження (одразу після перетину кордону, за місцем проживання, на пункті прийомі металобрухту, у транспорті тощо). У цій ситуації важливе значення має з'ясування можливої причетності інших осіб до злочинної діяльності, особливо у випадку перетину кордону зони відчуження через КПП. Потрібно встановити час, місце, спосіб перетину кордону в обидві сторони та підстави перебування у зоні відчуження, обізнаність про обмеження і заборони, що діють в зоні відчуження та про місце знаходження предмета злочинного посягання, місце, час і спосіб придбання предмета злочинного посягання, обставини переміщення

¹ Ухвала слідчого судді Іванківського районного суду Київської області від 7 грудня 2017 р. Справа №366/3850/17. Провадження № 1-кк/366/423/17. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/70800420>.

² Ухвала слідчого судді Іванківського районного суду Київської області від 1 лютого 2018 р. Справа № 366/553/17. Провадження № 1-кк/366/42/18. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71960488>.

предмета злочинного посягання за меж зони, наміри щодо розпорядження предметом злочинного посягання.

Система процесуальних дій:

1) ознайомлення з рапортом уповноважених осіб;

2) огляд місця події, документів;

3) запити (належність певного місця до зони відчуження, надання дозволу на переміщення певних предметів, видача перепустки певній особі, інформація про час перетину кордону режимної зони певної особи, транспортного засобу, проходження дозиметричного контролю);

4) допит (правопорушник, свідки: особи, які затримали, працівники пункту прийому металобрухту, родичі, сусіди, особи, які несли службу на КПП, здійснювали дозиметричний контроль);

5) проведення експертизи;

6) обшук (за потреби);

7) слідчий експеримент.

4. Виявлено підготовлені предмети для ймовірного майбутнього переміщення (схованка, відкрита місцевість, будівлі, споруди тощо). Завданнями розслідування є встановлення осіб, які здійснили такі дії та їх мету.

Процесуальні дії:

1) огляд місця події;

2) допит осіб, які виявили підготовлені предмети, можливих свідків (осіб, які працюють в зоні відчуження, стихійних поселенців);

3) проведення експертиз.

Як було зазначено, важливе значення має з'ясування підстав перебування особи у зоні відчуження. Такі підстави можуть бути законними (перепустка, дозвіл) та незаконними (підроблені або недійсні документи, перетин кордону без документів в обхід КПП). Зазвичай достатньо провести огляд документів та з'ясувати порядок їх отримання, чинність та інші обставини, що потрібні для встановлення законності або незаконності перебування особи у зоні відчуження, проте на практиці можуть виникнути випадки, коли з'ясування підстав перебування особи на території режимної зони потребує ретельної уваги. Особливо, якщо є підстави вважати, що до злочинної діяльності причетні інші особи і має місце конфліктна ситуація або є ризик її виникнення. У таких випадках слідчий заздалегідь має встановити ці обставини та вжити заходи щодо закріплення доказів.

Як приклад можливого алгоритму встановлення підстав перебування особи на території зони відчуження можна навести наступне судове рішення, у якому досліджуються матеріали досудового розслідування щодо встановлення згаданих підстав.

В судовому засіданні встановлено, що ОСОБА_1 прибув на КПП «Семиходи» та виявив, що забув дома електронну карту-перепустку (ЕКП), яка дає право проходу на охоронювану територію підприємства, де знаходилося робоче місце позивача. Пред'явивши працівнику охорони на КПП «Семиходи» свою стару перепустку, позивач пройшов до адміністративно-побутового

корпусу № 1, звідки зателефонував безпосередньо начальнику зміни станції і намагався вирішити питання про його похід до свого робочого місця без ЕКП. Через деякий час помічник чергового коменданта йому повідомив, що він повинен звернутися до свого безпосереднього начальника. Після цього ОСОБА_1. зателефонував своєму безпосередньому начальнику – майстру цеху, і повідомив його про те, що він повертається до м. Славутича за ЕКП. Того ж дня ОСОБА_1. прибув на роботу об 11 годині 4 хвилини, тобто був відсутній на роботі протягом 3 годин і 19 хвилин, що підтверджується роздрукованою довідкою статистики проходів через засоби доступу АСКДП .

Порядок допуску працівників на ДСП «ЧАЕС» регулюється Положенням про контрольно-пропускний режим на КПП «Семиходи» та охоронюваних зовнішніх об'єктах ЧАЕС, 64 П-С, затвердженим директором ДСП «ЧАЕС» 16.01.2004 р. та Інструкцією про пропускний, внутрішньооб'єктовий режим та роботу бюро перепусток на ЧАЕС, 62Е-С, затвердженою директором ДСП «ЧАЕС» 01.07.2005 р..

Відповідно до п.3.2.7 Положення 64 П-С, у виключних випадках, у разі прибуття на КПП «Семиходи» працівника ДСП «ЧАЕС», що забув свій пропуск, який дає право проходження через КПП, працівник по телефону повідомляє начальника цеху або його заступника про відсутність пропуску, а вже вони – начальника зміни станції, який повідомляє позитивне чи негативне рішення про допуск працівника через КПП. На підставі позитивного рішення начальника зміни станції, який вирішує питання про допуск працівника через КПП, працівник КПП робить відповідні записи у спеціальному журналі, попереджує працівника про порушення їм звичайного порядку проходження через КПП і дозволяє проходження працівника через КПП. Про пропуск працівника співробітник КПП передає інформацію у відділ режиму та фізичного захисту ЧАЕС для прийняття до працівника заходів впливу за порушення звичайного порядку проходження через КПП.

Як вбачається з розділу 3 Інструкції 62 Е-С прохід працівника ДСП «ЧАЕС», що не має перепустки, здійснюється за загальними правилами проходження відвідувачів. Тобто службовою запискою начальник цеху або його заступник повідомляють бюро перепусток про згоду на прохід працівника і призначають особу, що буде супроводжувати його на території ЧАЕС та нести відповідальність за порядок проходження КПП. На підставі службової записки, працівнику видається електронна картка пропуск «Відвідувач», що фіксується у відповідному журналі і у супроводі відповідальної особи він проходить на своє робоче місце.

Як видно з кваліфікаційної характеристики позивача, копія якої долучена до справи, в обсяг його знань не входить знання вищевказаного Положення та Інструкції.

При видачі електронно-контрольної перепустки (ЕКП) 29.07.2002 р. з позивачем було проведено інструктаж, про що відмічено в картці обліку видачі ЕКП, копія якої долучена до матеріалів справи, але вищевказані Положення та Інструкція були прийняті значно пізніше. Крім того, представником відповідача

не надано суду доказів, які підтверджували те, що ОСОБА_1. ознайомлений з цим Положенням та Інструкцією.

Твердження представника відповідача про те, що позивач взагалі не перебував на території ДСП «ЧАЕС» 26.10.2006 р. в період часу з 7.45 годин до 11.04 години, оскільки відсутній запис в «Журналі обліку порушень контрольно-пропускного режиму і радіаційної безпеки КПП «Семиходи» та «Журналу отримання перепусток КПП «Семиходи», спростовуються перепусткою, копія якої долучена до матеріалів справи, яка не була вилучена у позивача при заміні на ЕКП. Крім того, свідок ОСОБА_6 – помічник чергового коменданта, у судовому засіданні показав, що він бачив позивача біля входу в адміністративно-побутовий корпус № 1 ДСП ЧАЕС 26.10.2006 р. у період з 7 годин 30 хвилин до 8 годин.

Згідно показань свідка ОСОБА_7. 26.10.2006 р. о 7 год. 50 хв. йому зателефонував позивач та повідомив, що забув перепустку, і оскільки він телефонував начальнику зміни станції, в службу режиму фізичного захисту, але від них не надійшло ніякої відповіді, тому він повертається за перепусткою в м. Славутич¹.

Наведене рішення ілюструє порядок дій різних суб'єктів щодо забезпечення режиму радіаційної безпеки, перелік та зміст документів (нормативні документи, журнали, види перепусток) та орієнтує про коло осіб, які можуть бути допитані з метою з'ясування обставин перебування особи у зоні відчуження.

Визначений перелік типових слідчих ситуацій не є вичерпним, оскільки на практиці можуть виникати інші ситуації. Тут визначено лише типові (найбільш поширені) з них. Так, наприклад, під час вивчення матеріалів кримінальних проваджень, було встановлено декілька випадків анонімних повідомлень до уповноважених органів про намір певних осіб здійснити переміщення певних об'єктів за межі зони. У всіх випадках мало місце відповідне реагування та було затримано правопорушників. У якості самостійної слідчої ситуації такі випадки не виокремлювались, оскільки вони є одиничними, а відповідний алгоритм дій слідчого розкрито у межах інших слідчих ситуацій.

3. Обставини, що підлягають доказуванню під час розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки

У криміналістичних дослідженнях, присвячених проблемам методики розслідування, традиційно визначають та вивчають обставини, які підлягають доказуванню. Вживається також конструкція «обставини, які підлягають

¹ Рішення Славутицького міського суду Київської області від 22 березня 2007 р. Справа № 122/2007. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <https://edrsr.dominus.kiev.ua/judgment/1094752>.

встановленню» з метою акцентування на криміналістичному підході до визначення таких обставин і розкриття їх змісту.

Вивчення матеріалів правозастосовної практики дозволило виявити певні недоліки, пов'язані із доказуванням події кримінального правопорушення, зокрема щодо встановлення підстав перебування особи у зоні відчуження. Для притягнення особи до адміністративної відповідальності достатньо незаконного перетину периметру режимної території, для притягнення до кримінальної відповідальності не має значення, за яких підстав особа перебуває в зоні відчуження (тобто, особа перебуваючи на законних підставах в зоні відчуження може учинити злочин). Проте криміналістичне значення цих обставин значне. З'ясування підстав перебування в зоні відчуження у окремих випадках сприяє висуненню слідчих версій щодо можливого учинення інших злочинів (у тому числі з незаконним використанням радіоактивних речовин), визначення способу (його складових) учинення злочину, встановлення можливих співучасників, виявлення стійкої та триваючої злочинної діяльності тощо. Особливу увагу потрібно приділяти випадкам учинення злочину особами, які працюють в зоні відчуження або за сприяння таких осіб.

Приклад. Під час патрулювання території зони відчуження, на санперепускнику «Семиходи» ДСП «Чорнобильська АЕС», було виявлено гр.ОСОБА_1, який в двох речових сумках намагався перемістити без передбаченого законом дозволу та проведення дозиметричного контролю за межі зони відчуження вироби з металу. В ході досудового розслідування встановлено, що на підставі заявки МПП Агропромфірми «Мрія» ОСОБА_1 06.07.2017 р. було видано разову перепустку «Р-7» з терміном дії до 30.07.2017 р., проте слідством не здобуто жодних даних з приводу того, що ОСОБА_1 виконував будь-які роботи на території зони відчуження. На даний час у кримінальному провадженні виникла необхідність у підтвердженні, або ж спростуванні факту перебування ОСОБА_1 на території зони відчуження за період з моменту видачі йому перепустки і до моменту виявлення останнього при спробі перемістити металеві вироби за межі зони відчуження без надання передбаченого законом дозволу та проведення дозиметричного контролю. Крім того, встановлено, що ОСОБА_1 користується мобільним телефоном з номером НОМЕР_1, який належить оператору стільникового зв'язку ПрАТ «МТС Україна». Тому прокурор заявила клопотання про надання тимчасового доступу до речей та документів, а саме: тимчасовий доступ до інформації про вхідні та вихідні дзвінки абонента НОМЕР_1 з прив'язкою до базових станцій за період з 00 год. 00 хв. 03.07.2017 р. і до 15 год. 00 хв. 28.07.2017 р.¹

Для встановлення підстав перебування особи в зоні відчуження потрібно мати уявлення про нормативний порядок отримання відповідного дозволу (їх види, термін дії, порядок отримання, продовження), діяльність щодо забезпечення контрольно-пропускнуго режиму, організацію охоронюваних заходів.

¹ Ухвала слідчого судді Іванківського районного суду Київської області від 22 серпня 2017 р. Справа № 366/2652/17. Провадження № 1-кц/366/248/17. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/68433891>.

У наказі МНС від 2 листопада 2011 р. № 1157 зазначено про суб'єктів (відвідувачів), які можуть отримати дозвіл потрапити у зону відчуження, а також обмеження для відвідування (медичні показники, від до 18 років, причетність до терористичної діяльності). У документі йдеться про механізм організації відвідування робочими групами, комісіями, утвореними за рішеннями Верховної Ради України, Президента України та Кабінету Міністрів України, та окремими посадовими особами органів державної влади, громадянами України, іноземними делегаціями, іноземцями та особами без громадянства ядерних установок та об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами на території зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення та забезпечення дотримання правил радіаційної безпеки під час перебування відвідувачів на зазначеній території.

Організація відвідування зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення здійснюється Державним агентством України з управління зоною відчуження¹.

Для зазначених суб'єктів передбачено різний порядок отримання дозволу: групові та індивідуальні.

Єдиний правомірний порядок потрапляння до зони відчуження – проходження контрольно-пропускного режиму у визначених місцях за відповідною перепусткою.

Інформація відвідувачів фіксується у Книзі обліку відвідувань зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення (відповідний витяг, за потреби, слугуватиме доказом законного перебування особи у зоні).

Контрольно-пропускний режим (на автомобільних, водних, повітряних, залізничних шляхах) обов'язковий для людей, транспортних засобів, вантажів в обох напрямках – прибуття до режимної зони та її залишення її меж.

Контрольно-пропускний режим передбачає організаційні, адміністративні та технічні заходи. Документальне відображення результатів їх здійснення може мати доказове значення у кримінальному провадженні.

Для проходу (проїзду) в зону громадян встановлюються такі перепустки: «Скрізь» (Ф-1), «Чорнобиль» (Ф-2), «Тимчасовий» (Ф-6), «Разовий» (Ф-7), «Посвідчення особи», а для проїзду транспортних засобів: 2-А, 3-А, 4-А².

За документами, що посвідчують особу, але без оформлення перепусток у зону проходять (проїжджають) службові особи, перелік яких визначає уповноважений орган¹.

Для транспортних засобів передбачено особливі умови проїзду до зони: у

¹ Про затвердження Порядку відвідування зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення: наказ Міністерства надзвичайних ситуацій від 2 листопада 2011 р. № 1157. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1319-11>.

² Про організацію виконання постанов Верховної Ради Української РСР про порядок введення і дію законів Української РСР «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» та «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок чорнобильської катастрофи»: частина II Постанови КМ України від 23 липня 1991 р. № 106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106%D0%B1-91-%D0%BF/conv>.

водія має бути дорожній лист (в ньому вказується пункт призначення, дозволений маршрут), водій та супроводжуючі особи отримують разові перепустки

Група працівників проходить (проїжджає) в зону або із зони за перепусткою, оформленою на ім'я керівника бригади (групи), з доданням списку осіб, які входять до бригади (групи).

При звільненні чи вибутті працівника на інше місце роботи перепустка здається на КПП або в бюро перепусток, у такому випадку обґрунтуванням для виїзду із зони є запис в трудовій книжці про розірвання трудових відносин.

Ввіз у зону вантажів здійснюється за відповідно оформленими супроводжуваними документами. Документами, що дають право на вивіз вантажу із зони, є товарно-транспортна накладна єдиного зразка з відміткою служби дозиметричного контролю зони відчуження або служби цивільної оборони зони безумовного (обов'язкового) відселення про загальний дозиметричний контроль транспорту та вантажу і довідка санепідслужби про відсутність радіоактивного забруднення домашнього майна, знарядь праці та будівельних матеріалів, що вивозяться з зони відселення. Дата вивозу може бути змінена тільки особами, що підписали вказаний документ.

Забороняється вивіз вантажів за межі зони за записками та усними розпорядженнями.

Вивіз транспортних засобів, призначених для роботи в зоні, що мають спеціальні бортові номери, за її межі забороняється¹.

Наказами Державного агентства України з управління зоною відчуження (ДАЗВ) затверджується порядок організації контрольо-пропускового режиму та видачі перепусток з періодичністю, що зумовлена такою необхідністю (зазвичай один раз на рік).

Так, наказом ДАЗВ від 3 жовтня 2018 р. № 203 функцію з організації контрольо-пропускового режиму на території зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення покладено на Державне підприємство «Центр організаційно-технічного і інформаційного забезпечення управління зоною відчуження» зокрема щодо видачі перепусток, ведення бази даних виданих перепусток та ін.

У матеріалах кримінального провадження обов'язково має бути інформація уповноваженого органу (ДАЗВ) про видачу дозволу, його вид, адресата, дату видачі та термін дії або про те, що дозвіл певній особі не видавався.

Важливе значення має обізнаність про організацію охорони зони відчуження. Разом зі встановленням підстав перебування у зоні відчуження це сприятиме виявленню осіб, які сприяли учиненню злочину.

На території зони відчуження встановлено правила радіаційної безпеки, яких зобов'язані дотримуватись всі юридичні і фізичні особи, які працюють або перебувають на цій території. Ці правила є складовою обстановки події, оскільки вони діють безперервно, на всій території, і, як було зазначено, поширюються на всіх суб'єктів, які перебувають в зоні відчуження. Тому

з'ясування нормативної складової події кримінального правопорушення, факту та обставин порушення правил радіаційної безпеки у випадках, коли його вчинено особами, які законно перебувають у межах зон може бути потрібне для встановлення обставин, пов'язаних зі способом учинення злочину, осіб, причетних до злочинної діяльності, можливих фактів раніше учинених та триваючих злочинів.

Так, потрібну інформацію можна отримати, звернувшись до уповноважених органів, що відповідають за роботу системи радіаційного контролю.

На прикладі порядку роботи діючої системи радіаційного контролю забрудненості персоналу можна проілюструвати який саме контроль здійснюється та як фіксуються його результати.

Так, система забезпечує: радіаційний контроль забрудненості поверхні одягу, відкритих ділянок тіла людини бета -випромінюючими радіонуклідами; інформування оперативного персоналу контрольно-дозиметричного посту і оператора системи сигналами світлової та звукової тривоги при перевищенні заданих контрольних рівнів забруднення (з відображенням відеокадрів з установки, де відбулося спрацьовування) з блокуванням проходу; збір та передачу на центральний сервер інформації про технічний стан вимірювальних приладів і устаткування (наявність зв'язку, стан лічильників, їх забрудненість, тощо), проведення автоматизованої діагностики та дистанційне встановлення порогових рівнів; ведення архіву даних і відповідної відеоінформації; подання на моніторі відеоінформації про порядок проходження персоналом контролю, запис відеокадрів у випадках перевищення порогових рівнів, порушень порядку проходження радіаційного контролю, спроби втручання в систему.

Система включає в себе обладнання для проведення радіаційного контролю (радіометри РЗБА – 04 – 04М) і відеоспостереження, обладнання та програмне забезпечення для приймання, обробки та збереження даних про результати радіаційного контролю та результатах відео спостереження. Все обладнання системи розміщено на КДП «Семиходи»¹.

Також працюють автоматизовані системи радіаційного контролю (АСРК), до яких належать: АСКРС «SkyLink», інтегрована система радіаційного контролю за переміщенням транспорту та вантажів на КДП зони відчуження (СІД) і комплексна система радіаційного моніторингу та раннього попередження (СРП)².

З'ясування обставин проходження радіаційного контролю працівниками та їх особистих речей, транспортних засобів та вантажів може мати значення для встановлення способу учинення злочину, предметів злочинного посягання, знарядь учинення злочину та осіб, причетних до події.

У зоні відчуження проводяться спільні заходи за участі уповноважених

¹ Система радіаційного контролю забрудненості персоналу при виході на залізничну платформу «Семиходи». URL: <https://uap.kiev.ua/archives/projects/>.

² Зона відчуження – територія змін і можливостей. *Атомник України*. № 17 (908). 28 квітня 2018 р. С. 3.

органів з метою забезпечення дотримання вимог режиму радіаційної безпеки. Інформація про суб'єктів взаємодії та зміст спільних заходів може бути потрібна для з'ясування способу учинення злочину та інших обставин події (наприклад, допит представників Держприкордонслужби про обставини виявленого порушення вимог режиму радіаційної безпеки).

Органи (підрозділи) Держприкордонслужби та Національної поліції під час виконання завдань у межах зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення періодично здійснюють спільне несення служби: із використанням авіаційної техніки Держприкордонслужби та Національної поліції; патрулюванням за визначеними маршрутами у межах ЗВіБ(О)В на автомобільній та бронетанковій техніці, що забезпечує захист особового складу наряду від радіаційного опромінення; по зовнішньому периметру тилової межі ЗВіБ(О)В та на контрольно-пропускних пунктах (на постах Національної поліції) в'їзду/виїзду у/із ЗВіБ(О)В; із застосуванням прикордонних катерів органів (підрозділів) Держприкордонслужби, катерів органів (підрозділів) Національної поліції у прилеглих до ЗВіБ(О)В акваторіях річок Дніпро, Прип'ять, Тетерів.

Органи (підрозділи) Держприкордонслужби та Національної поліції негайно інформують один одного про:

виявлення ознак незаконного перетинання (підготовки до незаконного перетинання) державного кордону України, а також ознак інших правопорушень, протидія яким належить до компетенції органів (підрозділів) Держприкордонслужби;

виявлення ознак порушення (підготовки до порушення) правового режиму у ЗВіБ(О)В;

проходження та контроль руху суден по річках Прип'ять та Дніпро з Республіки Білорусь в Україну та у зворотному напрямку;

інші дані обставинки, що можуть впливати на виконання завдань з охорони державного кордону, забезпечення дотримання режиму державного кордону та прикордонного режиму, контрольно-пропускного режиму під час в'їзду/виїзду з таких зон, публічної (громадської) безпеки і порядку на територіях ЗВіБ(О)В;

виявлення осіб, у діях яких присутні ознаки вчинення адміністративних правопорушень, протидія яким належить до компетенції органів (підрозділів) Держприкордонслужби та Національної поліції¹.

Приклад. Свідок ОСОБА_2 повідомив, що 14.01.2017 р. близько 18 год. 30 хв. в с. Фабриківка було виявлено громадянина ОСОБА_1, який за допомогою лому розбивав бетонні плити та витягував з них металеву арматуру. У вказаного громадянина були витребувані документи для встановлення особи та на місце події було викликано слідчу оперативну групу, яка на місці здійснювали фотографування, вилучення знарядь вчинення злочину та

¹ Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії органів Державної прикордонної служби України та Національної поліції України під час виконання завдань у межах зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення: наказ МВС України від 5 квітня 2019 р. № 251. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0421-19?lang=ru>.

зважування добутого обвинуваченим металу (близько 130 кг). ОСОБА_1 опору не чинив, при собі мав молот, скалолом та санчата.

Свідок ОСОБА_3 в судовому засіданні зазначив, що він працює інспектором відділу поліції зони ЧАЕС. 14.01.2017 р. проводився спільний патруль з прикордонниками. Того дня, близько 18 год. 50 хв. біля с. Фабриківка вони виявили громадянина ОСОБА_1, який розбивав бетонні конструкції з метою видобутку арматури. При собі він мав лом, молот та санчата. Дозвільних документів при цьому в нього не було. Викликали слідчу оперативну групу, яка почала описувати, робити фотографування та вилучили виявлені предмети¹.

Як свідчить практика, для доказування обставин, які характеризують особу правопорушника слідчі звертаються до різних джерел. У матеріалах кримінальних проваджень переважно містяться наступні документи: довідки медичних установ про облік у лікаря нарколога і психіатра, характеристики за місцем проживання, роботи, довідки про склад сім'ї, посвідчення учасника ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС, посвідчення постраждалого внаслідок аварії на ЧАЕС та ін.

Важливе значення має з'ясування обставин, що стосуються характеру роботи правопорушника у зоні відчуження (доступ до можливих предметів злочинного посягання, характер службових обов'язків, робочі та особисті зв'язки з іншими працівниками зони відчуження), а також вивчення особи, що вчинила кримінальне правопорушення і не є працівником зони відчуження (зв'язки з іншими особами, особливо тими, хто притягувався до відповідальності за такі порушення, ступінь обізнаності недоліки охорони зони відчуження, місця можливого перетину периметру зони поза КПП).

Важливе значення має з'ясування повноважень особи з метою встановлення чи є така особа службовою.

Приклад. Відповідно до наказу виконуючого обов'язки директора Інституту проблем безпеки атомних електростанцій Національної академії наук України (далі ІПБ АЕС НАН України) № 46 ос від 10.07.2017 р. ОСОБА_1 було переведено на посаду начальника слюсарно-механічної дільниці. Згідно посадової інструкції начальника слюсарно-механічної дільниці він: здійснює керівництво виробничо-господарською діяльністю дільниці; організовує планування, облік, складання звітності про виробничу діяльність дільниці, табельний облік; здійснює підбір кадрів робітників та службовців, їхнє розміщення і доцільне використання; забезпечує дотримання правил і норм з охорони праці, радіаційної і пожежної безпеки; накладання стягнень на порушників виробничої та трудової дисципліни.

Таким чином, ОСОБА_1 на момент вчинення інкримінованого йому діяння був наділений організаційно-розпорядчими та адміністративно-господарськими функціями, а тому в силу примітки 1 ст. 364 КК України він був службовою

¹ Вирок Іванківського районного суду Київської області від 29 березня 2017 р.. Справа № 366/503/17. Провадження № 1-кп/366/42/17. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/65557792>.

особою¹.

Доказування обставин, що можуть бути підставою для застосування спеціальної конфіскації має суттєве значення для розслідування цих кримінальних проваджень. Відповідна практика набуває поширення, спостерігається збільшення випадків оскарження прокурорами рішень судів у частині не застосування спеціальної конфіскації.

Встановлено, що проблеми у діяльності органів досудового розслідування здебільшого пов'язані з недоліками оформлення процесуальних документів щодо визнання знаряддям злочину можливого предмету спеціальної конфіскації (зазвичай це власний транспорт правопорушників: автомобіль, велосипед, мотоцикл тощо).

Приклад. Перебуваючи на КПП «Дитятки», скориставшись тим, що шлагбаум був відкритий, ОСОБА_5, який керував автомобілем, без попереднього огляду працівниками поліції та надання ними дозволу на виїзд, без надання передбаченого законом дозволу і проведення дозиметричного контролю промислової продукції, перемістив за межі зони відчуження металеву арматуру вагою 440 кг.

Після виїзду за КПП «Дитятки» працівниками поліції 07.09. 2016 р. о 19 год. 30 хв. Автомобіль марки «Mitsubishi Pajero Sport, д.н.з. НОМЕР_1 було зупинено, а металеву арматуру загальною вагою 440 кг вилучено до Відділу поліції зони ЧАЕС ГУ НП в Київській області.

Серед іншого, доказами є постанова про визнання речовими доказами та передачу їх на відповідальне зберігання від 09 вересня 2016 р., з якої слідує, що автомобіль НОМЕР_3 металеві арматури, загальною вагою 440 кг, визнано речовими доказами у кримінальному провадженні №12016110060000058. Металеву арматуру, загальною вагою 440 кг після проведення радіоекологічного контролю передати до кімнати зберігання речових доказів Відділу поліції зони Чорнобильської АЕС.

Речовий доказ – автомобіль НОМЕР_4 передати на відповідальне збереження власнику.

З матеріалів справи, зокрема постанови про визнання речовими доказами від 09 вересня 2016 р. автомобіль НОМЕР_2 не визнано знаряддям чи предметом злочину, а тому, спец конфіскація не може бути застосована².

Отже у цьому випадку, попри очевидність того факту, що автомобіль є знаряддям злочину, питання про спеціальну конфіскацію судом не розглядалось, оскільки під час досудового розслідування це не було процесуально зафіксовано.

Недоліками також є неповне встановлення (не встановлення) відомостей

¹ Вирок Іванківського районного суду Київської області від 8 листопада 2017 р. Справа № 366/3141/17. Провадження № 1-кп/366/164/17. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт].URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/70073840>.

² Вирок Іванківського районного суду Київської області від 15 травня 2017 р. Справа № 366/3338/17. Провадження №1-кп-/366/77/17. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт].URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66470837>.

про власників можливого предмета спеціальної конфіскації, а також обставин, що мають значення для ухвалення рішення щодо застосування спеціальної конфіскації (умови життя особи, значення предмета конфіскації для забезпечення життєдіяльності особи, ризику повторного застосування як знаряддя злочину та ін.).

Відповідно до п. 1 ч. 9 ст. 100 КПК України, гроші, цінності та інше майно, які підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення та/або зберегли на собі його сліди, конфіскуються, крім випадків, коли власник (законний володілець) не знав і не міг знати про їх незаконне використання. У такому разі зазначені гроші, цінності та інше майно повертаються власнику (законному володільцю). Згідно п. 4 ч. 1 ст. 96-2 КК України спеціальна конфіскація застосовується у разі, якщо гроші, цінності та інше майно були підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення злочину, крім тих, що повертаються власнику (законному володільцю), який не знав і не міг знати про їх незаконне використання.

Як було зазначено, поширеними є випадки перевезення на власних транспортних засобах за межі зони відчуження радіаційно забруднених предметів. Зазвичай – це автомобіль, мотоцикл, велосипед (знаряддя злочину, речовий доказ). Відтак, він підлягає спеціальній конфіскації. Але чи у кожному разі? Становлять інтерес деякі приклади судової практики, що відображають позицію суду в оцінці доцільності спеціальної конфіскації. У одних випадках йдеться про співвідношення вартості автомобіля та предметів, які були вивезені на транспортному засобі із порушенням вимог режиму радіаційної безпеки та відповідності спеціальної конфіскації принципу співмірності, у інших – необхідність врахування суспільної небезпеки злочину, обставин, за яких він був вчинений, як чинників, що впливають на рішення про застосування спеціальної конфіскації та ін.

Убачається, що доцільність спеціальної конфіскації у таких провадженнях зумовлена специфікою обстановки і способу учинення злочину. Тобто, правопорушник може неодноразово скористатись транспортним засобом, а зважаючи на «м'якість» вироків (переважно штраф на суму до 2-х тис. грн.), обізнаність порушника про предмети злочинного посягання, місце їх знаходження, засоби охорони та ін., повторення злочинної поведінки цілком ймовірне. Тому доказування відповідних обставин має особливе значення у таких провадженнях.

Приклад. Верховним Судом розглянуто кримінальне провадження за касаційною скаргою прокурора на ухвалу Апеляційного суду за обвинуваченням ОСОБА_1 у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 15, ч. 1 ст. 267-1 КК України.

Рішення судів першої і апеляційної інстанції.

Вироком Іванківського районного суду Київської області від 26 грудня 2016 р. ОСОБА_1 засуджено за ч. 2 ст. 15 ч. 1 ст. 267-1 КК до покарання у виді штрафу в розмірі 50 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що

становить 850 грн.

Ухвалено автомобіль НОМЕР_1, який переданий на відповідальне зберігання ОСОБА_1 – залишити у його користуванні; 10 листів металу різних розмірів, товщиною 5 мм, які передані на зберігання до кімнати речових доказів – знищити.

За вироком суду, 06 листопада 2016 р., ОСОБА_1, знаходячись біля будинку № 25 по вулиці Кірова в м. Чорнобиль Іванківського району Київської області, яке відноситься до зони радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, а саме зони відчуження, виявив 10 листів металу загальною вагою 33 кг, які привласнив собі з метою подальшого їх переміщення за межі зони відчуження без передбаченого законом дозволу та без проведення дозиметричного контролю до смт. Першотравневе Овруцького району Житомирської області, та використання у побуті.

Цього ж дня, о 19.00 год ОСОБА_1 сховав привласнені ним листи металу в багажному відділенні свого автомобіля НОМЕР_1 та перевіз до КПП «Дитятки», тобто виконав усі дії які вважав необхідними для доведення злочину до кінця, але злочин не було закінчено з причин, що не залежали від його волі, оскільки при перетині контрольно-пропускного пункту співробітниками поліції в нього було виявлено вищевказані листи металу.

Апеляційний суд Київської області ухвалою від 26 квітня 2017 р. вирок суду першої інстанції залишив без зміни.

У касаційній скарзі прокурор просить скасувати ухвалу апеляційного суду та призначити новий розгляд у суді апеляційної інстанції у зв'язку з неправильним застосуванням закону України про кримінальну відповідальність та істотними порушеннями кримінального процесуального закону. На обґрунтування своїх вимог посилається на те, що суд апеляційної інстанції залишив поза увагою доводи апеляційної скарги прокурора про необхідність спеціальної конфіскації автомобіля НОМЕР_2, який був знятий злочину, та не застосував положення статей 96-1, 96-2 КК України. Також зазначає, що апеляційний суд безпідставно в резолютивній частині ухвали не прийняв рішення по скарзі прокурора.

Суд першої інстанції встановив, що автомобіль НОМЕР_2 належить обвинуваченому ОСОБА_1, котрий постановою від 08 листопада був визнаний речовим доказом та переданий останньому на відповідальне зберігання.

Цей же суд, в своєму рішенні не знайшов підстав для застосування спеціальної конфіскації вищезазначеного автомобіля і повернув його законному володільцю на підставі п. 4 ч. 9 ст. 100 КПК України.

З такими висновками погодився апеляційний суд, який в своєму рішенні зазначив, що застосування спеціальної конфіскації в даному випадку, порушило б вимоги ст.1 Протоколу №1 до Європейської конвенції з прав людини і основоположних свобод, оскільки призначене ОСОБА_1 покарання за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 15 ч. 1 ст. 267-1 КК України у виді штрафу в розмірі 850 грн істотно нижче ніж вартість предмета спеціальної конфіскації (авто Шевроле Авео), тобто вони не співрозмірні між собою.

З зазначеним висновком погоджується колегія суддів, виходячи з наступного.

Відповідно до ч. 1 ст. 96-1 КК України спеціальна конфіскація полягає у примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна у випадках, визначених цим Кодексом, за умови вчинення умисного злочину або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною цього Кодексу, за які передбачено основне покарання у виді позбавлення волі або штрафу понад три тисячі неоподаткованих мінімумів доходів громадян.

Санкція ч. 1 ст. 267-1 КК передбачає покарання за вчинення цього злочину у виді штрафу від п'ятдесяти до вісімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк від одного до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк.

Згідно з п. 4 ч. 1 ст. 96-2 КК спеціальна конфіскація застосовується у разі, якщо гроші, цінності та інше майно були підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення злочину, крім тих, що повертаються власнику (законному володільцю), який не знав і не міг знати про їх незаконне використання.

Водночас, згідно зі статтею 1 Протоколу № 1 до Конвенції з прав людини і основоположних свобод, кожна фізична чи юридична особа має право на повагу до своєї власності. Ніхто не може бути позбавлений свого майна інакше, як в інтересах суспільства та на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права.

Відповідно до усталеної практики Європейського суду з прав людини застосування конфіскації майна в конкретному випадку буде відповідати вимогам ст. 1 Протоколу №1 до Конвенції не просто за умови, якщо така конфіскація формально ґрунтується на вимогах закону, але й за умови, що така законна конфіскація у даній конкретній ситуації не порушує «справедливу рівновагу між вимогами загального інтересу і захисту фундаментальних прав осіб».

Зокрема, порушення ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції через застосування конфіскації, яка формально ґрунтувалася на положеннях національного закону, але за обставин конкретної справи була визнана «неспівмірною», оскільки покладала на заявника «надмірний індивідуальний тягар», було встановлено у справі «Ісмайлов (Ismayilov) проти Російської Федерації» від 06 листопада 2008 р.

Положення статей 96-1, 96-2 КК не можуть застосовуватися в тих випадках, коли це становитиме порушення ст. 1 Протоколу №1 до Конвенції.

Отже, при застосуванні спеціальної конфіскації у кожному конкретному випадку суд має не тільки послатися на наявність для цього формальних підстав, передбачених у КК України, але й переконатися, що таке застосування не порушуватиме «справедливу рівновагу між вимогами загального інтересу і захисту фундаментальних прав осіб», покладаючи на особу «надмірний індивідуальний тягар».

Так, ОСОБА_1 визнано винуватим у закінченому замаху на переміщення будь-яким способом за межі зони відчуження без надання передбаченого законом дозволу і проведення дозиметричного контролю, промислової продукції, тобто кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 267-1 КК України, який є злочином середньої тяжкості. За цією нормою закону України про кримінальну відповідальність ОСОБА_1 судом було призначено покарання у виді штрафу в розмірі 850 грн. У той же час вартість автомобіля, який належить йому на законних підставах, і який він використав, як знаряддя вчинення злочину, є явно значно більшою за визначену йому у вир. суму штрафу.

За таких обставин, колегія суддів погоджується з висновками суду апеляційної інстанції, що застосування спеціальної конфіскації в даному випадку становитиме непропорційне втручання в право особи на мирне володіння майном, гарантованого ст. 1 Протоколу №1 до Конвенції.

Зважаючи на наведене, доводи прокурора про неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність, яке полягало у незастосуванні на підставі ст. 96-1 КК України спеціальної конфіскації автомобіля, який був знаряддям вчинення злочину, є непереконливим, а відтак відсутні підстави для задоволення його касаційної скарги¹.

Ми наводимо майже повний текст Постанови Верховного Суду, адже у ній наведено аргументи, які часто використовуються судами при ухваленні рішень про спеціальну конфіскацію. Ці обставини мають бути враховані у процесі доказування на досудовому розслідуванні з точки зору організації і тактики проведення слідчих (розшукових) дій, обґрунтування клопотань, належного процесуального закріплення доказів.

Інший *приклад* судового рішення.

Верховний Суд розглянув касаційну скаргу прокурора на ухвалу Апеляційного суду Київської області від 13 липня 2017 р. у кримінальному провадженні, внесеному до Єдиного реєстру досудових розслідувань за № 12016110060000058, за обвинуваченням ОСОБА_2, у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 267-1 КК України. У касаційній скарзі прокурор стверджує про незаконність ухвали суду апеляційної інстанції з підстав неправильного застосування закону України про кримінальну відповідальність, істотне порушення вимог кримінального процесуального закону. Вказує, що суд апеляційної інстанції належним чином не перевіряв доводи апеляційної скарги сторони обвинувачення щодо необхідності застосування ст. 96-1 КК України при призначенні покарання ОСОБА_2 та ухвалення рішення про спеціальну конфіскацію як знаряддя злочину автомобіля «Mitsubishi Pajero Sport», державний номерний знак НОМЕР_1, належного останньому.

ВС зазначає, що апеляційний суд передчасно дійшов висновку про не

¹ Постанова Верховного Суду від 19 лютого 2017 р. Справа № 366/3484/16-к. Провадження № 51-2913км18. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80112393>.

співмірність призначеного ОСОБА_2 покарання у виді штрафу та вартості автомобіля «Mitsubishi Pajero Sport», який, як вказує прокурор, підлягає спеціальній конфіскації, та не мотивував чому при вирішенні цього питання не враховано суспільну небезпеку злочину, обставини за яких він був вчинений та за яких незаконно переміщений метал був вилучений працівниками правоохоронних органів.

При цьому апеляційним судом не зважено на те, що спеціальна конфіскація відноситься до інших заходів кримінально-правового характеру та має на меті, окрім іншого, не допустити повторне незаконне використання певних предметів¹.

Наступний приклад розгляду Верховним Судом касаційної скарги прокурора щодо незастосування спеціальної конфіскації судами першої і апеляційної інстанцій. Правове обґрунтування аналогічне з попередніми прикладами, тому зосередимо увагу на аргументації суду та обставинах справи.

Приклад. ОСОБА_1 визнано винуватим у тому, що він, працюючи на посаді охоронника загону охорони №3 у ДСП «Чорнобильський спецкомбінат», 09 червня 2017 р. близько 13:00, біля закинутого гаража на АДРЕСА_2 знайшов 9 металевих труб, які привласнив, щоб використати у господарстві, та намагався перевезти за межі зони відчуження без передбаченого законом дозволу і проведення дозиметричного контролю до місця свого проживання, заховавши їх під заднє сидіння автомобіля НОМЕР_2, однак того ж дня близько 16:30 був затриманий на контрольно-перепускному пункту «Дитятки», а вказані труби, загальною масою 13 кг, вилучені працівниками поліції.

Суд першої інстанції встановив, що вищезазначений автомобіль з 2007 р. належить обвинуваченому ОСОБА_1, однак був придбаний під час проживання з 2004 р. однією сім'єю з ОСОБА_2 без реєстрації шлюбу, котрий зареєстровано у 2010 році, а тому в силу ст. 74 Сімейного кодексу України цей транспортний засіб є об'єктом права спільної сумісної власності вказаних осіб.

Зважаючи на положення ст. 183 Цивільного кодексу України, місцевий суд дійшов висновку про те, що автомобіль є неподільною річчю і виділити з нього частку ОСОБА_1 для спеціальної конфіскації неможливо.

Цей же суд установив, що ОСОБА_2 не знала про незаконне використання зазначеного автомобіля чоловіком, а тому відповідно до положень ч. 5 ст. 96-2 КК України, п. 1 ч. 9 ст. 100 КПК України, ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції не знайшов підстав для застосування спеціальної конфіскації автомобіля і повернув його законному володільцю².

Правова позиція Верховного Суду полягає у тому, що спеціальна конфіскація може бути застосована до майна засудженого чи у передбачених

¹ Постанова Верховного суду від 4 жовтня 2018 р. Справа № 366/3338/17. Провадження № 51-2701км18. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77037427>.

² Постанова Верховного Суду від 14 червня 2018 р. Справа № 366/1872/17. Провадження № 51-1916км18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74842644>.

КК випадках – до майна іншої особи, яке використовувалося як знаряддя вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 267-1 КК. Верховний Суд не виключає в цілому можливості застосування спеціальної конфіскації навіть у тих випадках, коли конфіскація майна, з огляду на його вартість, виглядає набагато суворішим заходом, ніж призначене покарання. Однак у таких випадках суд має навести належні аргументи, які обґрунтовують, з урахуванням обставин конкретної справи, що такий захід не порушуватиме наведені вище стандарти ЄСПЛ. При цьому до уваги можуть братися: вартість майна, що підлягає конфіскації, законність чи незаконність його походження; тяжкість і характер вчиненого злочину; наявність, розмір і характер завданої шкоди або шкоди, яка потенційно могла бути завдана злочином; вид і розмір призначеного покарання, тощо¹.

Отже, у сенсі практичного застосування криміналістичних рекомендацій, вважаємо доцільним наголосити на необхідності доказування обставин, що можуть мати значення для ухвалення рішення про застосування спеціальної конфіскації:

з точки зору співмірності застосування спеціальної конфіскації принципу вільного володіння майном як одного з основоположних (фундаментальних) прав людини і недопущення покладання на особу «надмірного індивідуального тягаря» (формулювання зі справи «Ісмайлов (Ismayilov) проти Російської Федерації») – з'ясування матеріального, соціального, сімейного становища правопорушника, його ставлення до вчиненого злочину;

суспільну небезпеку злочину – в силу яких обставин, яким чином особа отримала доступ до радіаційно забруднених предметів, які наміри мала щодо їх використання, який рівень радіаційного забруднення, які наслідки це могло б мати для здоров'я населення, чи були спілники учинення злочину;

обставини учинення злочину – використання службового становища, корупційні зв'язки, приховування слідів злочину, підготовка до злочину;

вартість майна, що підлягає конфіскації, законність чи незаконність його походження;

підстави володіння майном, інші власники, їх обізнаність про використання належного їм майна для учинення злочину;

індивідуальні ознаки транспортного засобу, документи на право володіння транспортним засобом.

Залежно від обставин провадження, транспортний засіб потрібно визнавати знаряддям злочину і речовим доказом у встановленому законом порядку, ініціювати накладення арешту (за потреби).

¹ Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду щодо призначення покарання. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/ogljad_kks_vs.pdf.

4. Використання спеціальних знань під час розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки

У практиці розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки використання спеціальних знань має певну специфіку, зважаючи на характер знань у галузі радіаційної безпеки.

Територія зони відчуження є площинним відкритим джерелом іонізуючого опромінення, тому радіаційний фактор є однією з головних потенційних небезпек¹.

Звернення до поняття радіаційної безпеки дозволяє сформулювати уявлення про зміст спеціальних знань, що можуть бути використані для вирішення завдань розслідування.

У нормативних актах поняття радіаційної безпеки визначається через наступні дефініції:

Радіаційна безпека – дотримання допустимих меж радіаційного впливу на персонал, населення та навколишнє природне середовище, установлених нормами, правилами та стандартами з безпеки (Закон України «Про використання ядерної енергії та радіаційну, Наказ Державного комітету ядерного регулювання України «Про затвердження Загальних положень безпеки атомних станцій» від 19 листопада 2007 р. № 162.

Радіаційна безпека – стан радіаційно-ядерних об'єктів та навколишнього середовища, що забезпечує неперевищення лімітів доз, виключення будь-якого невинуватого опромінення та зменшення доз опромінення персоналу і населення нижче встановлених лімітів доз настільки, наскільки це може бути досягнуте і економічно обґрунтоване (Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження державних санітарних правил «Основні санітарні правила забезпечення радіаційної безпеки України» від 2 лютого 2005 р. № 54).

Радіаційна безпека – широке, комплексне поняття, що стосується різних видів діяльності та суб'єктів, а тому види і зміст спеціальних знань, що можуть бути використані у кримінальному провадженні – різноманітні, незважаючи на визначену загальну сферу.

Водночас, виходячи з розуміння режиму радіаційної безпеки, порушення якого є підставою для кримінальної відповідальності, зміст і обсяг спеціальних знань, які потрібні для виконання завдань кримінального провадження головним чином визначається з позицій тлумачення та роз'яснення спеціальної термінології, положень нормативних актів, норм, правил, стандартів з радіаційної безпеки, питань державного регулювання та нагляду за дотриманням вимог радіаційної безпеки, питань радіаційного захисту, дії іонізуючого випромінювання та поводження з джерелами іонізуючого

¹ Методичні рекомендації щодо забезпечення радіаційного захисту особового складу підрозділів оперативно-рятувальної служби цивільного захисту під час гасіння пожеж у зоні відчуження Чорнобильської АЕС. URL: https://undicz.dsns.gov.ua/files/2016/12/8/Rekomendacii_ZV_1.pdf.

випромінювання, організації радіаційного захисту і контролю, дозиметричного контролю, принципів радіаційного захисту і безпеки та інших питань, пов'язаних із забезпеченням радіаційної безпеки.

КПК передбачає залучення спеціаліста за наступними напрямками: а) для надання безпосередньої технічної допомоги під час досудового розслідування і судового розгляду (ч. 2 ст. 71 КПК України); б) для надання консультацій з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок (ч. 1 ст. 71; ч. 1 ст. 360 КПК України); в) для надання письмових роз'яснень під час дослідження доказів у суді (ч. 1 ст. 360 КПК України). Таким чином, використання спеціальних знань у формі отримання консультацій обізнаних осіб набуло законодавчого закріплення. Разом з тим, деякі питання одержання консультацій та їх процесуального оформлення, особливо під час досудового провадження, потребують подальшого врегулювання. Так, якщо спеціаліст бере участь у слідчій дії, застосування його професійних знань і науково-технічних засобів відбувається під контролем і в межах визначених слідчим. Процес і результати такої діяльності знаходять відображення у протоколі відповідної процесуальної дії. Отримані у такий спосіб відомості є доказами у кримінальному провадженні. Консультації у кримінальному провадженні можна розглядати як засновані на спеціальних знаннях умовиводи і роз'яснення спеціаліста, які повідомляються в усній чи письмовій формі з питань, що потребують спеціальних знань¹.

Зважаючи на існування потенційної можливості виявлення під час розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки радіоактивних матеріалів, слідчі мають бути обізнані про можливості (напрями) використання спеціальних знань у таких випадках.

О. В. Маслюк у дослідженні, присвяченому проблемам розслідування злочинів у сфері обігу радіоактивних матеріалів, визначає основні завдання судової експертизи радіоактивних матеріалів: віднесення об'єкту, що досліджується, до категорії радіоактивних; встановлення їх хімічного складу; визначення технологічного призначення, часу, способу та місця виготовлення; встановлення вірогідного підприємства власника досліджуваного матеріалу; вартісні оцінки вилученого ДІВ згідно офіційних каталогів їх легального використання².

Оцінка рівня радіоактивності здійснюється за допомогою різних методів радіометрії. Радіометрія – це сукупність прийомів і методів визначення активності і концентрації радіоактивних ізотопів, а також типів їх випромінювань у джерелах іонізуючої радіації і пробах об'єктів навколишнього середовища. Головним завданням радіометрії є кількісна оцінка радіоактивності зразка, тобто визначення числа радіоактивних перетворень

¹ Лук'янчиков Є.Д. Форми використання спеціальних знань за новим КПК України. URL: [tdp.kpi.ua > wp-content > uploads](http://tdp.kpi.ua/wp-content/uploads).

² Маслюк О. В. Розслідування злочинів у сфері обігу радіоактивних матеріалів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ. Нац.ун-т внутр. справ. Київ, 2008. С. 12, 13.

атомів, чи атомних розпадів, за одиницю часу.

Виділяють питому, або об'ємну, і поверхневу радіоактивність. Питома радіоактивність – це вміст радіоактивних ізотопів в одиниці маси чи об'єму речовини. Поверхнева радіоактивність – вміст радіоактивних ізотопів на певній площі поверхні. У системі СІ одиницею радіоактивності є бекерель (українське позначення Бк, міжнародне – Вq). Один бекерель – це один розпад атому радіоактивної речовини протягом однієї секунди – $1 \text{ Бк} = 1 \text{ розп/с}$. Відповідно, питома радіоактивність оцінюється у Бк/кг, Бк/л, а поверхнева – в Бк/м² чи інших еквівалентних одиницях – Бк/см², кБк/м² і т.д. Позасистемною одиницею радіоактивності, яка ще широко використовувалась до останнього десятиліття і нерідко згадується і у теперішній час, є кюрі (Ки, Сі). Кюрі – це радіоактивність будь-якої речовини, у котрій відбувається $3,7 \times 10^{10}$ атомних розпадів протягом секунди, тобто $1 \text{ Ки} = 3,7 \times 10^{10} \text{ Бк}$. Отже, 1 кюрі відповідає досить великому рівню радіоактивності. Радіоактивна речовина або матеріал, що містить її, створює навколо себе певне поле радіоактивності, яке формує дозу опромінення різних об'єктів, в тому числі і живих організмів. Дозиметрія – це оцінка інтенсивності полів іонізуючих випромінювань в об'єктах навколишнього середовища, що утворюються джерелами радіоактивності. Основним завданням дозиметрії є визначення величини дози іонізуючого випромінювання у середовищі і в живому організмі, що утворюється внаслідок його взаємодії з речовинами тканин за певний час як при зовнішній дії, коли джерело радіоактивності знаходиться поза організмом, так і при внутрішньому, коли радіоактивна речовина надходить всередину організму¹.

Вивчення радіаційної ситуації потребує проведення досліджень з метою організації системи радіоекологічного (дозиметричного) контролю з використанням приладів, доступних для різних користувачів. Завдання радіоекологічного контролю полягає у кількісній і якісній оцінці параметрів радіаційної ситуації, зумовленої наявністю природних і техногенних джерел радіації. Системою сучасного радіоекологічного контролю передбачається доступність і простота вимірювання рівня гамма-фону, ступеня радіаційної чистоти та рівня індивідуальних доз зовнішнього опромінення за допомогою різноманітних дозиметричних приладів (дозиметрів, радіометрів)².

У практиці розслідування досліджуваних злочинів обов'язково використовуються прилади радіаційної розвідки та дозиметричного контролю. Їх застосування можливе як працівниками поліції, так і спеціалістами, яких залучають до участі у процесуальних діях.

Для виявлення і виміру іонізуючих випромінювань радіоактивних речовин використовуються дозиметричні прибори-рентгенометри, радіометри-рентгенометри, індикатори, індивідуальні дозиметри. За своїм призначенням поділяються на прибори для формувань цивільного захисту і побутові для

¹ Гудков І. М. Радіобіологія: підручник для вищ. навчальних закладів. Київ: НУБіП України, 2016. 485 С. 57–58.

² Іванов Є. А. Радіоекологічні дослідження: навч. посібник. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2004. С. 24.

використанням населенням. Частина приладів може бути подвійного призначення як для формувань цивільного захисту так і для населення.

Дозиметр ДБГ-06Т призначається для виміру потужності експозиційної дози гамма-випромінювання на робочих місцях, в сусідніх приміщеннях і на території об'єктів, що використовують радіоактивні речовини і інші джерела іонізуючих випромінювань, в санітарно-захисній зоні і зоні спостереження. Може використовуватися для контролю ефективності біологічного захисту, радіаційних упаковок і радіоактивних відходів, а також виміру потужності експозиційної дози в період виникнення, протікання і ліквідації наслідків аварійних ситуацій. Окрім того, можливо використання населенням для самостійної оцінки радіаційної обстановки. Забезпечує вимір потужності експозиційної дози в режимах «Пошук» (від 1,0 мкЗв/г до 999,9 мкЗв/г) і «Вимір» (0,1 мкЗв/г до 99,99 мкЗв/г).

Радіометр бета-гамма випромінювання «Прип'ять» призначається для індивідуального і колективного користування при вимірі потужності еквівалентної (експозиційної) дози гамма-випромінювання, щільності потоку бета-випромінювання і об'ємної (питомої) активності в рідких і сипучих речовинах. Діапазони виміру для: фотонного іонізуючого випромінювання – від 0,1 до 199,9 мкЗв/г; щільності потоку бета-випромінювання – від 10 до $19,9 \cdot 10^3$ см⁻²·хв; питомої (об'ємної) активності бета-випромінювання ізотопів в рідких і сипучих речовинах – від $1,4 \cdot 10^{-5}$ до $3,7 \cdot 10^{-3}$ Бк/кг (Бк/л) або $2 \cdot 10^{-5}$ - $1,1 \cdot 10^{-7}$ Кі/кг (Кі/л).

Дозиметр-радіометр побутовий АНРИ-01 «Сосна» призначається для індивідуального користування населенням з метою контролю радіаційної обстановки на місцевості, в жилих і робочих приміщеннях. Діапазони виміру: потужності експозиційної дози гамма-випромінювання (ПЕД) від 0,01 до 9,999 мР/г; польової еквівалентної дози (ЕД) гамма-випромінювання від 0,1 до 99,99 мкЗв/г.

Дозиметр побутовий «Мастер-1» відповідає призначенню дозиметру «Сосна». Діапазон виміру: потужності експозиційної дози гамма-випромінювання (ПЕД) від 10 до 999 мкР/г; польової еквівалентної дози (ЕД) гамма-випромінювання від 0,1 до 0,999 мкЗв/г.

Індикатор зовнішнього гамма-випромінювання «БЕЛЛА» призначається для виявлення і оцінки за допомогою звукової сигналізації інтенсивності гамма-випромінювання, а також визначення рівня потужності еквівалентної дози за цифровим табло. Діапазон виміру потужності еквівалентної дози (ПЕД) від 0,2 до 99,99 мкЗв/г¹.

Результати дозиметричного контролю у вивчених матеріалах кримінальних проваджень містяться в наступних формах: довідка ДСП «Екоцентр», акт радіаційного дослідження (відділ радіаційно-дозиметричного контролю), протокол дозиметричного контролю). Приклади формулювань, що містились у відповідних висновках: металева арматура вагою 440 кг не є радіоактивним матеріалом(потоків В – не виявлено; щільність потоку «а» – не виявлено – акт

¹ Радіаційна безпека. URL: [http://www.pu.org.ua/...](http://www.pu.org.ua/)

ДСП «Екоцентр»; акт цеху радіаційно-дозиметричного контролю ДСП «Екоцентр» від 13.06.2017 р., згідно з яким у металобрухті, вилученому у ОСОБА_1, не встановлено перевищення вмісту радіонуклідів; довідка ДСП «Екоцентр» про те, що в сушених грибах, які вилучено у ОСОБА_1, виявлено перевищення допустимих рівнів радіації в 5,6 рази).

ДСП (державне спеціалізоване підприємство) «Екоцентр» – підприємство основного циклу діяльності з виконання державних програм з підтримки бар'єрної функції зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення (ЗВіЗБ(О)В) та мінімізації впливу забруднених територій на населення, шляхом здійснення радіаційно-екологічного моніторингу, радіаційно-дозиметричного контролю, водоохоронних заходів (відповідно до «Правил радіаційної безпеки при проведенні робіт у зоні відчуження і зоні безумовного (обов'язкового) відселення». Одним із пріоритетних напрямів діяльності підприємства є наукові дослідження, які проводяться в галузі радіоекології, радіаційної безпеки, екології лісових, наземних та водних екосистем, розробки методик лабораторних визначень вмісту радіонуклідів, виконання науково-дослідних робіт з прогнозування, попередження та ліквідації надзвичайних ситуацій; розробка та апробація заходів щодо реабілітації території зони відчуження; проведення наукових досліджень щодо вивчення та зменшення негативних екологічних наслідків Чорнобильської катастрофи¹.

У науковій літературі підкреслюється значення експрес-досліджень. Для практики розслідування злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України це питання особливо актуальне.

Як зазначається, кваліфіковане проведення попереднього дослідження спеціалістом-криміналістом надає можливість одержати об'єктивнішу інформацію про розслідувану подію, її механізм та учасників, допомагає визначити напрям подальшого пошуку доказів, засобів і методів цієї роботи, встановити приналежність виявлених слідів, предметів до досліджуваної події та їх придатність для одержання діагностичної інформації. Крім того, результати попереднього дослідження створюють об'єктивне підґрунтя для всебічного ситуаційного аналізу місця події.

Результати дослідження матеріальних наслідків події, що відбулася, зіставляють з іншою інформацією, одержаною з інших джерел (відомості оперативного характеру, пояснення потерпілих, свідків тощо), для з'ясування як механізму вчинення злочину, так і даних щодо особи винного, а також надання допомоги слідчому під час перевірки версії про інсценування злочину, у пошуку й виявленні негативних обставин.

Позаекспертні експрес-дослідження речових джерел інформації дають змогу усунути інформаційну непевність слідчого в різноманітних обставинах вчиненого злочину, у ситуації гострого дефіциту інформації справи, а отже, цілеспрямовано здійснювати слідчі й оперативно-пошукові заходи; своєчасно

¹ Зона відчуження – територія змін і можливостей. *Атомник України*. № 17(908). 28 квітня 2018 р. С. 2.

визначити причетність виявлених слідів до справи, а тим самим запобігати невиправданим витратам сил і засобів у роботі з об'єктами, які не стосуються справи. Зрештою, такі дослідження можуть істотно допомогти в розкритті та розслідуванні злочинів, розшуку й викритті злочинця¹

Відповідно до постанови КМУ «Про затвердження Порядку взаємодії органів виконавчої влади та юридичних осіб, які провадять діяльність у сфері використання ядерної енергії, в разі виявлення радіоактивних матеріалів у незаконному обігу», головною експертною організацією з питань дослідження та визначення характеристик радіоактивних матеріалів, які вилучено з незаконного обігу є Інститут ядерних досліджень Національної академії наук.

У цьому нормативному документі визначається поняття «підозрюваний матеріал/об'єкт» – фізичний об'єкт, який має зовнішні ознаки (попереджувальні написи про радіаційну небезпеку, маркування, спеціальні знаки тощо) та/або фізичні характеристики радіоактивних матеріалів, а характеристики підозрюваного матеріалу/об'єкта – зовнішній вигляд (наявність попереджувальних написів, знаків радіаційної небезпеки), фізичні та хімічні характеристики, на підставі яких можна зробити висновки про його природу, властивості, радіонуклідний та хімічний склад, а також про можливе призначення, походження.

Підозра про наявність радіоактивних матеріалів підтверджується в результаті первинного обстеження місця виявлення підозрюваного матеріалу/об'єкта з допомогою дозиметра-радіометра або отримання достовірної інформації іншим шляхом.

До проведення радіологічного обстеження місця виявлення підозрюваного матеріалу/об'єкта можуть залучатися представники підприємства державної корпорації «УкрДО «Радон» в межах зони обслуговування та інші спеціалізовані підприємства, що мають відповідні дозволи згідно із законодавством.

За результатами радіологічного обстеження надаються висновки про основні параметри радіаційної обстановки на місці виявлення підозрюваного матеріалу/об'єкта, де зазначаються тип радіоактивних матеріалів, їх характеристики і можливість зовнішнього та внутрішнього опромінення персоналу та населення, а також у разі потреби – рекомендації щодо якнайшвидшого приведення радіоактивних матеріалів у безпечний для населення і навколишнього природного середовища стан; подають зазначені висновки правоохоронному органу, який забезпечує організацію огляду місця події та здійснення необхідних заходів з метою виявлення ознак злочину та осіб, що його вчинили.

Підставою для звернення Інституту ядерних досліджень Національної академії наук (далі – Інститут ядерних досліджень) або іншої компетентної

¹ Ревака В. М. Попереднє дослідження об'єктів у стадії порушення кримінальної справи. *Правова держава*. 2009. № 11. С. 183–189. URL: <http://liber.onu.edu.ua:8080/bitstream/handle/123456789/7232/183-189a.pdf;jsessionid=E5EAAE3A6D0C14E38A31A7B757CE0561?sequence=1>.

організації для надання експертної оцінки ситуації на місці виявлення підозрюваного матеріалу/об'єкта може бути: неможливість ідентифікувати радіоактивний матеріал, коли цього вимагають інтереси радіаційного захисту населення та довкілля та/або досудове розслідування; виявлення нейтронного випромінювання, що свідчить про наявність ядерного матеріалу.

Правоохоронний орган за результатами огляду місця події і здійснених необхідних заходів з метою виявлення ознак злочину і осіб, що його вчинили, надає місцевому органу виконавчої влади свій висновок щодо необхідності перевезення вилученого радіонуклідного джерела до Інституту ядерних досліджень, іншої експертної організації для проведення поглибленого аналізу з метою встановлення його походження та/або призначення чи на тимчасове зберігання або для захоронення. На основі цього висновку, а також висновків та рекомендацій фахівців Держсанепідемслужби, Держатомрегулювання та Мінприроди місцевий орган виконавчої влади приймає рішення про подальші дії з вилученим з незаконного обігу радіоактивним матеріалом.

На запит правоохоронного органу, який проводить огляд місця події і здійснює необхідні заходи з метою виявлення ознак злочину і осіб, що його вчинили, Інститут ядерних досліджень, інша експертна організація досліджує і визначає характеристики радіоактивного матеріалу, а також проводить у межах своєї компетенції відповідні судові експертизи. Про результати досліджень та експертиз Інститут ядерних досліджень, інша експертна організація інформує зазначений правоохоронний орган, а також Держатомрегулювання та інші органи виконавчої влади, до компетенції яких належить створення системи запобігання незаконному обігу¹.

Інструкцією про порядок дій органів (підрозділів) поліції в разі виявлення радіоактивних, хімічних та ядерних матеріалів або отримання інформації про порушення правил чи незаконне поводження з ними передбачено, що після отримання упродовж доби та долучення до матеріалів кримінального провадження висновків обстеження підозрюваного об'єкта заінтересованими органами державної влади зі звітом про ситуацію на місці події, результати вимірів, характеристику об'єкта, рекомендаціями щодо заходів безпеки у разі подальшого поводження з вилученим об'єктом (включаючи його перевезення), слідчий зобов'язаний звернутися до експерта з метою проведення експертизи щодо визначення розміру матеріальних збитків та шкоди довкіллю, заподіяної кримінальним правопорушенням.

Для проведення деяких видів експертиз, які не здійснюються виключно державними спеціалізованими установами, за рішенням особи або органу, що призначили судову експертизу, крім судових експертів можуть залучатися також інші спеціалісти з відповідних галузей знань (за їх згодою)².

¹ Про затвердження Порядку взаємодії органів виконавчої влади та юридичних осіб, які провадять діяльність у сфері використання ядерної енергії, в разі виявлення радіоактивних матеріалів у незаконному обігу: постанова КМУ від 2 червня 2003 р. № 813. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/813-2003-%D0%BF/conv>.

² Про затвердження Інструкції про порядок дій органів (підрозділів) поліції в разі

Для підвищення ефективності розслідування злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України, зокрема за допомогою спеціальних знань, слушною убачається думка І. В. Кожем'яки, який зазначає, що під час розслідування злочинів, вчинених у Чорнобильській зоні відчуження, існує необхідність використання спеціальних знань (зокрема, радіоекологічних, у випадках з'ясування приналежності виявлених матеріалів, речовин до радіоактивних (ядерних), їх впливу (можливого впливу) на навколишнє середовище, безпеку для життя і здоров'я населення; визначення шкоди, завданої незаконною порубкою лісу в зоні відчуження; проведення дозиметричного контролю (з'ясування дози опромінення); проведення ревізії і перевірки фінансово-господарської діяльності підприємств, установ, організацій зони відчуження з метою виявлення незаконного витрачання бюджетних коштів тощо). В цьому контексті потребує негайного вирішення питання щодо впровадження до КПК України норм, які б забезпечували можливість призначення відповідних ревізій і перевірок (наприклад, шляхом надання відповідних повноважень слідчому судді¹.

При розслідуванні порушення вимог режиму радіаційної безпеки допомогу у підготовці до проведення слідчих (розшукових) дій, наданні консультацій і роз'яснень можуть надавати фахівці, які працюють в державних установах за відповідним профілем. До таких установ належать: Міністерство екології та природних ресурсів, державна служба з надзвичайних ситуацій, Державне агентство з управління зоною відчуження, Державна екологічна інспекція України, Державна інспекція ядерного регулювання України та ін. Підприємства, установи, заклади та організації, що належать до сфери управління Державного агентства України з управління зоною відчуження, на території зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення.

Державний нагляд за дотриманням вимог ядерної та радіаційної безпеки здійснює Держатомрегулювання та її територіальні органи. До її компетенції належить: здійснення контролю за дотриманням законодавства, норм, правил і стандартів з ядерної та радіаційної безпеки (крім медичних вимог безпеки), умов, визначених у документах дозвільного характеру, вимог до фізичного захисту ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання, обліку та контролю ядерних матеріалів, інших джерел іонізуючого випромінювання та застосування примусових заходів з метою запобігання, виявлення та усунення порушень у сфері

виявлення радіоактивних, хімічних та ядерних матеріалів або отримання інформації про порушення правил чи незаконне поводження з ними: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 6 вересня 2017 р. № 754. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1240-17>.

¹ Кожем'яка І. В. Деякі проблемні аспекти притягнення до відповідальності за правопорушення, вчинені на території чорнобильської зони відчуження. Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення: матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару (Харків, 26 жовт. 2018 р.) / редкол.: М. В. Членов (голов. ред.), Л. М. Леженіна (заст. голов. ред.), О. В. Косьмін. Харків: Право, 2018. Вип. 10 (ювіл.). С. 219–223.

використання ядерної енергії¹.

Держатомрегулювання акумулює інформацію про стан ядерної та радіаційної безпеки об'єктів державного нагляду; видає приписи, розпорядження у разі виявлення порушень вимог ядерної та радіаційної безпеки за результатами інспекційних перевірок, інспекційних обстежень та аналізу інформації про стан ядерної та радіаційної безпеки об'єктів державного нагляду¹.

У підрозділі, присвяченому дослідженню обстановки учинення злочину, було наведено неповний перелік підприємств, які працюють в зоні відчуження, їх фахівці можуть бути залучені у якості спеціалістів під час розслідування досліджуваних злочинів. Крім того, у разі потреби, доцільно звертатись до фахівців наукових та науково-дослідних установ, що здійснюють діяльність у зоні відчуження та/або належать до сфери управління Державного агентства України з управління зоною відчуження. Наприклад, Інститут проблем безпеки атомних електростанцій Національної академії наук України (дослідження об'єкта «Укриття»), науковий супровід робіт із перетворення його на екологічно безпечну систему); Державна науково-дослідна установа «Чорнобильський центр з проблем ядерної безпеки, радіоактивних відходів та радіоекології, Український радіологічний учбовий центр та ін.

Виконання завдань розслідування можливе за допомогою використання спеціальних знань у галузі радіології, радіоекології.

Радіоекологія – наука, яка вивчає дію іонізуючого випромінювання на екологічні системи. Сучасні радіоекологічні дослідження набули міждисциплінарного характеру на ґрунті зв'язків із суміжними науками: екологією, географією, геологією і біологією². Радіоекологія вивчає концентрації та поведінку (розподіл, міграцію, кругообіг) радіоактивних речовин у навколишньому природному середовищі та дію їх іонізуючого випромінювання на живі організми³.

Радіологія – комплексна наука, яка вивчає властивості іонізуючих випромінювань, засоби їх виявлення та методи реєстрації, дію на речовину, деякі принципи захисту від них та прикладного використання.

У спеціальній літературі описані методика контролю радіаційної чистоти довкілля, лабораторні радіометричні і радіоспектроскопічні, радіогеохімічні, радіоізотопні методи досліджень³.

При розслідуванні злочинів, предметом яких є ядерні та радіоактивні матеріали, головними цілями судової експертизи поряд з традиційними завданнями (фізико-хімічний стан: вага, колір, щільність та інше) є

¹ Про затвердження Порядку здійснення державного нагляду за дотриманням вимог ядерної та радіаційної безпеки: постанова Кабінету Міністрів України від 13 листопада 2013 р. № 824. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/824-2013-%D0%BF?lang=uk>.

² Іванов Є. А. Радіоекологічні дослідження: навч. посібник. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2004. С. 4.

³ Гудков І. М. Радіобіологія: підручник для вищ. навчальних закладів. Київ: НУБіП України, 2016. С. 9.

ідентифікація та встановлення ізотопного складу вилученого ДІВ, сорту (α -, β -, γ -) та інтенсивності випромінювання, функціонального призначення, технологічної та географічної прив'язки, оцінки нанесеної матеріальної шкоди та ступеня радіоактивного зараження. Такі поглиблені дослідження можуть бути проведені обмеженим числом лабораторій ядерно-фізичного профілю, які відсутні в системі правоохоронних органів.

Зокрема, *експертиза радіоактивних матеріалів* вирішує такі основні завдання:

- віднесення об'єкту, що досліджується, до категорії радіоактивних матеріалів, чи є вони ядерними матеріалами;
- встановлення хімічного складу, фізичного стану, сорту базових ізотопів, їх співвідношення та виду ядерного випромінювання, чи є дана речовина закритим чи відкритим ДІВ;
- встановлення наявності слідів радіоактивного забруднення на різних об'єктах, що надані на експертизу;
- оцінка та припущення щодо технологічного призначення, часу, способу та місця виготовлення ДІВ;
- встановлення або ж оцінка ступеню шкоди життю та здоров'ю людини, а також навколишньому середовищу від фактичного та запланованого для здійснення використання даного виду радіоактивних матеріалів;
- встановлення вірогідного підприємства – власника досліджуваного матеріалу;
- вартісні оцінки вилученого ДІВ згідно офіційних каталогів їх легального використання та цін «чорного» ринку¹.

На вирішення експертизи радіоактивних матеріалів можуть бути поставлені такі питання:

Чи є наданий на дослідження матеріал (речовина) радіоактивним, якщо так, який його хімічний та радіоізотопний склад?

Якою є активність ядерного випромінювання та його тип, тобто, чи є він α -, β -, чи γ - випромінювачем?

Чи можна виявлений матеріал (речовину) застосувати чи використати для завдання шкоди здоров'ю людини чи навколишньому природному середовищу, якщо так, то яка його ступінь суспільної небезпеки?

Якого додаткового опромінювання зазнали учасники проведення слідчих (розшукових) дій та випадкові особи при контакті з ДІВ?

Чи забезпечує контейнер, в якому знаходиться матеріал (речовина), безпечні для оточуючих людей умови його зберігання та перевезення?

Чи є на представлених для дослідження предметах (одязі, автомобілі, предметах побуту тощо) ознаки радіоактивних матеріалів (речовин), виявлені в даної особи?

Чи однакові за хіміко-фізичним складом радіоактивні речовини, виявлені

¹ Дії поліції під час виявлення фактів незаконного поводження з небезпечними матеріалами: метод. рек. / [І. М. Максимчук, О. М. Сура, А. А. Саковський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 80 – 81.

при особистому огляді даної особи з радіоактивними речовинами, які виготовлялися, використовувалися чи зберігалися на визначеному підприємстві?¹. Зазначений перелік не є вичерпним.

Експертні радіологічні дослідження у матеріалах кримінальних проваджень, які вивчались, містили відомості про наявність радіоактивних ізотопів, їх вид, концентрацію та у окремих випадках ступінь впливу на оточуюче середовище. Наприклад, висновком експертизи №35-10/930 від 09.10.2009 р. відповідно до якого, потужність дози гамма-випромінення на зовнішніх поверхнях металевих виробів в кузову автомобіля МАЗ-64229 д.н.з. НОМЕР_1 знаходиться в межах 0,15-0,20 мкЗв/год; щільність потоку бета-часток на зовнішніх поверхнях металевих виробів в деяких місцях досягає 1000 бета- часток-ск.кв/хв; щільність потоку бета-часток в точці максимального радіоактивного забруднення досягає 1000 бета-часток/см.кв./хв; присутнє нефіксоване радіоактивне забруднення металевих виробів; радіонуклідний склад нефіксованого радіоактивного забруднення металевих виробів відповідає стандартному типу радіоактивного забруднення, що виникло внаслідок Чорнобильської аварії; забруднення радіоактивними речовинами вузлів та агрегатів безпосередньо автомобіля не виявлено. Щільність потоку бета-часток від фрагментів металобрухту перевищують рівні 1-невикористання без будь-яких обмежень) та 2-го (вільне використання на території України) класів використання згідно п.3 Державних санітарно-екологічних правил і норм радіаційної безпеки при проведенні операцій з металобрухтом. Згідно п.6 цих же Правил, такий металобрухт повинен вилучатись з обігу з одночасним сповіщенням органів Держсанепідемнагляду МОЗ України та Мінекоресурсів України для прийняття рішення про подальші дії; речовими доказами². ... викрали близько 140 кг., труб з мідно-нікелево-залізного сплаву, які згідно висновку комісійної радіологічної експертизи №159 від 16.09.09 Науково-дослідного інституту радіаційного захисту АТН України, є радіоактивними матеріалами (РМ) на підставі закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку (39/95-вр, остання редакція від 23.07.2009.), рівень радіоактивного забруднення яких за щільністю потоку становить від 20 до 2000 бета частин /см.кв.за хв, за ПЕД альфа, мкЗв/год від 1,2 до 11,7 за ПЕД альфа, нЗв/год від 500 до 1300³.

Важливий напрям використання спеціальних знань при розслідуванні становить отримання даних технічних систем радіаційного контролю. Так, доказове значення можуть мати дані, що фіксуються у таких системах або за їх

¹ Дії поліції під час виявлення фактів незаконного поводження з небезпечними матеріалами: метод. рек. / [І. М. Максимчук, О. М. Сура, А. А. Саковський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 82.

² Вирок Іванківського районного суду Київської області від 28 липня 2011 р. Справа №1-129/2011р. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/70665672>.

³ Вирок Славутицького міського суду Київської області від 30 серпня 2011 р. Справа № 1-40/11. Провадження № 1/3552/11. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/54024658>.

допомогою: облік персоналу, який пройшов контроль, архівні дані для статистичного аналізу, автоматичний запис фактів перевищення контрольованих параметрів із відеозаписом, який дозволяє ідентифікувати особу та ін.

У практиці розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки, залежно від завдань провадження, призначаються/можуть бути призначені також інші види експертиз. На відміну від специфічних досліджень, про які йшлося вище, поширені для практики розслідування інших злочинів експертизи, детально описані у спеціальній літературі, розроблено рекомендації та нормативні настанови щодо організації їх проведення.

Технічна експертиза документів реквізитів документів, матеріалів документів (наприклад, у випадку об'єктивних сумнівів щодо справжності, первинного змісту документів, які дозволяють перебування у зоні відчуження, переміщення певних предметів за межі зони).

У відповідних провадженнях технічна експертиза реквізитів документів може поводитись з метою установлення фактів і способів унесення змін до документів (підчистка, травлення, дописка, переклеювання фотокарток, літер тощо) та виявлення їх первинного змісту; визначення відносної давності виконання документа або його фрагментів, а також послідовності нанесення штрихів, що перетинаються; установлення цілого за частинами документа; установлення документа, виготовленого шляхом монтажу із застосуванням копіювально-розмножувальної та комп'ютерної техніки.

Орієнтовний перелік запитань, що вирішуються в межах даного виду експертних досліджень:

Чи вносились у текст документа зміни?

Якщо вносилися, то яким чином (підчистка, дописка, травлення, виправлення тощо) і який зміст первинного тексту?

Чи була замінена в документі фотокартка?

Чи замінювались у документі аркуші?

Письмним приладом якого типу виконано рукописні тексти (підписи) у наданому документі?

Яким чином виконаний підпис від імені особи (прізвище, ім'я, по батькові), текст документа (за допомогою технічних засобів чи письмним приладом)?

Чи виконані записи письмним приладом (кульковою ручкою, ручкою з пером, олівцем тощо), наданим на дослідження?

Чи виготовлені (виконані) дані документи (фрагменти документа) у різний час?

У якій послідовності виконувались реквізити даного документа (підпис, відтиск печатки тощо)?

Чи становили раніше одне ціле надані на експертизу частини документа?

Чи належали надані на експертизу частини документа визначеному документу?

Чи виготовлено наданий документ шляхом монтажу за допомогою комп'ютерної або копіювально-розмножувальної техніки?

Чи використані для створення змонтованого документа документи, вилучені у особи (прізвище, ім'я, по батькові)?

Експертиза друкарських форм – установлення типу та ідентифікація комп'ютерної і копіювально-розмножувальної техніки за виготовленими за їх допомогою матеріальними документами; установлення способу нанесення відтисків печаток, штампів, факсиміле; ідентифікація печаток, штампів, факсиміле тощо за їх відтисками; відповідність часу нанесення відтисків печаток, штампів даті виготовлення документа.

Орієнтовний перелік запитань, що вирішуються під час проведення даних експертних досліджень є наступним :

Яким друкарським засобом (тип, марка, модель) виготовлено текст (зображення) у даному документі?

Який тип принтера (копіювального апарата, багатофункціонального пристрою), на якому виготовлений наданий документ?

Чи виготовлено наданий документ за допомогою принтера (копіювального апарата, багатофункціонального пристрою), зразки друку якого надані для порівняльного дослідження?

Чи виготовлені надані документи на одному або різних принтерах (копіювальних апаратах, багатофункціональних пристроях)?

Яким способом нанесений відтиск печатки (штампа, факсиміле)?

Чи нанесено відтиск печатки (штампа, факсиміле) в даному документі наданою печаткою (штампом, факсиміле)?

Чи нанесено відтиск печатки (штампа, факсиміле) в наданому документі печаткою (штампом, факсиміле), експериментальні та вільні зразки відтисків якої (якого) надані для порівняльного дослідження?

Чи нанесено відтиск печатки (штампа, факсиміле) в наданих документах однією і тією самою печаткою (штампом, факсиміле)?

Чи нанесений відтиск печатки (штампа) у той час, яким датований документ?

У який період часу був виконаний рукописний текст у наданому документі?

В один чи різні періоди часу виконано рукописні тексти в наданих документах?

Чи в один період часу були виконані рукописні текст та підпис у наданому документі?

Трасологічна експертиза може бути проведена з метою ідентифікації або визначення родової (групової) належності індивідуально визначених об'єктів за матеріально фіксованими слідами-відображеннями їх слідоутворювальних поверхонь; діагностики (установлення властивостей, станів) об'єктів; ситуалогічних завдань (установлення механізму слідоутворення тощо).

У провадженнях, що вивчаються, можуть проводитись наступні підвиди трасологічної експертизи – експертиза слідів рук людини; експертиза слідів ніг людини, її взуття, експертиза слідів рукавичок, одягу людини, слідів пошкоджень на об'єктах, слідів нашарувань на об'єктах; експертиза слідів ніг

(лап) тварини; експертиза знарядь, інструментів і залишених ними слідів, ідентифікація цілого за частинами, експертиза слідів знаряддя та інструментів; експертиза слідів транспортних засобів; експертиза замикальних та контрольних засобів; експертиза слідів поділу цілого на частини; експертиза рельєфних знаків на металі, пластмасі та інших матеріалах; експертиза вузлів та петель.

Дактилоскопична експертиза проводиться з метою ідентифікації особи за слідами її рук, які залишені на місці події.

Орієнтовний перелік запитань, що вирішуються під час проведення даного виду експертних досліджень може мати такий вигляд:

Чи є на об'єкті сліди рук?

Чи придатні дані сліди для ідентифікації особи?

Чи залишені сліди рук конкретною (однією) особою?

Чи залишені однією особою сліди рук, вилучені в різних місцях?

Чи є на даному предметі сліди рук і якщо так, то чи придатні вони для ідентифікації?

Якою рукою і якими пальцями руки залишено сліди?

Які особливості мають руки людини, що залишила сліди (відсутність пальців, наявність шрамів тощо)?

Якими ділянками поверхні долоні залишено сліди?

У результаті якої дії залишено слід (захват, торкання тощо)?

Чи були сліди до вилучення на поверхні конкретного об'єкта?

Чи є ознаки перенесення вилучених слідів з однієї поверхні на іншу?

Основними завданнями *експертизи слідів ніг людини та взуття* є ідентифікація людини за слідами взуття та вирішення діагностичних завдань з установлення особливостей пересування людини, розміру взуття, зросту людини тощо.

Орієнтовний перелік вирішуваних в межах даного виду експертизи питань є таким:

Чи є на даній поверхні (даному предметі) сліди взуття та чи придатні ці сліди для ідентифікації людини (взуття)?

Чи залишені сліди даною особою чи це сліди від взуття, вилученого у певної особи?

Чи залишені сліди ніг, виявлені в різних місцях, однією особою (сліди тих самих шкарпеток, панчіх, взуття)?

Взуттям якого виду залишені дані сліди і які його характеристики і особливі ознаки (розмір, ступінь зношування тощо)?

Який орієнтовно зріст людини, яка залишила сліди?

Які особливості ходи людини відбилися у «доріжці слідів»?

Який механізм утворення слідів взуття? та ін.

Основним завданням *експертизи слідів злому, інструментів, виробів масового виробництва* є: установлення конкретного екземпляра або виду (характерних особливостей) знаряддя, інструмента, агрегату за слідами його дії; установлення механізму (способу) злому (іншої дії), напрямку, в якому

проводився злом перешкоди (з внутрішнього або зовнішнього боку), типу (виду) виробу, що залишив слід, способу його виготовлення тощо.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань даного виду експертних досліджень:

Чи даним знаряддям (інструментом) було вчинено злом або іншу дію (зрубано дерево, спиляно гілку, перекушено дріт тощо)?

Чи не залишено сліди злomu, вилучені з різних місць подій, тим самим знаряддям?

Одним чи декількома знаряддями було вчинено злом?

Знаряддям якого виду вчинено злом?

З якого боку (внутрішнього чи зовнішнього) було вчинено злом перешкоди (стіни, вікна, ґрат тощо)?

Яким способом розділено предмет (шляхом розрізування, розрубання, розпилювання, свердління тощо)?

Експертизою цілого за частинами встановлюється, чи мають частини предмета (знайдені уламки, шматки, осколки тощо) спільну лінію (поверхню) розділення, тобто чи становили вони раніше одне ціле.

Орієнтовний перелік вирішуваних в межах даного виду експертизи питань:

Чи становили знайдені частини єдине ціле (чи є осколки скла частинами розсіювача фар даного автомобіля, чи відколота дана тріска від певного поліна тощо)?

Яким способом відокремлено від предмета його частину?

Який механізм відокремлення від предмета його частини (частин)?

Чи становили складно-складове ціле конструктивні частини об'єкта?

До якого виду належить предмет, частина якого вилучена з місця події?

Основними завданнями *трасологічної експертизи слідів транспортних засобів* є ідентифікація (ототожнення) конкретної одиниці транспортного засобу за частинами та слідами, що залишені його частинами; діагностика (установлення властивостей та стану об'єктів) та ситуаційні завдання (установлення механізму слідоутворення, механізму взаємодії транспортного засобу з іншими об'єктами).

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Яким видом (типом, моделлю) та якими частинами транспортного засобу залишені сліди?

Чи залишені сліди даним транспортним засобом (його частинами)?

Яким колесом транспортного засобу залишені сліди (правим, лівим, переднім, заднім)?

Якою моделлю шини залишені сліди?

Чи піддавалася покришка шини транспортного засобу, слід якої виявлений на місці події та наданий для дослідження, відновлювальному ремонту?

Чи є на даному об'єкті (огорожі, дорожньому покритті тощо) сліди транспортного засобу?

Чи утворилися сліди на об'єкті в результаті його переїзду колесами транспортного засобу?

Яка послідовність утворення пошкоджень на транспортному засобі?

Який механізм утворення слідів на транспортному засобі?

Чи мав місце факт контактної взаємодії транспортного засобу з іншим об'єктом (ділянкою місця події)? та ін.¹.

5. Огляд під час розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки

Огляд при розслідуванні злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України проводиться із дотриманням загальних правил для цієї слідчої (розшукової) дії та із урахуванням криміналістичних рекомендацій щодо особливостей проведення огляду для певних видів злочинів. Останнє зумовлене особливостями структури злочинності в зоні відчуження.

Як було зазначено, на території зони відчуження вчиняються різні кримінальні правопорушення, що підтверджує поширена практика кримінально-правової кваліфікації за сукупністю злочинів, одним з яких є передбачений ст. 267-1 КК України. На практиці, огляд місця події власне порушення вимог режиму радіаційної безпеки фактично зводиться до огляду місця переміщення за межі зони відчуження предмета злочинного посягання, місця його придбання або місця, де його виявлено.

Зважаючи на те, що більшість кримінальних правопорушень досліджуваної категорії кваліфікуються як замах (закінчений, незакінчений), то і відповідно *місцем огляду* зазвичай є:

безпосереднє місце придбання (знахідка, купівля, дарування, обмін тощо) предмета злочинного посягання з метою його майбутнього переміщення;

місце, де було сховано предмет злочинного посягання для майбутнього переміщення за межі зони (близько до периметру, схованка, у будинках, з яких відселено людей, приміщеннях та ін.), а також транспортний засіб;

місце, де здійснювався перетин периметру (правомірний, неправомірний) зони відчуження;

місце поза межами зони відчуження, куди було переміщено предмет злочинного посягання або на шляху до цього місця.

Отже, огляду може підлягати будь-яка ділянка чи об'єкт зони відчуження, а також поза її межами, де виявлено предмет злочинного посягання, сам такий предмет, знаряддя вчинення злочину, документи (дозвільні, контрольно-пропускні) тощо.

¹ Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG3145.html.

Відтак, тактика огляду визначатиметься з урахуванням обставин події, проте у будь-якому випадку проведення огляду має на меті встановлення: місця та способу учинення злочину, знарядь злочину та їх характеристик, кількості правопорушників, виду, кількості і характеристик предмета злочинного посягання, шляху, способу потрапляння до зони відчуження та виходу з неї (з переміщенням або без переміщення предмета злочинного посягання, що, можливо, заплановано на інший час, або з частковим переміщенням).

Зважаючи на зазначене, порядок і вид огляду визначається залежно від місця його проведення, способу учинення злочину, об'єктів огляду.

Як свідчить практика, огляд місця події переважно проводиться із дотриманням загальних тактичних рекомендацій щодо його стадій та фіксації результатів без суттєвих процесуальних порушень. Протокол огляду місця події містився у всіх матеріалах кримінальних проваджень, що вивчались при підготовці дослідження.

Зазвичай, виокремлюють наступні *стадії огляду*: загальна, детальна, заключна. У спеціальній літературі описано їх зміст.

Так, *загальний огляд* починається з огляду місцевості з метою: орієнтування на ній; визначення меж простору, який підлягає огляду; вирішення питання про вихідну точку та послідовність огляду; вибору позицій для проведення орієнтуючої та оглядової фотозйомки та здійснення цієї фотозйомки. Потім необхідно з'ясувати, які об'єкти знаходяться на місці події, дослідити увесь комплекс обставин, які мають відношення до місця події, вивчити взаємне розташування та взаємозв'язок елементів обстановки, їх зовнішній вигляд та стан, зафіксувати положення об'єктів до моменту початку огляду ні до чого не торкаючись і не змінюючи¹.

Стадія загального огляду має певну специфіку зокрема щодо точного визначення місця його проведення. Насамперед, це має значення для встановлення факту учинення злочину саме на території зони відчуження, крім того, неправильне зазначення місця події у подальшому може призвести до втрати доказового значення протоколу огляду місця події.

Приклад. Свідок ОСОБА_2 повідомив, що 14.01.2017 р. близько 18 год. 30 хв. в с. Фабриківка було виявлено громадянина ОСОБА_1, який за допомогою лому розбивав бетонні плити та витягував з них металеву арматуру. У вказаного громадянина були витребувані документи для встановлення особи та на місце події було викликано слідчо-оперативну групу, яка на місці здійснювали фотографування, вилучення знарядь вчинення злочину та зважування добутого обвинуваченим металу (близько 130 кг). ОСОБА_1 при собі мав молот, скалолом та санчата.

Свідок ОСОБА_3 в судовому засіданні зазначив, що він працює інспектором відділу поліції зони ЧАЕС. 14.01.2017 р. проводився спільний патруль з прикордонниками. Того дня, близько 18 год. 50 хв. біля с. Фабриківка вони виявили громадянина ОСОБА_1, який розбивав бетонні конструкції з

¹ Разумов Э. А., Молибога Н. П. Осмотр места происшествия. Киев: РИО МВД Украины, 1994. С. 19–21.

метою видобутку арматури. При собі він мав лом, молот та санчата. Дозвільних документів при цьому в нього не було. Викликали слідчу оперативну групу, яка почала описувати, робити фотографування та вилучили виявлені предмети.

Свідок ОСОБА_4 пояснив, що він здійснював 14.01.2017 р. огляд місця події під час затримання громадянина ОСОБА_1. В протоколі він зазначив місцем вчинення с. Фабриківка так як визначення координат проводилося за допомогою GPRS-функції в мобільному телефоні. Жодних знаків, які б вказували на населений пункт не було. Обвинуваченого було виявлено на території силосної ями колишнього колгоспу с. Фабриківка (між двома населеними пунктами с. Стеблі та с. Фабриківка).

Допитаний свідок ОСОБА_5 пояснив, що в січні 2017 р. на його розгляді перебував запит слідчого СВ Відділу поліції зони Чорнобильської АЕС про встановлення місця знаходження відповідної точки на місцевості та чи належить дана точка до зони безумовного обов'язкового відселення. Дана точка на мапі заходила між двома селами Фабриківка та Стеблі. На його думку вказана точка знаходилася ближче до с. Стеблі, саме тому у відповіді на запит вказав с. Стеблі¹.

У іншому випадку, ухвалою суду було задоволено клопотання захисника про проведення додаткового огляду місця події та доручено органу досудового розслідування – СВ відділу поліції зони Чорнобильської АЕС ГУНП в Київській області – проведення додаткового огляду місця події за участю обвинувачених ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4 в порядку ч.3 ст.333 КПК України з метою встановлення точного місця збору металобрухту, в рамках кримінального провадження, внесеного 05.12.2017 до Єдиного реєстру досудових розслідувань за № 12017110060000071 за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч.2 ст.15, ч.3 ст.267-1 КК України з проведенням вимірювання, фотографування, складанням відповідних планів і схем (з кожним обвинуваченим окремо).

Захисник обґрунтовував клопотання тим, що дослідженими в судовому засіданні доказами не можливо встановити точне місце, де обвинувачені збрали металеві вироби. Таким чином, захисник вважає, що на час розгляду даного кримінального провадження є доцільним проведення додаткового огляду місця події за участю обвинувачених, з метою встановлення точного місця збору ними металевих виробів. Прокурор в судовому засіданні не заперечував проти задоволення клопотання захисника, підтриманого обвинуваченими: під час досудового розслідування такий огляд було проведено, ним зафіксовано місце виявлення автомобіля ЗАЗ д.н.з.НОМЕР_1 синього кольору, однак місце вчинення кримінального правопорушення (місце збору металевих виробів) достовірно встановлено не було².

¹ Вирок Іванківського районного суду Київської області від 29 березня 2017 р. Справа № 366/503/17. Провадження № 1-кп/366/42/17. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/65557792>.

² Ухвала Іванківського районного суду Київської області від 16 квітня 2019 р. Справа № 366/113/18. Провадження № 1-кп/366/18/19. Єдиний державний реєстр судових

Зважаючи на те, що огляд переважно проводиться на відкритих ділянках місцевості, потрібно дотримуватись криміналістичних рекомендацій щодо таких випадків. Особливо це стосується встановлення та фіксації місця проведення огляду, що, як було зазначено, має значення для встановлення факту вчинення злочину саме в зоні відчуження, а також дозволить безпомилково визначити це місце для проведення інших слідчих (розшукових) дій, наприклад, слідчого експерименту.

Досвід роботи криміналістів дозволив зробити висновок про необхідність прив'язки місця події по відношенню до найближчого нерухомого (постійного) об'єкту або до впізнаних орієнтирів (дороги, водойми) з відображенням сторін світу.

Якщо подія мала місце в межах населеного пункту, то орієнтування здійснюють до найближчої будівлі, вимірюючи відстань від місця події до даного об'єкта. Також вказується напрямок об'єкта по відношенню до місця події, використовуючи назви сторін світу. Типовою помилкою є прирівнювання співробітниками, що проводять огляд місця події, до нерухомих об'єктів дерев, клумб, звалищ, що робити неприпустимо, оскільки все це може бути зміщений або знищено згодом. Однак це не означає, що в протоколі огляду місця події дані зовнішні орієнтири потрібно повністю виключити. Вони можуть мати вирішальний значення в подальшому під час перевірки показань на місці підозрюваного, для розуміння, чи володіє зазначена особа інформацією про місце скоєння злочину або обмовляє себе, можуть допомогти детальніше описати дислокацію виявлення слідів злочину і т. ін.

Якщо подія сталася поза населеним пунктом, то в якості постійних об'єктів можуть бути використані кілометрові стовпи, опори повітряних ліній електропередач. А якщо дозволяють технічні умови, то визначити місце розташування допоможе супутникова система навігації. Так, GPS-навігатор вже тривалий час максимально застосовується при виїзді на огляд місць дорожньо-транспортних пригод та незаконної рубки, дозволяючи зорієнтуватися на місцевості шляхом встановлення координат місцезнаходження і співвіднесення їх з даними технологічних карт. Безумовно, даний досвід повинен бути запозичений при розслідуванні інших видів злочинів, оскільки дозволяє досягти поставленої мети встановлення місця розташування в найкоротші терміни, а час при проведенні огляду місця події, особливо на відкритій місцевості, відіграє основну роль для можливості виявлення, вилучення і фіксації слідів злочину, а значить, і для подальшого розкриття і розслідування злочину¹.

Детальний огляд, як правило, проводиться за стадіями. Статична стадія полягає у дослідженні об'єктів у нерухомому стані, не допускаючи зміни їх положення. Вона має за мету зафіксувати точне місцезнаходження об'єкта, його положення відносно інших об'єктів, його стан. Динамічна стадія полягає у вивченні об'єкта, що передбачає зміну його місцезнаходження та розташування

рішень: [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81216937>.

¹ Назырова Н. А. Об особенностях осмотра места происшествия на открытых участках местности. *Криминалистика: вчера, сегодня, завтра*. 2018. №4 (8). С. 139–142.

його частин.

Під час детального огляду досліджуються предмети і сліди, які залишені на місці події, шляхи, по яких злочинець міг проникнути на місце події та піти після його учинення. Вживаються усі заходи до виявлення слідів злочину та самого злочинця; при цьому об'єкти можуть зсуватись з місця, перевертатись та ін. Необхідно ретельно оглянути поверхні предметів, пошкоджених перепон, замикаючих пристроїв, уламки розбитого скла і т. ін. з метою виявлення на них слідів ніг, рук, зубів, знарядь зламу, мікрочастинок та ін.; вивчити обставини, які вказують на часові ознаки учинення злочину або залишення слідів Визначаються сліди та інші речові докази, які мають бути вилучені, виготовляються копії зі слідів на предметах, які не можна вилучити; проводяться необхідні виміри слідів об'єктів, здійснюється вузлова та детальна фотозйомка виявлених слідів та інших речових доказів, які підлягають вилученню. Огляд об'єктів проводиться таким чином, щоб не пошкодити наявні сліди і не залишити нові, наприклад, сліди рук¹.

З'ясування шляху (способу) потрапляння до зони відчуження – важлива складова огляду.

Обов'язково зазначаються відомості про предмет злочинного посягання (металобрухт, будівельні матеріали, конструкції, машини, устаткування, хатні речі, продукти збиральництва тощо).

Наприклад:

Металобрухт – кількість одиниць, зовнішній вигляд (уламки, труби, дроти, цілі вироби, їх частини тощо), вага, вид (чорний, кольоровий метал);

Риба – вид, кількість, вага;

дикорослі рослини (гриби, ягоди, плоди дерев, лікарські трави тощо) – вид, кількість, вага;

продукти харчування – вид, кількість, вага;

деревина – порода, кількість (шт.), ступінь оброблення, вага, об'єм. Якщо, наприклад, для кримінально-правової кваліфікації за ст. 246 КК України має значення точне визначення предмета злочину (дерева і чагарники, які ростуть у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, у заповідниках або на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, а не визнаються предметом злочину, трава, очерет, пеньки, хмиз, мертві стовбури дерев або їх частин, які лежать на поверхні ґрунту (вітровал, бурелом, сніговал, сніголам тощо)), то для кваліфікації за ст. 267-1 КК України така диференціація не має значення, тобто, будь-яка деревина, що переміщується за межі зони відчуження є предметом злочинного посягання. Зазначення у протоколі характеристик деревини має значення для правильного визначення сукупності злочинів (ст. 246, 245, 252 КК України).

Якщо під час огляду виявлено зброю, знаряддя та пристосування для полювання, риболовлі тощо здійснюється фіксація відповідної інформації в протоколі. Так, наприклад, у випадку виявлення зброї зазначається система і

¹Разумов Э. А., Молибога Н. П. Осмотр места происшествия. Киев: РИО МВД Украины, 1994. С. 19–21.

модель, номер, калібр зброї, ідентифікаційні ознаки, вид і кількість боєприпасів, документи на зброю (вид, реквізити).

Потрібно також звернути увагу на засоби зв'язку, що може свідчити про участь у злочинній діяльності інших осіб.

Як свідчать результати вивчення правозастосовної практики, у деяких випадках правопорушники використовують документи, що дозволяють перебування у зоні відчуження. Ці документи (перепустки) можуть бути дійсними, недійсними (термін дії сплинув), перепустка може бути видана на іншу особу або з іншою метою перебування, дозвіл може бути наданий для перетину кордону на автомобілі тощо. Правопорушники можуть використовувати підроблені, частково підроблені перепустки та інші документи.

Відповідно до ст. 12 Закону України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи», перегін тварин, сплав лісу, в'їзд на територію зони і виїзд з неї здійснюється тільки за спеціальними перепустками з обов'язковим дозиметричним контролем людей та транспортних засобів. Транзитний проїзд усіх видів транспорту здійснюється за спеціальними перепустками, що видаються центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері управління зоною відчуження та зоною безумовного (обов'язкового) відселення¹.

Огляд документів при розслідуванні цих злочинів зазвичай є частиною огляду місця події, а також може проводитись як самостійна слідча (розшукова) дія. Це пов'язано з тим, що правопорушників затримують під час перетину кордону зони відчуження через КПП, де вони зобов'язані надати дозвільні документи. У випадках, коли особу затримано на території зони відчуження, дозвільні документи пред'являються не завжди або відсутні.

Огляд документів проводиться з метою встановлення їх володільця, відношення до події злочину та виявлення ознак підроблення (повного, часткового). За результатами огляду документів, слідчий може зробити висновок про необхідність проведення інших слідчих (розшукових) дій. Незважаючи на те, що, на відміну від інших злочинів, при розслідуванні яких слідчий працює зі значним масивом документів і вони є основним джерелом доказів (економічні, службові злочини, злочини проти безпеки виробництва та ін.), а при розслідуванні злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України обсяг документів, які можуть мати доказове значення не такий значний, потрібно уважно їх вивчати, оскільки у окремих випадках лише завдяки цьому можна встановити елементи обстановки, спосіб учинення злочину та коло осіб, причетних до злочинної діяльності.

Порядок та тактика огляду документів описані у спеціальній літературі, ці тактичні прийоми та рекомендації можуть бути застосовані практично для розслідування будь-яких злочинів, зокрема, передбачених ст. 267-1 КК України.

¹ Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України. *Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР)*, 1991. № 16. ст.198.

Огляд документів необхідно здійснювати у два етапи – статичний та динамічний. *Статичний, або початковий етап*, характеризується застосуванням безконтактних методів огляду та фіксації, під час яких досліджуваний документ залишається у незмінному стані. На цьому етапі слідчий здійснює лише візуальне вивчення та фіксацію документа до предметів навколишньої обстановки з використанням різноманітних прийомів (фото, відеозйомка тощо). В якості джерел освітлення можуть застосовуватись ліхтарі, настільні лампи, джерела ультра-фіолетових або інфрачервоних променів, природне освітлення. Під час огляду рекомендується застосовувати збільшувачі прилади, адже ознаки підробки документів, як правило, неможливо встановити неозброєним оком.

В процесі огляду необхідно звертати увагу на ознаки підробки документа, на виявлення інформації, яка може бути використана як в пошуковій діяльності, так і в процесі доказування на стадіях досудового розслідування та судового провадження. Вивчення документа рекомендується починати з встановлення його призначення, з'ясування основного тексту і наявних на ньому написів, вивчається зовнішній вигляд і стан документа, реквізити документа. Крім цього, вивчається стан лицьової та зворотної сторін, країв документа, визначається відповідність його змісту і цільового призначення. Якщо виникають сумніви щодо справжності досліджуваного документа, то потрібно ознайомитися зі зразком аналогічного справжнього документа. Для виявлення ознак підробки в документі, навіть на початковому етапі його огляду, необхідно зосередити увагу на вивченні таких його складових: фізичний носій виготовленого документа; матеріал, з якого він виготовлений; речовини, за допомогою яких нанесені текст, зображення, підписи, печатки та інші реквізити документа; способи виготовлення документа і нанесення реквізитів; наявність слідів підробки документа, зміни його змісту, закреслення, виправлення, розбіжності окремих складових; відповідність документа встановленим вимогам до конкретної категорії документів (чи був використаний спеціальний бланк, чи наявні обов'язкові реквізити документа, наявність гербової печатки тощо).

На динамічному етапі огляду документа велике значення має використання технічних засобів і методів, які не повинні передбачати ризик пошкодження або втрати інформаційної суті документа. Рекомендується оглядати документ за допомогою світлофільтрів жовтої, помаранчевої, синьої і червоної зон спектра; у всіх випадках документ потрібно вивчити послідовно із двостороннім та бічним освітленням.

Після дослідження фізичних властивостей документа, необхідно дослідити його інформаційне значення, тобто вивчити документ не з точки зору його підроблення, а з позиції його ролі та значення в скоєному злочині. Для цього більш ретельно досліджується сутність викладеної інформації, досліджуються причини його виникнення, орган або особа, яка видала документ, цілі та мотиви такої особи, функціональні властивості документа, які права він посвідчує тощо¹.

¹ Хижняк Є.С. Тактичні прийоми проведення слідчого огляду документів. *Актуальні*

Так, наприклад, якщо проводиться огляд спеціального дозволу на проведення певного виду діяльності на території зони відчуження, слідчий звертає увагу на можливі ознаки підроблення, а також з'ясовує відповідність цього документа вимогам нормативного регулювання передбаченого для нього (порядок видачі, переоформлення, зупинення, анулювання та поновлення дії, суб'єкт, який видає дозвіл). У дозволі зазначаються: прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання або найменування і місцезнаходження суб'єктів діяльності; вид діяльності, на яку видається спеціальний дозвіл; місце провадження діяльності; особливі умови та правила провадження виду діяльності; номер реєстрації спеціального дозволу; дата видачі і термін дії спеціального дозволу. Спеціальний дозвіл підписується Головою ДАЗВ і скріплюється печаткою¹.

За потреби слідчий також може звернутись до уповноваженого органу задля отримання інформації (документів), які надавались як підстава для отримання дозволу. Такі документи містять відомості про особу, яка отримала дозвіл, документи на здійснення підприємницької діяльності та ін. Доказом у кримінальному провадженні може бути витяг з книги обліку спеціальних дозволів, виданих на здійснення окремих видів діяльності на території зони відчуження.

Зважаючи на поширеність випадків переміщення предмета злочинного посягання у автомобілі, у кожному такому випадку проводиться його огляд у тому числі із урахуванням можливого приховування предметів у конструкціях автомобіля.

Приклад. 6.11.2016 р., приблизно о 17 годині, ОСОБА_2 за попередньою змовою з ОСОБА_1, перебуваючи біля гуртожитку по вул. Шкільній в м. Чорнобиль, завантажили до багажного відділення автомобіля болгарку марки «BOSH-230W», ліхтар марки «СЕВА», автомобільну акумуляторну батарею марки «АБІДОН 60W», 10 захисних костюмів, 5 літрів дизельного пального в пластиковій каністрі об'ємом 5 літрів, при чому сховали вказані предмети у відсіку для запасного колеса, також, використовуючи вільний простір за заднім пасажирським сидінням салону автомобіля повантажили та сховали до нього 2 каністри об'ємом 20 літрів повністю заповнені дизельним паливом та 5 пластикових пляшок об'ємом 2 літра повністю заповнених дизельним паливом, а також використовуючи вільний простір між двигуном та внутрішньою поверхнею капоту автомобіля повантажили та сховали в моторному відсіку автомобіля 2 відрізки листової нержавіючої сталі розміром 72x82 см та 2 відрізки листової нержавіючої сталі розміром 36x82 см, з метою подальшого їх переміщення за межі зони відчуження, без передбаченого законом дозволу та без проведення дозиметричного контролю, до себе до дому в м. Чуднів,

проблеми вітчизняної юриспруденції. 2017. № 3. С. 207– 211.

¹ Про затвердження Порядку видачі спеціальних дозволів на провадження окремих видів діяльності на території зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення: постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2000 р. № 1869. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1869-2000-%D0%BF>.

Житомирської області, та використання їх в подальшому у побуті¹.

Під час заключної стадії складається протокол, перевіряється якість описання у ньому виявлених слідів та інших речових доказів, способів їх фіксації і вилучення. Предмети, що вилучаються пакуються із дотриманням заходів безпеки у підручні матеріали або спеціальну пакувальну тару. Запаковані об'єкти опечатуються, здійснюються спеціальні пояснювальні записи, які закріплюються підписами особи, яка проводить огляд і понятих. Вживаються заходи до збереження об'єктів, які мають доказове значення і вилучити які не можливо. Ще раз перевіряються повнота та ретельність проведеного огляду з тим, щоб не пропустити щось суттєве, проводиться звірка вилучених та упакованих речових доказів з їх переліком у протоколі ОМП².

Предмети злочинного посягання обов'язково вилучаються і після проведення радіоекологічного контролю передаються до кімнати зберігання речових доказів Відділу поліції зони Чорнобильської АЕС.

Як свідчить практика, зняття злочину не завжди вилучаються, а передаються на відповідальне зберігання особі. Зазвичай, особі передаються належні їй транспортні засоби, які є знаряддям вчинення злочину, а інші знаряддя (лопати, лом, пилки тощо) вилучаються. Поширеність практики невизнання речовим доказом знаряддя злочину, а саме особистого транспорту правопорушників, не відповідає інтересам судочинства, оскільки на момент судового розгляду суддя позбавлений можливості розглядати питання спеціальної конфіскації. Вважаємо, що у кожному випадку мають бути об'єктивно досліджені обставини кримінального правопорушення та особа правопорушника і ухвалене рішення щодо спеціальної конфіскації, тому кожен випадок, коли транспортний засіб є знаряддям злочину, має бути належним чином зафіксований і процесуально закріплений.

Також слід наголосити на недопустимості зволікання (клопотання має бути подане не пізніше наступного дня після вилучення майна, ч.5 ст. 171 КПК України) зі зверненням з клопотанням про арешт тимчасово вилученого майна (під час ОМП відповідно п.1 ч.2 ст. 167 КПК України) у випадках, коли це необхідно.

У більшості вивчених матеріалів кримінальних проваджень містились фототаблиці (орієнтуючі, оглядові, вузлові, детальні знімки) до протоколу ОМП. Проте, лише у окремих випадках додавались схеми або географічні карти із зазначенням місця перетину кордону зони відчуження, напрямом, маршрутом руху правопорушника та його виходу з зони. Зазвичай, слідчі обмежуються довідкою про координати огляду та витягом з нормативних документів або документами адміністрації про належність певного місця до території зони відчуження.

¹ Вирок Іванківського районного суду від 26 грудня 2016 р. Справа № 366/3483/16-к. Провадження № 1-кп/366/181/16. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/63858099>.

² Разумов Э. А., Молибога Н. П. Осмотр места происшествия. К.: РИО МВД Украины, 1994. С. 19–21.

Крім ретельної та всебічної фіксації результатів огляду, потрібно неухильно виконувати формальні вимоги до складання протоколу.

Протокол огляду місця події набуває статусу джерела доказів за умови, якщо він відповідає таким вимогам:

– точність і послідовність опису всього виявленого слідчим та іншими учасниками огляду на місці події. Разом з тим в протоколі повинен міститися не тільки точний, але також чіткий та доступний опис місця події і його елементів; чіткість та доступність протоколу забезпечується вживанням загальноприйнятої термінології (у протоколі не повинно бути невизначених виразів, таких, як «біля», «майже», «поряд», «недалеко» й ін.);

– повнота опису всього виявленого на місці події, що має відношення до справи;

– об'єктивність опису виявленого на місці події. У протоколі не повинно міститися пояснення, тлумачення виявлених фактів, явищ, виклад думок слідчого про механізм утворення тих чи інших виявлених слідів, про походження і приналежність знайдених знарядь і тому подібне. Протокол – це опис виявленого, але не його пояснення;

– цілеспрямованість: у ньому повинно бути відображено тільки те, що безпосередньо відноситься до огляду і не повинно бути нічого зайвого, що могло б захарастити протокол своїм описом і не мало б значення для справи;

– складення з дотриманням встановлених законом правил і мати необхідні реквізити. Ця вимога є виразом законності протоколу¹.

Приклад, який ілюструє виникнення сумнівів щодо належності доказу – протоколу огляду місця події.

З протоколу огляду місця події від 07.09.2016 р., з фото таблицями, випливає, що слідчий І.В. Грицаєнко, у присутності свідків ОСОБА_6 та ОСОБА_7 склав даний протокол, про те, що на КПП «Дитятки» було затримано автомобіль НОМЕР_2, в салоні якого були в наявності металеві вироби.

Відповідно до ст. 104 КПК України, хід і результати проведення огляду місця події фіксується у протоколі, який включає вступну частину, що повинна містити відомості про місце, час проведення та назву процесуальної дії, особу, яка проводить процесуальну дію (прізвище, ім'я, по батькові, посада), а також прізвища, імена, по батькові, дати народження, місця проживання всіх присутніх осіб.

Водночас, вступна частина вищезгаданого протоколу огляду події від 07.09.2016 р. не відповідає вимогам ч.3 ст. 104 КПК України, оскільки протокол підписаний свідчим СВ Відділу поліції зони ЧАЕС ГУ НП в Київській області майором ОСОБА_9, а не слідчим І.В. Грицаєнко, як вказано у вступній частині протоколу.

Відповідно до ст. 85 КПК України, належними доказами є докази, які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають

¹ Біленчук П. Д., Кофанов А. В., Кобилянський О. Л., Скільська Л. Д. Документування результатів огляду місця події: правові і криміналістичні основи фіксації доказової інформації: монографія / За ред. П.Д. Біленчука. Київ: ННПСК КНУВС, 2009. С. 66.

доказуванню у кримінальному провадженні та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів.

Згідно ст. 86 КПК України, доказ вважається допустимим, якщо він отриманий в порядку, встановленому цим Кодексом.

Вважаю, що протокол огляду місця події від 07.09.2016 р., у вступній частині якого не повністю вказано ініціали слідчого, є допустимим доказом, оскільки передбачений ст. 104 КПК України, а також можна визнати належним, оскільки описки у вступній частині протоколу не спотворюють його змісту¹.

Інший *приклад* визнання доказу недопустимим, оскільки слідча дія проведена неналежним суб'єктом. Колегія суддів погоджується із доводами апеляційної скарги захисника щодо недопустимості як доказу вини ОСОБА_4 протоколу зважування вилучених із автомобіля під керуванням ОСОБА_4 металевих фрагментів залізничної колії. Як видно з матеріалів кримінального провадження, зазначена слідча дія проведена старшим оперуповноваженим сектору кримінального розшуку відділу зони ЧАЕС ГУ МВС України в Київській області, однак письмового доручення слідчого на проведення даної слідчої дії оперативним працівником матеріали кримінального провадження не містять. Таким чином, колегія суддів приходить до висновку про те, що зазначена слідча дія проведена не уповноваженою на те особою, без дотримання вимог ч.1 ст.41 КПК України, а тому протокол зважування від 15 серпня 2015 р. та інформація, що міститься в ньому, є недопустимим доказом, з огляду на положення ст.87 КПК України².

Зважаючи на специфіку місця учинення злочину та проведення огляду, у будь-якому випадку потрібно враховувати потенційну можливість виявлення радіоактивних матеріалів та/або фактів порушення правил або незаконне поводження з ними.

Нормативними документами регламентовано порядок дій органів (підрозділів) поліції у таких випадках:

поліцейські СОГ при виїзді на зазначені повідомлення обов'язково повинні бути екіпіровані комплектом спеціального одягу та засобів індивідуального захисту у складі: засобів захисту шкіри, органів дихання та зору (халат, бахіли, респіратор (протигаз) або одноразова марлева маска, гумові рукавички, окуляри відкритого і закритого типу тощо), спеціальними приладами для виявлення та попередньої ідентифікації РХЯ матеріалів, індивідуальними дозиметрами, радіометричними та дозиметричними приладами, експрес-тестами для визначення небезпечних речовин, сертифікованими у відповідному порядку;

перед початком огляду місця події старший СОГ інструктує фахівців

¹ Вирок Іванківського районного суду Київської області від 15 травня 2017 р. Справа № 366/3338/17. Провадження № 1-кп-/366/77/17. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66470837>.

² Ухвала колегії суддів судової палати з розгляду кримінальних справ Апеляційного суду Київської області від 12 березня 2018 р. Справа № 366/3271/15-к. Провадження № 11-кп/780/276/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72679429>.

заінтересованих органів державної влади про вжиття заходів щодо збереження слідів для криміналістичного дослідження (відбитки папілярних візерунків пальців рук, сліди ніг (взуття), транспортних засобів, біологічні залишки слини, волосся, крові тощо);

СОГ здійснює огляд місця події виключно в присутності фахівців заінтересованих органів державної влади;

вилучення підозрюваного об'єкта здійснюється в присутності інспектора-криміналіста фахівцями, екіпірованими засобами індивідуального захисту, відповідно до повноважень одного із заінтересованих органів державної влади чи іншого суб'єкта, до сфери повноважень якого належить питання поводження з відповідним РХЯ матеріалом;

зберігання виявленого підозрюваного об'єкта на всіх етапах поводження з ним здійснюється заінтересованими органами державної влади у спеціально обладнаних приміщеннях або на майданчиках з урахуванням вимог радіаційної безпеки та фізичного захисту.

На місці події слідчий у складі СОГ повинен:

1) лише після первинного обстеження фахівцями зацікавлених органів державної влади та підтвердження ними відсутності негативних чинників (безпечності рівня радіоактивного забруднення, хімічної зараженості), організовує роботу СОГ з метою виявлення та фіксації ознак і слідів злочину, а також осіб, що його вчинили;

2) за результатами огляду місця події скласти протокол огляду місця події, в якому обов'язково зазначає результати попередньої ідентифікації підозрюваного об'єкта, ким вилучено та куди направлено на дослідження. Протокол підписується усіма учасниками, які були залучені до огляду, у тому числі фахівцем, який здійснював вилучення.

Члени СОГ після огляду місця події, відійшовши за межі визначеної зони можливого ураження, знімають спеціальний одяг, засоби індивідуального захисту, рукавички та кладуть їх у поліетиленовий пакет. Останніми знімаються рукавички, після чого, проводиться перевірка наявності забруднення на відкритих частинах обличчя, рук і тіла та одягу РХЯ речовинами. Відкриті частини обличчя, рук і тіла обробляються побутовими засобами санітарної обробки. За необхідності здійснюється часткова санітарна обробка.

Усі зібрані у поліетиленовому пакеті речі передаються органу чи установі, яка здійснювала вилучення підозрюваного об'єкта для подальшої утилізації.

На всіх етапах поводження з підозрюваним об'єктом поліцейські та учасники огляду місця події повинні дотримуватися норм та правил фізичного захисту, стандартів з безпеки поводження з РХЯ матеріалами¹.

¹ Про затвердження Інструкції про порядок дій органів (підрозділів) поліції в разі виявлення радіоактивних, хімічних та ядерних матеріалів або отримання інформації про порушення правил чи незаконне поводження з ними: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 6 вересня 2017 р. № 754. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1240-17>.

6. Допит під час розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки

Як зазначає М. І. Порубов, складність допиту полягає в його удаваній простоті. Кваліфіковане проведення допиту вимагає не тільки знання закону і творчого його застосування, але й життєвого досвіду, вміння інтерпретувати і варіювати різноманітні заходи впливу на особистість, з урахуванням індивідуально-вікових її особливостей. Допит – це мистецтво, яке вимагає високої майстерності та здібностей¹. Це твердження якнайкраще сприяє розумінню особливостей проведення допиту під час розслідування злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України. У всіх кримінальних провадженнях, які вивчалися у межах дослідження були наявні протоколи допитів, адже ця слідча (розшукова) дія традиційно і справедливо вважається одним з основних засобів отримання доказів та іншої інформації, що має значення для провадження. Водночас, у даному випадку вона має певну специфіку. Насамперед, йдеться про обстановку злочинної діяльності та особу правопорушника. Так, злочин вчиняється в зоні відчуження, досудове розслідування проводиться відповідним територіальним органом Національної поліції, більшість осіб, які вчиняють злочин не вдаються до активної протидії розслідуванню. Загальна ситуація досудового розслідування має помітні ознаки обмеженої або закритої системи, де правопорушники часто мають певний зв'язок з зоною відчуження (проживають на суміжних територіях, працюють, працювали раніше в зоні відчуження тощо), а слідчі мають досвід розслідування таких правопорушень та обізнані про особливості функціонування зони відчуження. Ці чинники впливають на загальну тактику розслідування і на тактику проведення слідчих (розшукових) дій зокрема. Як показали результати вивчення правозастосовної практики, для допитів у цих кримінальних провадженнях переважно не характерні конфліктні ситуації (крім випадків учинення злочинів службовими особами, групою осіб та деякі інші), проте якість проведення цієї слідчої (розшукової) дії не завжди задовільна. З одного боку, досвід та спеціалізація слідчих сприяють ефективності допитів, а з іншого, значна частина одноманітних (схожих, типових) кримінальних правопорушень формує не виправдану шаблонність, автоматизм дій слідчих, що призводить до помилок та недоліків у отриманні доказової інформації. Так, результати вивчення протоколів допиту показали низку недоліків, які, як убачається, пов'язані із недостатнім використанням криміналістичних рекомендацій у практичній діяльності та неналежною оцінкою обставин події, особи правопорушника.

Так, до основних недоліків віднесено: відсутність ініціативи у встановленні можливих спільників та/або осіб, які сприяли вчиненню злочину (63 %), не з'ясування усвідомлення правопорушником небезпеки неконтрольованого переміщення радіаційно забруднених предметів (41 %), не

¹ Порубов Н. И. Информационная сущность допроса. *Вестник Полоцкого государственного университета*. 2009. №4. С. 153–156.

з'ясування зв'язків правопорушника з зоною відчуження (знайомі, родичі) (39 %), не проведення допиту осіб, які виявили, затримали правопорушника (34 %), не з'ясування способу підготовки до учинення злочину (у тому числі підшукування знарядь злочину, спільників, способу перетину кордону зони відчуження) (32 %).

Криміналістичні рекомендації, що запропоновані тут розроблено із урахуванням зазначених та інших недоліків проведення допитів у кримінальних провадженнях за ст. 267-1 КК України, на основі теоретичних та науково-практичних положень криміналістичної тактики, які відповідають потребам розслідування цих злочинів.

На відміну від інших кримінальних правопорушень, свідками (очевидцями) учинення злочину у даному випадку малоімовірно можуть бути випадкові особи (хоча, можна припустити що свідком може стати інший правопорушник або особа, яка перебуває в зоні відчуження на законних підставах (працівники підприємств, відвідувачі), тому допит очевидців зазвичай не проводиться, а про спосіб учинення злочину допитується правопорушник.

У якості *свідків*, залежно від обставин провадження, можуть бути допитані:

особи, яким правопорушник повідомляв про намір проникнення до зони відчуження та переміщення предметів злочинного посягання або яким відомо про такий намір від інших осіб;

особи, яких правопорушник схилив до спільного учинення злочину;

особи, які надавали знаряддя вчинення злочину. Їм могло бути відомо або невідомо про намір злочинця використання певного предмета у якості знаряддя;

особи, які придбали радіаційно забруднені предмети не знаючи про їх походження або злочинець залишив такі предмети на зберігання;

особи, яким не було відомо про вчинення злочину, проте вони вчиняли певні дії на виконання злочинного задуму (наприклад, перевезення предмета злочинного посягання, який був схований злочинцем у транспортному засобі без відома власника);

працівники, керівники підприємств, якщо особа там працює;

сусіди по гуртожитку, співробітники та ін.

Предмет допиту визначається обставинами розслідування та слідчою ситуацією, але у будь-якому випадку має бути спрямований на встановлення співучасників злочину, інші факти протиправної поведінки, з'ясування способу учинення злочину.

Окрему категорію допитуваних становлять представники органів державної влади, які здійснюють несення служби на території зони відчуження: Держприкордонслужба, Національна поліція.

Ці органи (підрозділи) виконують завдання у межах зони та періодично здійснюють спільне несення служби на визначених маршрутах, по зовнішньому периметру зони, на КПП (на постах Національної поліції), у прилеглих до зони акваторіях річок. Органи (підрозділи) Держприкордонслужби інформують про

виявлення ознак порушення (підготовки до порушення) правового режиму у ЗВіБ(О)В та інші дані обстановки, що можуть впливати на виконання завдань з контрольно-пропускного режиму під час в'їзду/виїзду з таких зон, публічної (громадської) безпеки і порядку на територіях ЗВіБ(О)В.

Органи (підрозділи) Держприкордонслужби та Національної поліції, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, взаємодіють з питань: обміну інформацією щодо протиправної діяльності окремих осіб та груп, відповідальність за яку передбачена Кримінальним кодексом України, з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства; припинення злочинної діяльності осіб, щодо можливого проникнення у ЗВіБ(О)В диверсійно-розвідувальних груп з метою здійснення терористичних актів на ЧАЕС та інших об'єктах підвищеного ризику; інформування органів досудового розслідування про виявлення ознак кримінальних правопорушень у ЗВіБ(О)В; протидії порушенням правил використання об'єктів тваринного світу та природних ресурсів в акваторіях річок Прип'ять та Дніпро¹.

Згаданих осіб допитують про час, місце і характер виконуваних завдань, обставини виявлення правопорушення (правопорушника), затримання правопорушника, його поведінку та пояснення, чи чинив опір, як пояснив своє перебування у зоні і його мету, з'ясовують спосіб дій, шлях потрапляння до зони (виходу з неї), характеристики предмета злочинного посягання, які документи були складені.

Відповідно до нормативних вимог, поліцейським складається рапорт у разі самостійного виявлення з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про кримінальне правопорушення. Поліцейський невідкладно, але не пізніше 24 годин рапортом доповідає про це керівникові органу (підрозділу) поліції або особі, яка виконує його обов'язки². Такі рапорти містились у більшості кримінальних проваджень, які вивчались в процесі дослідження.

Крім того, доцільно допитати осіб, які здійснюють радіаційний контроль. Під час допиту потрібно з'ясувати за яких обставин проводилась перевірка особи і які предмети були предметом перевірки (транспортний засіб, вантаж особисті речі), де проводилось вимірювання (оглядовий майданчик, КПП, прохідна), чи було поставлено відмітку у (штамп) у перепустці про наслідки радіаційного контролю, який запис було внесено до журналу радіаційного контролю, кого і у який спосіб було інформовано про виявлене перевищення контрольних рівнів допустимих показників (потужність дози), чи складено протокол вимірювань (якщо перевищено рівень радіаційного забруднення).

Як було зазначено, на практиці поширені ситуація, коли особу затримано

¹ Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії органів Державної прикордонної служби України та Національної поліції України під час виконання завдань у межах зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення: наказ МВС України від 5 квітня 2019 р. № 251. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0421-19?lang=ru>.

² Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 8 лютого 2019 р. № 100. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19>.

на території зони відчуження при здійсненні спроби переміщення предмета злочинного посягання за межі зони. Часто допит проводиться у безконфліктній ситуації, тому основними завданнями є встановлення обставин затримання правопорушника, способу проникнення до зони відчуження, обізнаності про предмети злочинного посягання, що є на території зони, їх наявності, місцезнаходження у певному місці, доступності, планів щодо переміщення за межі зони, майбутнього розпорядження, та деталізація інших фактів, що цікавлять слідство.

Крім обов'язкових запитань про біографічні дані, особу допитуваного, спосіб життя, сімейний стан ті ін., *під час допиту потрібно з'ясувати:*

Коли, яким способом і з якою метою перетнув кордон зони відчуження?

Звідки відомо про предмети злочинного посягання, що знаходяться на режимній території?

Що відомо про охорону зони відчуження та об'єктів на її території? З яких джерел?

Чи бував раніше у зоні відчуження? За яких обставин на якій підставі (працював, має родичів – стихійних поселенців, відвідував кладовище у встановлені дні, незаконне перебування тощо, чи притягувався до відповідальності за порушення вимог режиму радіаційної безпеки)?

На практиці цим обставинам під час проведення допиту приділяють увагу не завжди. Вважаємо, що це питання обов'язково має бути поставлене, а у випадку виникнення сумніві щодо можливої участі інших осіб у злочинній діяльності або інших важливих обставин, потрібно провести необхідні процесуальні дії.

Приклад. В судовому засіданні обвинувачена ОСОБА_1 пояснила, що регулярно ходить в зону відчуження, щоб назбирати та здати метал. Дати вона не пам'ятає, взимку, було багато снігу, вона взяла санки і пішла в зону відчуження, до с. Розсоха, щоб там зібрати метал. Проходила не через КПП, а у місті, де пошкоджена металева огорожа, що біля села. В селі Розсоха витягла з-під снігу дві труби та завантажила на санки, але санки грузли. Вона намагалася все це перевезти в с. Потока, щоб там здати. Однак, її затримали поліцейські. Не згодна, що металу було 32 кг, а всього кг 10. Перепустки для перебування в зоні відчуження вона не мала. Дозиметричний контроль металевих виробів не проводився.

Крім того, обвинувачена пояснила, що проти неї складено декілька протоколів про адміністративні правопорушення за порушення вимог радіоактивної безпеки, однак, у ті дні вона в зону не ходила, а це поліцейські просять підписати протоколи, так як їм за кількість складених протоколів видається премія, а їм вони дають по 50 гривень. Однак, 50 гривень в місяць для сім'ї мало.

Враховуючи те, що обвинувачена ОСОБА_1 при дачі пояснень в судовому засіданні чітко зазначила, що проти неї складено декілька протоколів про адміністративні правопорушення за порушення вимог радіоактивної безпеки, однак, у ті дні вона в зону не ходила, а це поліцейські просять підписати

протоколи, так як їм за кількість складених протоколів видається премія, а їм вони дають по 50 гривень, а суд не перевіряв ці відомості у встановлений законом спосіб, тому вважає за необхідне надати відповідного доручення Керівнику Броварської місцевої прокуратури Київської області для здійснення перевірки щодо встановлення обставин можливої участі будь-яких інших осіб у вчиненні злочинів.

Суд, вислухавши обвинувачену, прийшов до висновку про надання доручення Керівнику Броварської місцевої прокуратури Київської області здійснити слідчі (розшукові) дії про встановлення (перевірки) фактичних обставин в справі. Суд ухвалив доручити Керівнику Броварської місцевої прокуратури Київської області провести певні слідчі (розшукові) дії, а саме: здійснити перевірку щодо встановлення обставин можливої участі відповідальних працівників поліції в складанні незаконних адміністративних протоколів за вчинення особами правопорушення, передбаченого ст.46-1 КУпАП¹. Очевидно, що ці обставини могли і мали бути встановлені під час досудового розслідування, зокрема шляхом допиту.

Чи відомо, що заборонено перебування у зоні відчуження без спеціального дозволу?

Чи відомо, що заборонено переміщення будь-яких предметів без спеціального дозволу?

Приклад. Допитаний, як обвинувачений ОСОБА_1 показав суду, що на день вчинення кримінального правопорушення він працював оператором автотранспорту в СП «Новарка» та проживав в м. Чорнобиль. Перед кожним робочим днем їм видавали захисні костюми, які просто захищали від пилу. Незалежно від того, працював ти чи ні, а кожен день новий захисний костюм, а тому він їх збирав, щоб потім передати брату в зону АТО, оскільки костюми були білого кольору, в них добре можна маскуватись снайперам, тим самим є шанс врятувати комусь життя. 06.11.2016 р. вони вирішили поїхати додому, а тому у свого знайомого який працює разом з ним, ОСОБА_5, придбали 50 літрів дизельного пального, на дорогу додому. Працюють вони з 07 години ранку до 17 години вечора, поки повернулись на базу, переодягнулись, а вже восьма година вечора, а тому отримати дозвіл на вивезення за межі зони відчуження промислової продукції не встигли, оскільки адміністрація працює до 19 години. Ліхтар та відрізки листової сталі, знайшли на смітнику, за гуртожитком. Сталь, вирішили забрати та вдома зробити мангал. Болгарку ОСОБА_2 придбав у того ж таки знайомого ОСОБА_5, за 300 гривень, а акумуляторну батарею він позичив, оскільки машина погано працювала. Коли все це вони погрузили, вирушили додому, а по дорозі в районі с. Черевач, їх зупинили працівники поліції та затримали².

¹ Ухвала Іванківського районного суду Київської області від 10 травня 2018 р. Справа № 366/849/18. Провадження № 1-кп/366/93/18. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73970503>.

² Вирок Іванківського районного суду від 26 грудня 2016 р. Справа № 366/3483/16-к. Провадження № 1-кп/366/181/16. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL:

Інший *приклад*. Допитаний, як обвинувачений ОСОБА_1 показав суду, що у вересні 2016 р. працював монтажником в ТОВ «БК Укрбудмонтаж», по контракту виконували роботи в м. Чорнобиль, а саме виготовляли монтажні блоки для Арки-укриття на ЧАЕС. Металева арматура, завозилась з їхнього підприємства з м. Києва, а з неї в м. Чорнобиль, виготовляли монтажні блоки. Після завершення робіт в м. Чорнобиль, залишилась металева арматура, яка привезена з Києва, але за природою використовується для перекриття монолітних будівель, але її не встигли погрузити на машину, яка поверталась до м. Києва. Керівник сказав, що треба арматуру вивезти до м. Києва, оскільки робота вже завершилась. Оскільки, це вже було після 18 години вечора, і Адміністрація Зони відчуження не працювала, тому керівництво не встигло зробити дозвільні документи, а він не маючи ніякого умислу, лише з добрих намірів вирішив перемістити арматуру на власному транспортному засобі, щоб догодити керівництву. Не будучи обізнаним про порядок переміщення будь-чого за межі території зони він власноручно завантажив металеву арматуру до багажного відділення свого автомобіля, після цього посадив за кермо ОСОБА_5, який проживав з ним по сусідству в м. Києві, при цьому не повідомивши останнього про арматуру в автомобілі, хоча про це у нього і не питали. По дорозі він, ще взяв в попутники ОСОБА_8, і в трьох вони вирушили в бік КПП «Дитятки». Підїхавши на КПП «Дитятки», він та інші пішли для проходження особистого дозиметричного контролю, а коли повернулись, сіли до авто та поїхали до шлагбаума. Підїхавши до шлагбаума, побачив, що відкритий, а тому вирішив, що їм дозволено рух, після чого поїхали. Тільки вони проїхали через шлагбаум, як побачили, що працівники поліції почали їм сигналізувати (свистком, руками) про зупинку. Проїхавши трохи, вони зупинили автомобіль. Потім до автомобіля підійшли працівники поліції, та попросили надати автомобіль для огляду. Під час огляду автомобіля, в багажному відділенні виявили металеву арматуру¹.

У цьому випадку показання допитуваного мали бути уточнені та підтвержені іншими доказами, оскільки йому не могло бути не відомо про необхідність отримання спеціального дозволу на переміщення за межі зони відчуження арматури. Крім того, не з'ясовано роль керівника у кримінальному правопорушенні. Отже необхідно було поставити наступні запитання:

Чи отримував дозвіл у встановленому порядку?

Чи має знайомства (родині зв'язки) з особами, які працюють на території зони (хто саме, де працює)? Який характер знайомства (родинних зв'язків) і як часто відбувається спілкування?

Чи було відомо іншим особам про намір вчинити злочин? Кому? За яких обставин це стало відомо?

Які знаряддя використовував?

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/63858099>.

¹ Вирок Іванківського районного суду Київської області від 20 січня 2017 р. Справа № 366/3338/16-к. Провадження № 1-кп/366/9/17. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/64266711>.

Як вони опинились на місці події?

Звідки знав, що саме ці знаряддя знадобляться для вчинення конкретних протиправних дій?

Чи використовував неналежні йому засоби, знаряддя, обладнання, транспорт? Кому вони належать? Чи знав володілець з якою метою будуть використовуватись

Як потрапив до місця, де придбав предмет злочинного посягання?

Звідки знав дорогу? Як орієнтувався на місцевості?

У який спосіб придбав предмет злочинного посягання (знахідка, купівля, крадіжка, обмін)?

Чи зустрічав когось на території зони?

Як підготував предмет злочинного посягання до транспортування з метою переміщення?

Як, де, ким і за яких обставин був затриманий?

Як планував розпорядитись предметом злочинного посягання?

Підлягають з'ясуванню також обставини, що можуть свідчити про потенційні ризики учинення особою (також у минулому або в майбутньому) злочину: аналогічного або іншого, а особливо пов'язаного з незаконним поводженням з радіоактивними матеріалами.

Наведений перелік запитань не є вичерпним, він має доповнюватись і конкретизуватись залежно від обставин провадження.

У цій ситуації особливе значення має встановлення психологічного контакту з допитуваним. Зважаючи на те, що значна частина правопорушників налаштована давати правдиві показання, застосування згаданого тактичного прийому сприятиме незмінності лінії поведінки допитуваного, а отже збереженню безконфліктної ситуації.

У *безконфліктній ситуації*, залежно від обставин, доцільно застосовувати тактичні прийоми: спостереження за поведінкою допитуваного, пропозиція повідомити про відомі обставини у формі вільної розповіді, деталізація показань, пред'явлення доказів, створення уявлення про поінформованість слідчого, використання позитивних рис допитуваного.

Конфліктна ситуація переважно виникає у випадку учинення злочину групою осіб та/або за участю службових осіб. Зміст показань та поведінка допитуваних визначається метою уникнення відповідальності, роллю учасника злочинної діяльності, реальністю впливу на інших учасників, можливостями приховування фактів і обставин, що стосуються злочинної події та ін.

Слід враховувати, що такі особи зазвичай обізнані про особливості та недоліки фізичної охорони зони відчуження, організацію охорони публічного порядку, практику притягнення до відповідальності (кримінальної, адміністративної), мають зв'язки у правоохоронних органах та інших установах, можуть здійснювати вплив (тиск) на свідків.

У конфліктній ситуації під час допиту у кримінальних провадженнях досліджуваної категорії доцільним убачається застосування низки тактичних прийомів, що описані у криміналістичній літературі.

Відмова давати показання:

– врахування відомостей про особистість допитуваного, набуті слідчим при підготовці до допиту;

– звернення до позитивних якостей допитуваного;

– роз'яснення несприятливих наслідків відмови від дачі показань неможливість заявити та підтвердити своє алібі, пом'якшити покарання щирим зізнанням тощо);

– встановлення й спростування конкретних причин та умов відмови від дачі показань, за необхідності – вжиття заходів щодо їх усунення; встановлення умов сприйняття і демонстрація їх порівняння з фактичними показаннями допитуваної особи;

– використання протиріччя у показаннях окремих учасників процесу¹.

Допитуваний дає завідомо неправдиві показання: доцільно використовувати тактичний прийом криміналістичного аналізу показань допитуваного, який передбачає:

– загальну оцінку правдоподібності показань за змістом;

– перевірку відповідності окремих стверджень допитуваного між собою;

– співставлення показань із раніше отриманими й достовірно встановленими даними;

– спостереження за поведінкою та іншими невербальними проявами допитуваного (жестами, мімікою, пантомімікою, інтонаціями, немовними вкрапленнями в мову, рухами тіла).

Якщо допитуваний змінює раніше дані показання чи відмовляється від них потрібно встановлювати найдрібніші деталі скоєння злочину з наступним їх підтвердженням з інших джерел (допитів інших осіб, висновків експерта, пред'явлення для впізнання, слідчий експеримент, ін.); пропонувати допитуваному викласти свої показання власноруч; відтворювати в протоколі допиту слова і словосполучення, характерні для стилю допитуваної особи; пропонувати особі власноруч внести уточнення в протокол щодо тих чи інших обставин; обов'язково використовувати при допиті додаткові засоби фіксації показань (звуко- чи відеозапис).

В ситуації, коли допитуваний змінює раніше дані показання слід використовувати такі *тактичні прийоми*:

– пред'являти протоколи попередніх допитів з оголошенням раніше даних допитуваним показань та вимагати пояснень їх зміни;

– максимально деталізувати і уточнювати показання допитуваного про нові обставини та причини зміни раніше даних показань;

– пропонувати допитуваному усунути наявні в показаннях суперечності; послідовно підводити до питання, яке необхідне з'ясувати;

– спростовувати пояснення допитуваного шляхом логічного аналізу наявних протиріч в його показаннях, даних у різні періоди слідства, та протиріч

¹ Процесуальний порядок та тактичні особливості здійснення слідчих (розшукових) дій: науково-методичні рекомендації / В. В. Кікінчук, К. Л. Бугайчук, В. О. Малярова, Т. П. Матюшкова. Харків: ХНУВС. 2018. С. 40–45.

між показаннями допитуваного і показаннями інших осіб, експертними висновками, протоколами інших слідчих (розшукових) дій тощо;

– пред'являти докази, що спростовують нові, змінені показання допитуваної особи;

– роз'яснювати сутність і значення пред'явлених і оголошених матеріалів, прямо викривати неправду у показаннях допитуваного, ін.

Допитуваний дає завідомо неправдиві показання – доцільно використовувати *тактичний прийом криміналістичного аналізу показань допитуваного*, який передбачає:

– загальну оцінку правдоподібності показань за змістом;

– перевірку відповідності окремих стверджень допитуваного між собою;

– співставлення показань із раніше отриманими й достовірно встановленими даними;

– спостереження за поведінкою та іншими невербальними проявами допитуваного (жестами, мімікою, пантомімікою, інтонаціями, немовними вкрапленнями в мову, рухами тіла)¹.

Доцільним також убачається застосування тактичного прийому – *демонстрація можливостей слідства*, який передбачає такі заходи:

а) використання науково-технічних засобів під час огляду місця події за участю допитуваного, речових доказів, виявлення матеріальних слідів злочину;

б) роз'яснення допитуваному необхідності призначення тієї чи іншої експертизи та вказівка на можливі результати дослідження об'єктів;

в) проведення певних слідчих (розшукових) дій та роз'яснення допитуваному цілей і можливих результатів (обшуки, пред'явлення для пізнання, допити тощо).

Слідчий має побудувати логічний ланцюжок, початковою ланкою якої будуть показання допитуваного, а кінцевою – результат розслідування кримінального провадження².

Допит службових осіб, які вчинили кримінальне правопорушення має бути орієнтований на встановлення повної картини злочинної діяльності та всіх її учасників, адже у такому випадку, вчинити злочин одноосібно мало ймовірно. Службові особи мають бути допитані про перелік і зміст їх обов'язків, порядок несення служби. Наприклад, якщо особа працює вахтовим методом (поліцейські, державні службовці, працівники органів та підрозділів Національної поліції України) підлягають з'ясуванню питання, що спрямовані на встановлення законності перебування в зоні відчуження, а також відповідності дій особи вимогам нормативних актів. З'ясовують: який час триває вахта (максимально 60 діб з дозволу голови НП), який порядок і тривалість міжзмінного відпочинку (проживання вахтового персоналу в період

¹ Процесуальний порядок та тактичні особливості здійснення слідчих (розшукових) дій: науково-методичні рекомендації / В. В. Кікінчук, К. Л. Бугайчук, В. О. Малярова, Т. П. Матюшкова. Харків: ХНУВС. 2018. С. 40–45.

² Дердюк Б. М. Тактичні прийоми подолання конфліктної ситуації під час допиту. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 1(10). С. 243.

міжвахтового відпочинку у вахтових селищах та інших місцях зони відчуження забороняється), місце відпочинку (польове селище, містечко, інші спеціально обладнані під житло приміщення); чи проходив первинний і цільовий інструктаж і перевірку знань з радіаційної безпеки (якщо такі заходи не здійснювались, особа не допускається до роботи у зоні відчуження); яка дислокація виконання службових обов'язків (маршрути, пости, дільниці, інші об'єкти); який зміст завдань, що виконує особа у зоні відчуження; у якій зміні працює особа, який розпорядок дня встановлено для працюючих, їх зв'язки з іншими представниками влади, державних органів, підстави перебування в зоні відчуження на момент учинення злочину тощо).

За показаннями допитуваних потрібно максимально відтворити модель злочинної діяльності та з'ясувати місце і роль кожного її учасника. Перелік запитань конкретизується із урахуванням рекомендацій, що розроблені для розслідування злочинів у сфері службової діяльності.

7. Слідчий експеримент під час розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки

У практиці розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки проведення слідчого експерименту має специфічну мету та завдання, що зумовлено, насамперед, місцем та обстановкою учинення злочину. У досліджуваних кримінальних провадженнях слідчий експеримент проводився з метою: перевірки і уточнення відомостей щодо шляху потрапляння правопорушника до зони відчуження, виходу з неї, способу і обставин придбання предмета злочинного посягання та його переміщення за межі зони відчуження; визначення ролі кожного з учасників злочинної діяльності у вчиненні злочину. Слідчий експеримент переважно проводився шляхом відтворення обстановки, дій та обставин події. Змістом слідчого експерименту зазвичай було відтворення механізму події або певних елементів.

Вивчення практики проведення цієї слідчої (розшукової) дії показало, що за її допомогою з'ясовують, встановлюють та/або підтверджують:

– факт та обставини перебування особи у зоні відчуження: спосіб потрапляння до зони відчуження та виходу з неї, шляхи, якими пересувався порушник. У деяких випадках проведення слідчого експерименту – єдина можливість достеменно з'ясувати чи дійсно на момент учинення злочину існували обставини, про які відомо слідству. Так, наприклад, підозрюваний може вказувати на місце перетину кордону зони відчуження, а під час слідчого експерименту буде з'ясовано, що у цьому місці перетин не можливий;

– спосіб, у який правопорушник придбав продукти харчування рослинного і тваринного походження, промислову або іншу продукцію, тварин, рибу, рослини або будь-які інші об'єкти: з'ясовується фізична можливість придбання

таких об'єктів та спосіб, яким це було здійснено. Наприклад, може бути з'ясовано, що вироби з кольорового металу не могли бути отримані без застосування спеціальних знарядь або вилов риби у місці, про яке повідомив правопорушник неможливий. Також з'ясовують чи міг правопорушник одноосібно, без участі інших людей, придбати предмет злочинного посягання;

– спосіб та маршрут переміщення об'єктів через територію та за її межі. Так, під час слідчого експерименту може бути встановлено, що на шляху пересування, про який повідомляє правопорушник є перешкоди, які не дозволили б йому вільне пересування або переміщення предметів злочинного посягання можливе лише за умови використання транспортного засобу або інших пристосувань.

Важливе значення має проведення слідчого експерименту у випадках, коли злочин вчинено групою осіб. Головним завданням є з'ясування факту перебування кожної особи у зоні відчуження, її участі у придбанні предмета злочинного посягання та переміщенні його за межі зони відчуження. Слідчий експеримент дозволяє відтворити важливі обставини події та з'ясувати механізм взаємодії учасників злочинної діяльності. У окремих випадках саме під час слідчого експерименту можливе отримання нових доказів щодо причетності різних осіб до злочинної діяльності.

Значення проведення слідчого експерименту у досліджуваних провадженнях полягає у тому, що на момент ухвалення рішення про його проведення у розпорядженні слідства зазвичай є тільки показання правопорушника та осіб, які його затримали, протокол огляду місця події, свідки зазвичай відсутні, а це означає, що інформаційна і доказова база обмежені (зважаючи на специфіку злочину), а отже, цілком виправданою є поширена практика закріплення доказової бази шляхом проведення слідчого експерименту. Адже, у випадку, коли підозрюваний відмовляється від своїх показань, а показання уповноважених осіб, які його затримали піддаються сумніву з позицій їх зацікавленості, вкрай складно доказати факт кримінального правопорушення.

У науковій літературі описані *криміналістичні рекомендації щодо проведення слідчого експерименту*, зокрема із використанням спеціальних знань:

1. Слідчий експеримент слід проводити в умовах й обстановці, максимально наближених до тих, у яких відбувалася подія. Для забезпечення відповідності такої обстановки слід використовувати допомогу спеціалістів.

2. У випадку, коли обставини події злочину тісно пов'язані або мають важливе значення, слідчий експеримент бажано проводити на тому самому місці, де відбулася подія, яку перевіряють. Необхідним є попереднє вивчення такої обстановки, її дослідження з використанням спеціальних знань.

3. Слідчий експеримент доцільно проводити в той самий період р., час, коли відбулася подія, яку перевіряють. Це пов'язано з необхідністю створення аналогічних умов сприйняття навколишнього середовища для учасників експерименту. За умови з'ясування температури, освітленості, атмосферних

явищ на момент події злочину слідчому варто звернутися до відповідних спеціалістів.

4. Для проведення слідчого експерименту бажано використовувати ті знаряддя, прилади, засоби, що застосовували під час події. У випадках, коли вони є речовими доказами, що можуть змінити індивідуальні ознаки під час використання, або є суспільно небезпечними (холодна зброя, предмети, якими можна завдати тілесні ушкодження, тощо), їх потрібно замінити однорідними предметами або макетом. Їх підготовку та контроль використання покладено на спеціаліста.

5. Експериментальні дослідження проводять в такому самому темпі, у якому відбувалася подія. Керує цим процесом слідчий за умови консультацій зі спеціалістом.

6. Дослідницькі дії слід повторювати неодноразово. У разі повторення дослідів важливо змінювати умови експерименту, що надає змогу виключити випадкові результати. Дослідження не доцільно повторювати у випадках, коли результати першого експерименту не викликають жодних сумнівів. До оцінювання проміжних результатів дослідів експерименту залучають спеціаліста.

Слід обов'язково враховувати зміни, які відбулися на місці, де сталася подія, за відповідний проміжок часу¹.

Ці положення мають універсальний характер і можуть бути застосовані у будь-яких кримінальних провадженнях, зокрема і щодо досліджуваних злочинів.

Вивчення практики проведення слідчого експерименту дозволило виявити низку проблем, пов'язаних з його організацією та проведенням. Так, встановлено, що неточне визначення місця учинення злочину ускладнює, а іноді унеможлиблює проведення слідчого експерименту. У підрозділі, присвяченому питанням проведення огляду, було наголошено на проблемі встановлення координат місця події.

Іншою проблемою є участь понятих у проведенні цієї слідчої (розшукової) дії у випадках, коли безперервна відеофіксація є проблематичною або недоцільною. На місці проведення слідчого експерименту, ймовірно, неможливо буде залучити понятих, тому це питання потрібно вирішити заздалегідь. Доцільно розглянути можливість залучення у якості понятих осіб, які працюють в зоні відчуження, оскільки громадяни, які не мають стосунку до зони відчуження, не будуть виявляти бажання перебувати на радіаційно забрудненій території.

Отже, проведення слідчого експерименту у кримінальних провадженнях щодо порушення вимог режиму радіаційної безпеки має певну специфіку, зумовлену місцем його проведення, а відтак і вимогами до організації.

¹ Даніч Є. О. Використання спеціальних знань під час проведення слідчого експерименту: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2019. С. 111.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бессонов А. А. Обстановка преступления как элемент его криминалистической характеристики. *Вестник Саратовской государственной юридической академии*. № 6(101). 2014. С. 158–163.
2. Біленчук П. Д., Кофанов А. В., Кобилянський О. Л., Скільська Л. Д. Документування результатів огляду місця події: правові і криміналістичні основи фіксації доказової інформації: монографія / За ред. П.Д. Біленчука. Київ: ННПСК КНУВС, 2009. 88 с.
3. Вирок Іванківського районного суду від 26 грудня 2016 р. Справа № 366/3483/16-к. Провадження № 1-кп/366/181/16. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/63858099>.
4. Вирок Іванківського районного суду Київської області від 10 лютого 2011 р. Справа № 1-31/2011 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/59609347>.
5. Вирок Іванківського районного суду Київської області від 15 травня 2017 р. Справа № 366/3338/17. Провадження №1-кп-/366/77/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66470837>.
6. Вирок Іванківського районного суду Київської області від 20 січня 2017 р. Справа № 366/3338/16-к. Провадження № 1-кп/366/9/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/64266711>.
7. Вирок Іванківського районного суду Київської області від 25 квітня 2017 р. Справа № 66/1002/17. Провадження №1-кп-/366/69/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66182105>.
8. Вирок Іванківського районного суду Київської області від 28 березня 2011 р. Справа № 1-15/2011. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/49387935>.
9. Вирок Іванківського районного суду Київської області від 28 липня 2011 р. Справа №1-129/2011р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/70665672>.
10. Вирок Іванківського районного суду Київської області від 29 березня 2017 р. Справа № 366/503/17. Провадження № 1-кп/366/42/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/65557792>.
11. Вирок Іванківського районного суду Київської області від 8 листопада

2017 р. Справа № 366/3141/17. Провадження № 1-кп/366/164/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/70073840>.

12. Вирок Іванківського районного суду Київської області від 8 грудня 2010 р. Справа № 1-271/2010 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/69214968>.

13. Вирок Славутицького міського суду Київської області від 2 лютого 2010 р. Справа № 1-9/2010 (№1-94/2009). *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/55058629>.

14. Вирок Славутицького міського суду Київської області від 30 серпня 2011 р. Справа № 1-40/11. Провадження №1/3552/11. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/54024658>.

15. Гудков І. М. *Радіобіологія: підручник для вищ. навчальних закладів*. Київ: НУБіП України, 2016. 485 с.

16. Даніч Є. О. Використання спеціальних знань під час проведення слідчого експерименту: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2019. 238 с.

17. Дердюк Б. М. Тактичні прийоми подолання конфліктної ситуації під час допиту. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 1(10). С. 242–245.

18. Дії поліції під час виявлення фактів незаконного поводження з небезпечними матеріалами: метод. рек. / [І. М. Максимчук, О. М. Сура, А. А. Саковський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. 96 с.

19. Зона відчуження – територія змін і можливостей. *Атомник України*. № 17 (908). 28 квітня 2018 р. 4 с.

20. Зона відчуження: об'єкти, діяльність. URL: <https://chnpp.gov.ua/ua/uk/shelter-object-transformation/project-implementation-phase-2/100-news/3871-zona-vidchuzhennya-ob-ekti-diyalnist>.

21. Іванов Є. А. *Радіоекологічні дослідження: навч. посібник*. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2004. 149 с.

22. Кожем'яка І. В. Деякі проблемні аспекти притягнення до відповідальності за правопорушення, вчинені на території чорнобильської зони відчуження. Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення: матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару (Харків, 26 жовт. 2018 р.) / редкол.: М. В. Членов (голов. ред.), Л. М. Леженіна (заст. голов. ред.), О. В. Косьмін. Харків: Право, 2018. Вип. 10 (ювіл.). С. 222.

23. Маслюк О. В. Розслідування злочинів у сфері обігу радіоактивних матеріалів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ. Нац. ун-т внутр. справ. Київ, 2008. 18 с.

24. Методичні рекомендації щодо забезпечення радіаційного захисту особового складу підрозділів оперативно-рятувальної служби цивільного

захисту під час гасіння пожеж у зоні відчуження Чорнобильської АЕС. URL: https://undicz.dsns.gov.ua/files/2016/12/8/Rekomendacii_ZV_1.pdf.

25. Назырова Н. А. Об особенностях осмотра места происшествия на открытых участках местности. *Криминалистика: вчера, сегодня, завтра*. 2018. №4 (8). с. 140.

26. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду щодо призначення покарання. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/ogljad_kks_vs.pdf.

27. Порубов Н. И. Информационная сущность допроса. *Вестник Полоцкого государственного университета*. 2009. №4. с. 154.

28. Постанова Верховного Суду від 14 червня 2018 р. Справа № 366/1872/17. Провадження № 51-1916км18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74842644>.

29. Постанова Верховного Суду від 19 лютого 2017 р. Справа № 366/3484/16-к. Провадження № 51-2913км18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80112393>.

30. Постанова Верховного Суду від 4 жовтня 2018 р. Справа № 366/3338/17. Провадження № 51-2701км18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77037427>.

31. Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії органів Державної прикордонної служби України та Національної поліції України під час виконання завдань у межах зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення: наказ МВС України від 5 квітня 2019 р. № 251. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0421-19?lang=ru>.

32. Про затвердження Інструкції про порядок дій органів (підрозділів) поліції в разі виявлення радіоактивних, хімічних та ядерних матеріалів або отримання інформації про порушення правил чи незаконне поводження з ними: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 6 вересня 2017 р. № 754. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1240-17>.

33. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG3145.html.

34. Про затвердження Переліку підприємств, установ і організацій зони відчуження, працівники яких зайняті повний робочий день, мають право на пенсію за віком на пільгових умовах за Списком № 1. Перелік від 13.03.2012 №576. URL: <https://docs.dtkk.ua/ru/doc/z0771-12>.

35. Про затвердження Порядку взаємодії органів виконавчої влади та

юридичних осіб, які провадять діяльність у сфері використання ядерної енергії, в разі виявлення радіоактивних матеріалів у незаконному обігу: постанова КМУ від 2 червня 2003 р. № 813. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/813-2003-%D0%BF/conv>.

36. Про затвердження Порядку видачі спеціальних дозволів на провадження окремих видів діяльності на території зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення: постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2000 р. № 1869. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1869-2000-%D0%BF>.

37. Про затвердження Порядку відвідування зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення: наказ Міністерства надзвичайних ситуацій від 2 листопада 2011 р. № 1157. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1319-11>.

38. Про затвердження Порядку здійснення державного нагляду за дотриманням вимог ядерної та радіаційної безпеки: постанова Кабінету Міністрів України від 13 листопада 2013 р. № 824. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/824-2013-%D0%BF?lang=uk>.

39. Про затвердження Правил радіаційної безпеки при проведенні робіт у зоні відчуження і зоні безумовного (обов'язкового) відселення: наказ Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від 4 квітня 2008 року № 179/276. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0754-08/conv>.

40. Про організацію виконання постанов Верховної Ради Української РСР про порядок введення і дію законів Української РСР «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» та «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок чорнобильської катастрофи»: частина II Постанови КМ України від 23 липня 1991 р. № 106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106%D0%B1-91-%D0%BF/conv>.

41. Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України. *Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР)*, 1991. № 16. ст.198.

42. Про схвалення концепції реалізації державної політики у сфері розвитку діяльності в окремих зонах радіоактивного забруднення: розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 липня 2012 року. № 535-р URL: <http://dazv.gov.ua/ofitsijni-dokumenty/diyalnist-v-zonakh-vidchuzhennya.html>.

43. Процесуальний порядок та тактичні особливості здійснення слідчих (розшукових) дій: науково-методичні рекомендації / В. В. Кікінчук,

- К. Л. Бугайчук, В. О. Малярова, Т. П. Матюшкова. Харків: ХНУВС. 2018. 101 с.
44. Радіаційна безпека. URL: [http://www.ru.org.ua/...](http://www.ru.org.ua/)
45. Радіаційна небезпека: навчальний посібник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 30 с.
46. Разумов Э. А., Молибога Н. П. Осмотр места происшествия. Киев: РИО МВД Украины, 1994. 672 с.
47. Ревака В. М. Попереднє дослідження об'єктів у стадії порушення кримінальної справи. *Правова держава*. 2009. № 11. С. 183–189. URL: <http://liber.onu.edu.ua:8080/bitstream/handle/123456789/7232/183-189a.pdf;jsessionid=E5EAAE3A6D0C14E38A31A7B757CE0561?sequence=1>.
48. Рішення Славутицького міського суду Київської області від 22 березня 2007 р. Справа № 122/2007. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://edrsr.dominus.kiev.ua/judgement/1094752>.
49. Система радіаційного контролю забрудненості персоналу при виході на залізничну платформу «Семиходи». URL: <https://uap.kiev.ua/archives/projects/>.
50. Схема та порядок організації заходів щодо підготовки відвідування зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення. URL: <http://dazv.gov.ua/poryadok-vidviduvannya-zoni-vidchuzhennya/skhema-ta-poryadok-organizatsiji-zakhodiv-shchodo-pidgotovki-vidviduvannya-zoni-vidchuzhennya-i-zoni-bezumovnogo-obov-yazkovogo-vidselennya.html>.
51. Ухвала Іванківського районного суду Київської області від 10 травня 2018 р. Справа № 366/849/18. Провадження № 1-кп/366/93/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73970503>.
52. Ухвала Іванківського районного суду Київської області від 16 квітня 2019 р. Справа № 366/113/18. Провадження № 1-кп/366/18/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81216937>.
53. Ухвала Іванківського районного суду Київської області від 22 лютого 2019 р. Провадження №1-кп/366/29/19. Справа № 366/1776/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80033909>.
54. Ухвала колегії суддів судової палати з розгляду кримінальних справ Апеляційного суду Київської області від 12 березня 2018 р. Справа № 366/3271/15-к. Провадження № 11-кп/780/276/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72679429>.
55. Ухвала слідчого судді Іванківського районного суду Київської області від 27 листопада 2017 р. Провадження №1-кс-366/3745/17. Справа №366/410/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72679429>.

court.gov.ua/Review/70699016.

56. Ухвала слідчого судді Іванківського районного суду Київської області від 29 грудня 2017 р. Справа № 366/453/17. Провадження № 1-кс/366/4012/17. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71360195>.

57. Ухвала слідчого судді Іванківського районного суду Київської області від 7 грудня 2017 р. Справа №366/3850/17. Провадження № 1-кс/366/423/17. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/70800420>.

58. Ухвала слідчого судді Іванківського районного суду Київської області від 1 лютого 2018 р. Справа № 366/553/17. Провадження № 1-кс/366/42/18. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71960488>.

59. Ухвала слідчого судді Іванківського районного суду Київської області від 22 серпня 2017 р. Справа № 366/2652/17. Провадження № 1-кс/366/248/17. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/68433891>.

60. Хижняк Є. С. Тактичні прийоми проведення слідчого огляду документів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. с. 209.

Наукове видання

ТАРАН Олена Вікторівна,
НОВАЧУК Сергій Андрійович,
ГРИГА Марія Андріївна та ін.

РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕННЯ ВИМОГ РЕЖИМУ
РАДІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Методичні рекомендації

Комп'ютерна верстка: *М. А. Грига*

Підписано до друку 26.04.2021. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Обл.-вид. арк. 5,0. Ум. друк. арк. 4,65.
Тираж 50 прим.
